

národopisná revue 3/91

národopisná revue 3/91

(NÁRODOPISNÉ AKTUALITY, ROČNÍK XXVIII)

VYDÁVÁ

Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČSFR

REDAKČNÍ RADA

Oskár Elschek, Ivo Frolec, Zdeněk Hanzl, Dušan Holý, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Eva Krekovičová, Daniel Luther, Karel Pavlišťík, Juraj Podoba, Oldřich Sirovátka (předseda), Jaroslav Štika, Marek Turnský, Miroslav Válka

REDAKCE

Jiří Pajer (šéfredaktor), Ludvík Štěpán (redaktor), Anna Matyášová (tajemnice redakce)
Projekt obálky a grafické úpravy Jana Severinová, sazba Jiří Šikuta, typografie Ludvík Štěpán. Na obálce barevné foto Hana Hrnčířová, černobílá Miloš Budík, kresba Josef Lier. Vytiskla Grafia Uherské Hradiště-Staré Město.

CENA 15 Kčs

ISSN 0862-8351

OBSAH

Dvě slovíčka včas o národní písni (<i>Jan Neruda</i>).....	130
Romské písně (<i>Dušan Holý, Bartoloměj Daniel, Miloš Štědroň</i>).....	133
STRÁŽNICE 1991	
Mozaika pořadů (<i>Jan Čumpelík</i>).....	141
Na pěknou notečku (<i>Zdeněk Mišurec</i>).....	143
Nevsychající pramen svěžesti (<i>msgre Josef Hrdlička</i>).....	144
Ocenění.....	146
Reportáž - Dny, hodiny, minuty (<i>fs</i>).....	147
Názory - Současnost i budoucnost (<i>jp</i>).....	i 49
Živá píseň dětí (<i>František Synek</i>).....	150
Festivalová loď (<i>Marcela Horáková</i>).....	151
Obraz a text (<i>Gabriela Kiliánová</i>)	153
Řekli (Jarmila Šuláková).....	155
PÓDIA	
Chropyně (<i>Vladimír Přikryl</i>)	157
Vlčnov (<i>Miroslav Potyka</i>).....	158
Kroměříž (<i>František Synek</i>).....	159
Kořenec (<i>Vladimír Přikryl</i>).....	160
Telč (<i>František Synek</i>).....	161
Rožnov (<i>kp</i>).....	162
Domažlice (<i>Barbora Čumpelíková</i>).....	163
Kyjov (<i>Karel Pavlišťík</i>).....	163
Brno (<i>jt</i>).....	164
PÍSNÍČKA DO ZÁPISNÍKU - Vincenc Makovský	
(<i>Antonín Jančík</i>).....	165
Pověrečné povídky (<i>Jaromír Šlosar, Petr Taraba</i>).....	169
O vilách na Hluchance (<i>vyprávěla Mária Lisková</i>).....	170

Brána k hudbě vesmíru (<i>Jindřich Uher</i>).....	172
Náš rozhovor - Pocit uspokojení (<i>Ludvík Štěpán</i>).....	174
Fejeton - Už je, chlapci, malý termín (<i>Ludvík Vaculík</i>).....	174
Řekli (Jindřich Hovorka)	176
ZRCADLO	
Národopis západních Čech (<i>Luboš Kafka</i>).....	178
Mizející dřevěná krása (<i>ls</i>).....	179
Z chumáča vlny (<i>Eva Pančuhová</i>).....	179
Podnětný sborník (<i>Jaroslav Šála</i>).....	180
Krása umělcov hlíny (<i>Milan Urbanovský</i>).....	181
Němci v Čechách a na Moravě (<i>Miroslava Ludvíková</i>).....	182
Česká lidová výšivka (<i>Irena Štěpánová</i>).....	182
Lidová architektura (<i>Václav Hrníčko</i>).....	183
Setkání folkloristů v Dolní Krupě (mto).....	184
Strašidelné příběhy (os)	185
POLEMIKA	
ad Ročník a jeho práce (<i>Peter Slavkovský</i>).....	186
GLOSÁŘ	
Kudy do Evropy (<i>jur</i>).....	178
Causa Vaculík (<i>Karel Pavlišťík</i>).....	179
Mít svůj časopis (<i>jur</i>).....	180
Prameny domova (<i>jur</i>).....	180
Vysočina (<i>Ludvík Štěpán</i>).....	182
Seminář o modelech (<i>Lubomír Procházka</i>).....	183
Kředi J. Gelnara (<i>Dušan Holý</i>).....	186
DOPISY	
Aby folklor nevymizel (<i>Jana Šamánková</i>).....	188
ERRATA 2 (<i>Dušan Holý</i>).....	189
Deutsche Zusammenfassung.....	191
English Summary.....	192

DVĚ SLOVÍČKA VČAS O NÁRODNÍ PÍSNÍ JAN NERUDA (1834-1891)

Ta Dvě slovíčka napsal Jan Neruda před stovkou let - lon dva měsíce před svým úmrtím. Přetiskujeme-li je k tomuto významnému výročí, není to jen proto, abychom uctili jeho památku. Přicházejí, myslím, zase včas. - Jak jsem se před pár lety přesvědčil, jsou málo známá i v kruzích nejobornějších. Ale tak jako tehdy, jsou i nyní určena především nejširší veřejnosti. Čtete a přemýšlejte o nich. Zaslouhují si to. je v nich mnoho poučení.

D.H.

Naše bechyňská "pověst o Bláníku" opakuje se u mnohých národů. Vždyť i nebozí Lužičané vypravují si šeptem doposud, že "až nastane ten boj poslední, vyjdou z Plonické a Hradecké hory" - nevím v okamžiku, píšou-li jména správně - "zakletí tam vojín a zaženou Němce až za Rýn". "Německo bude pak tak malé, že se pod jedinou hrušku vejde." - Ach ti Polabané! Pořád se s Němci "šmífovali", pořád "kvůli božímu míru" punktovali s nimi nové a nové smlouvy, "jen ještě to" a "tedy ještě tenhle ústupek - ale už poslední", až by se dnes již sami všichni do stínu nějaké hrušky vešli!

Zvláštní "blánickou" pověst nalézám ale u Litvinů. "Tam v jednom vrchu sedí lítecký král, na zlatém trůnu, kolem něho sedm vojevůdců. Král a vojevůdce jsou pohřbeni v tvrdém spaní. Ale neprospíjí tak do věčnosti: v hoře je s nimi malý ptáček, který neustále zobáčkem do horské stěny klofá. Téhož dne, kdy ptáček horou proklofá otvor, dostá veliký, aby jím projít mohl muž, probudí se král a jeho vojevůdce..."atd.

Kdož sobě nevzpomene ihned na krále: národ český, a na neunavné ptáče: českou národní píseň! Národ spal a zdálo se, že spí už do věčnosti. Celá hora neštěstí byla ho zasypala. Kámen ležel na ústech a ta neschle hlesnout. Nikdo nezvěděl o jeho snech, bolestech, tesknosti a touze. Jenom ta prostá lidová píseň drala a drala se z prsou, jako dech za dechem ... klofající ptáče.

Po česku a jasnou prózou pronesené myšlenky "páni" se báli, písní či hudbě "toho lidu" nechávali průchod. A přece pravila píseň naše národní vše, co by vůbec byla mohla ústa pronést. Celá bytost národa a celá ta těžká, nejhorší doba naše vyhlížela z ní jakoby ze zrcadla. Nekonečný stesk. Touha - touha po kusu lásky ve světě. Duše něžná, měkká, plná nevýslovné dobroty. A náhle zas zavejsknutí do všeho smutku, náhle zvonivý, stříbrný smích - důkaz neumořitelné síly, výsledek plného života.

Hlavní ráz ovšem: tesknost, touha. Prosím, nechte si myslí svoji tichounce, jen tak pro sebe proznít kteroukoli z nejznámějších, "otřelých" písní našich: "Horo, horo, vysoká jsi", "Ach není tu", "Daleká, široká pole", "Támhle je háječek", "Synku, synku, oral-li jsi" - kteroukol! Nebo: naslouchali jste už někdy takové písní zpovzdálí, ze zákoutí, když ji jednotlivec, muž či žena, pro sebe zpíval? Nebo naslouchali jste jí, proč házejíce se o samotě v polích, když ji hudba dole ve vesnici hrála? Já si nemohu pomoci - mně se pokaždé hrdlo zdrhlo! Vždyť ale přece nejsem z jiného těsta nežli vy ostatní!

Český muzikant šumafil od domu k domu, táhl dál a dál do světa - on ani nevěděl, cože všechno tam venku světu vypravuje o svém lidu doma! Co as hlav při zvucích jeho klarinetu, houslí a trubky; často tak neucelých, ba skřipavých, co as hlav náhle k prsoum skleslo, dojatých čímsi neznámým, nevysvětlitelným!

Roku 1863 zdržel jsem se v Augšpurku. V hostinci U zeleného stromu seznámil jsem se navečer s jistým tamějším úředníkem továrním a ten mne pozval, abych přišel následujícího odpůldne do předměstí Lechhausenu, že prý tam uvidím několik dělníků krajanů a zároveň poznám, jak augšpurská továrníci starají se o hmotné blaho svého pracovníctva. Skutečně již tenkrát měli tam po továrnách co nejrozmanitější dobročinné instituce dělnické a mají dnes odměnu za to: nikde po Německu není tak málo "sociálních demokratů" jako v Augšpurku.

Vyšel jsem si tedy druhého dne severním směrem z města k říčce Lechu a hned na mostě přišel mně v ústřety nový můj známý. "Neřekl jsem ničeho o vás krajanům, ale uvidíte jich tam víc, nežli jsem včera myslil: přišli čeští muzikanti. Hanebný

kvartet, víte, ti chlapi neumějí nic; ale já nevím - kdykoliv přijdou, přece je poslouchám, a jsem přitom tak nějak smutný..."

Pobavil jsem se chvíli s krajany, dělníky i muzikanty. Dal jsem si také několik písniček zahrát. "Zdalipak hrajete někdy taky jen sami sobě, když se vám v cizině stýská, někde tak o samotě?" - "Málo!" - "A to máte asi už nějakou oblíbenou? Jakou?" Chtěli hned spustit. "No počkejte! Já musím už zase zpátky do místa. Odtud z továrního sadu vidíte zrovna na cestu - až budu tamhle blízko u řeky, spustíte!"

Šel jsem, ouředník Němec mě doprovázel. Docházeli jsme břehu, vtom za námi v dálce klarinet zasviští a trubka zahlaholí -

**Což je ta cesta tvrdá orat,
tvrdá orat -**

zabědovalo vzduchem. Vyhrkly mi slzy. A Němec se zůstavil a zahleděl do proudící vody.

Slova té písně, jakkoli pěkná, ve své prostotě dojemná, daleko a daleko nevystihující sílu tesknosti a touhy, jaká je tu v nápěvu či "hlasu". Hudebním hlasem rozkvétal cit celého národa, byt' i neuvědomělý; slovo bylo ostýchavé. "Slova pravé národní písní jsou jen smysl a výkřak hudebního její hlasu," praví Erben. Někdy arci národní pěvec slovo i hudbu z prsou svých vyváží najednou: obyčejně však je tu napřed hudba a ta padne do duše pěvcovy a vyvolá si teprve slova. Ba, při české písní můžeš i povahu hlavního nástroje poznat, který působil nu cil pěvci; není věru těžko při písní "Červená růžičko" vyslyšet flautu nebo klarinet, při "Měla jsem holoubka" housle, při "Kýž je možná do tvoji komůrky" trubky, při "Na těch kolodějských lukách" dudy atd.

Hudba mohla u nás jediná směle rozkvést, proto ta síla nevyrovnatelných, kouzelných melodií; text zde jenom sekundoval. Arci věrně. Že hlavní ráz hudby byt elegický, byla elegická i slova. Písní našich, které hned začínají slůvkem "ach" nebo mají je ve svém prvním, nejdále druhém verši, je do set. Ale vzdor tomu pouhému sekundování nemusíme se přece jen za svoje národní texty stydět. Snad jim dobrý Alfréd Waldau i ublížil ("Böhmische Granaten"; dva silné svazky), že je, kde vůbec jaký, šmahem do němčiny přeložil; ale pru vše vpravdě poetické a národně přitom svérázné tak jemnocití Siegfried Kapper ve svých "Böhemische Melodien" podal světu skutečné perly. Mám také sám sešitek svých opsaných zalíbených, těch "nejpěknějších". A tvrdím směle, že není v umělé poezii (nejen naší) nic pěknějšího nad příkladně naši českou:

**Ach, té mojí lásky
neuhásí ve mně
ani ten deštiček,
ani ten deštiček,
co se přes les žene.**

**Ty hvězdičko tmavá,
kdybys slzy znala
a měla srdíčko,
má zlatá hvězdičko,
jiskry bys plakala! -**

Ptáček klofal - klofal. Až skutečně byl v hoře otvor s velikostí muže. Muž vyšel do života. Dnes ukazuje týž světu již práci svých rukou. Postavil ji stánek u matky Prahy, tam venku ve stínu zelených stromů, po nichž rozseto slavíků jako zvonků, pod klenoucím se nebem, z něhož skvívančí písně prší dolů do lidských prsou.

"Národní výstava" budí radost a jásot - kde je národní píseň?

Není ji tu!

Po pískové výstavní stezce kývají se dva dudáci - starci a dudají písně národní; blaženě se přitom usmívají dudáci i posluchači, ale "kuriozita"! Pod lehkou střechou jednoho z výstavních pavilónů zpívá při cizím nám již zvuku moldánek zpěvačka naše národní písně cizím jazykem - "kuriozita"! Kde je ta národní píseň naše ve své podstatě, ve své síle?

Ani zde snad nemůže být. Ona sama, přenesena sem jakkoli, činila by tu vždycky jen dojem nebohého ptáka v kleci, a přesto již zase jen dojem "kuriozity". Mohla by se ve výstavě, v některém oddílu a koutě, arci tlustými veršovanými knihami a silnými svazky not znázornit alespoň co do své kvantitativní váhy. Mohl by také v oddělení výtvarném stát krásný její obraz nebo její krásná socha. Jako Vojtěch Begas namaloval proslulou personifikaci "Národní píseň", mohl český sochař podat "Českou národní píseň" - vždyť má svůj charakter! A připojit co pandán třeba "Českou pohádku" k tomu. Ano třeba podat i celou řadu personifikací jednotlivých, s počátečním nebo jiným význačným veršem co podpisem: "Škoda toho milování" - "Osiřelo dítě" - atd.!

Zkrátka: **není** tu národní píseň. A kde je tedy dnes ve své síle? V našich prsou? Na našich rtech? Vnější domácnosti? V českém kraji?

Musili byste jít daleko - daleko od Prahy, než byste ji našli! Schovala se jako udešené ptáče někam do odlehklých křovin, a snad by i tam ještě ztichla při vašem kroku...

Naposledy si zajásala, zaviřila, ano zabouřila - v letech šedesátých, když národ vstupoval odhodlaným krokem do života. Po řadu let, snad po celé desítky jsme se tenkrát v národní písni zrovna koupali, hláholila na všech stranách, zvonila na všech rtech - pak utíchala - utichla - A dnes je tak ticho, ach bože, vždyť je **němo** po českých krajích! Hrozí srdci nezměrná ztráta!

II

Bylo tedy s naší národní písní jako s ohněm. V letech šedesátých, jakto Dante ve svém Ráji pravi: "Poca favilla gran fiamma seconda" (Paradiso I, 34. - V překladu Vrchlického: "Žár veliký se z malé jiskry vznítí"), po nich jako v Čechově písni, "když jiskry uť jen troud pak obskakují". První národní našení se spláкло, pod jeho popel padla národní píseň.

Kdepak se dnes při domácí či polní práci, při procházce atd. ještě zpívá? Naposledy jsem slyšel zpěv venku v polích, při žatvě, asi před desíti lety,

v zapadlém jižním koutě české země. Jinde jsem slyšel jen frkání lokomobíl a klepání mlátících strojů, vedle kterých se do zpěvu nechce ovšem ani ptáku ani člověku. Soudě pak dle pražských služek, které sem přicházejí přece ze všech krajů, nezpívá se vlastně už nikde. Beru opět za měřítko dobu desíti let. Jsem ve mnohých věcech konzervativní, například co se týče bytu, a bydlím po uvedení leta v totéž pořádku domě! Ale za celou dobu byla tu jediná služka, asi ze čtyřiceti, která si zpívala, až se rozlehalo! Veselá holka;

k muzice v neděli musila, kdyby ji to hlavu stálo; paní s ní měla kříž a vádu bylo slyšet obden: ale přece jen nedošlo k výpovědi a také každý souseď mimoja se na holku pousmál - "kdo písně v prsou má, je člověk dobrý".

Ubývání národního zpěvu pozorováno arci již před lety šedesátými. K. J. Erben žaluje roku 1864, v předmluvě ke druhému vydání Písní a říkadek: "Pozoruje se vůbec, že od roku 1848 lid náš selský, zvláště v krajích severních, méně zpívá, nežli zpíval předtím; kdež jinde na žních a při hrabání sen i otav pole i luka se ozývala zpěvem, pracují nyní mlčky, jen ledabylé žerty provozující." Trochu, trošičku se Erben mýlil, myslím. Zpěvu ubývalo již dříve. Erben dobře pravi, že "zvláště v severních krajích"; tím úhlem světa je však dle mého mínění označen pramen a jasně udána pravá příčina. **Němota přichází k nám ze severního Německa.** Tam je ticho, úplně, hrobové, děsné. Až Němcům samým je přitom k pláči teskno. "Slyší-li se někde pod širým nebem veselý zpěv, "nařikají německé časopisy právě teď v žalobném chóru, "najisto jsou tam dělnice a dělníci polští; dělník německý je němý." Kde je tam proces germanizace dokonán, vymřela píseň. Hrdlo je prázdné, rty jsou stnulý a v prsou je strašidelné pusto. Odnikud ve světě neozývá se tolik stesků na surovost a sprostáctví lidu jako ze severních Němec, nanejvýš z Berlína.

Z německého severu rozleza se němota také pak do německého jihu a vedrala se i k nám do Čech. Jsou pak arci ještě jiné četné, vedlejší příčiny, pro kteréž Česká národní píseň teď hyne: zcela všeobecně i speciálně české. Zápas a neúspěch náš politický. Neutěšenost domácích našich poměrů. Vřava stranická, dostávající se do všech spolků, společností, rodin. Chrkání továrních komínů v našich sidlech městských a svištění strojů v širých polích. Trochu přesytenosti z vyličených již let Šedesátých. Úbytek hudebního vychování na vesnicích a vymizení lehkých, samostatných nástrojů (kytary, drnkačky, harmonik) v městech. Sociální nynější zápas světový, při kterém inteligence dosud téměř jen přihlíží a prostý lid nechává napospas těžkým klamům a žhavým náruživostem. - Jakýsi k tomu ještě dobrovolný kosmopolitismus mnohých - "a kde národnost se blíží k světoobčanství či světoběžnictví, tam nelze najiti národní umění, "jak řekl Čelakovský. Lnutí mnohých českých skladatelů k programové hudbě německé, následkem kterého nedostane se do lidu ovšem ani jediná "v sobě uzavřená" árie nová, z ducha národního vzešlá, nebo mu alespoň přibuzná, a vyzývající prostomyslného pěvce ku slovním zas projevům atd.! Račte, libo-li, vzít

kterokoli z pele-mele uvedených zde přičiň v úvahu a přisvědčíte, že každá je s to těžce přitlumit lidovou píseň.

Zato ale neuznávám příčinu jinou, která bývá uváděna co příčina hlavní a rozhodná. Mizení národní písně je prý výsledkem pokračující, obrušující, srovnávající lidské vzdělanosti. Jako prý mizení národního kroje, národních tanců atd. V tom je, pánové, malinký omyl. Kroj, tanec jsou věci zevnější, veřejné, společenské; na těch "kultura" může brousit. Převléknu se třeba do kroje světového, abych se lidem nestal nápadným; ale přitom zůstanu pod šatem já, zcela určitá, česká osoba. Národní písně pak jsou dokladem té mé osobnosti; zpívám-li si pro svou vlastní nebo pro svých milých radost, pro svou potichu některou z nich, je mně, jako bych ji byl v tom okamžiku **udělal já**, nápěv i slova. Snadže některá se pozapomene a jiná vyjde z obliby, z módy; ale povstanou po ni zase nové, které jsou zcela tímž zase duchem prodchnuté a **zcela zase moje** Tak je to, pánové: národní píseň není knoflík u vesty! Ale jak ji tedy chránit? A je vůbec ochrana možná? **Jest.** Jakmile jsem si uvědomil, že to ono je podstatnou částí mé bytosti, mého života, budu to chránit. Člověk neuvědomělý je vydán náhodám, člověk uvědomělý je obklopen tvří své vůle. My Slované máme obzvlášť vhodných zbraní. "V duchu národním, tj. v tom vlastním zalíbení Slovanů v hudbě, i v ohebnosti jazyka slovanského leží jistota, dokud Slované Slovanů budou, že písně jejich národní nikdy nevyhynou," praví Erben. **Dokud Slované Slovanů budou!** Nu a my přece jimi **budeme**, poněvadž jimi **chceme** být, a poněvadž když národ něco **mravného chce**, nikdo ve světě nedovede ho v tom umořit!

V české národní písni je nezměrný hudební a slovní, vůbec umělecký i mravní poklad - kdepak je ten blázen, který by jej odklop? Že lid **chce** zpívat, tomu nasvědčuje, že i v hluku měst má měsíc co měsíc nějakou svoji oblibenou, novou zas píseň. Ovšem - odrhovačku, ale zdýť se právě o to jedná, dát také hudebnímu vzdělání a hudební chuti lidu patřičný směr! Národní píseň je tu ale najisto nejlepší, nejpřirozenější pomocníkem; podporujeme ji!

Ta podpora může být tisícerozásobná. Každý skladatel může hledět vyniknout do jejího hudebního ducha a hledět vyniknout skladbami, které tomu duchu odpovídají. Ať si jen žádný z nich nemyslí, že je malicherná a nehodno skládat "pouhou píseň", když člověk dovede složit třeba i symfonii! V tom ohledu učinil nebožtík Procházka, kapelník vojenský a skladatel krásných polek, znamenitý výrok. "Ano, ano: symfonii dovede složit každý, kdo se něčemu naučil; ale dobrou polku složit - k tomu patří talent!"

Zacházejme uctivě se svou národní písni, a ihned bude ona si jinak zas vykračovat. Ovšem, ne znovu **přehánět**, ne znovu se v národních písních zrovna koupat, neužívat jich **do přesycení, do nechutě!** Však ona si pak písnička najde pravé místo! V našich osamělých, veselých či těžkých chvílích. V kruhu rodinném. Při vhodné náladě u veřejnosti. Malý pianista nalezne ji ve své "škole". Služka zašveholí si ji při práci, beze strachu, že se jí proto vysměje nějaká "milost" - husa. Kolovrátek na dvoře nám ji zahraje občas. Hudební sbor na ulici vlije ni oheň do našich kroků. Naši hospodští "národní pěvci" umístí si ji do repertoáru co veselý a příjemný přídavek, například "po vyvolání". Zpěvácké spolky upraví si ji pro koncert. "Populární koncerty" dají si ji na program, třeba někdy i jako se děje v Německu, kde každý takový koncert končí "směsí národních písní", zpívaných jednohlasně **obecenstvem**. Atd. Arci, pro pěstování národní písně jsou dvě instance hlavní, bez nichž se neobejdeme.

Škola.

Asi před týdnem stála v našich Národních listech tato "výstavní novinka":

"Před odjezdem doslalo se panu arcivévodovi ovace zvláštního rázu. V tu chvíli, kdy blížil se k hlavní bráně, přijely do výstavy školní dílky z Modřan. Řídící učitel tamější zastavil ihned dítky a na jeho pokyn zazpívaly tyto ve čtyřhlasém, pěkně nacvičeném sboru národní hymnu. Arcivévoda byl neočekávanou touto poctou malých školáků a školáček mile překvapen, a vy-

sloviv svůj obdiv nad neobyčejnou sevcíčeností dítek, poděkoval panu učiteli velice vřele."

Pěkné! Věřím ochotně, že měl pan arcivévoda radost. Že ještě větší měly děti. A jsem přesvědčen, že největší měl pan učitel. Ale - otázka: Dovedly by tytéž děti zapět stejně dobře nějakou českou národní píseň? Pěstuje se vůbec v české škole národní píseň? A pěstuje se také náležitý zpěv jednohlasý?

Pěstování zpěvu vícehlasného ve školách vyšlo ze Švýcar; odtud přešlo do škol německých a z těch teprv k nám. Ve švýcarské škole ale pěstuje se stejnou měrou také zpěv jednohlasý a dítě umí řadu pěkných písní, jež samostatně a rádo zpívá a pro celý život podrží. Jsou to písně národní nebo prostotou jim podobné. Děje se podobně u nás? Nevím. Ale praví se mi, že na píseň národní "čas nestačí". Pan učitel má prý co dělat s předepsanými mu úřední zpěvy, pak se zpěvy kostelními a cvičí obě pilně, aby se mu nevytýkala "vlažnost". Zbude-li času, cvičí se prý ještě nějaká takzvaná "skladba učitelská", jižto literaturu hudební obohatil pan učitel sám, nebo jeho představený. Nezanedbávejte nám ve škole píseň národní! Národní píseň je třeba někdy přeupeřinná, nevyhýbá se ani hrubému slovu; ale je vždycky mravná - čistý, nezkalený pramen! Nejlepší ochrana proti moderním, střídavým, oplzlým odrhovačkám! Vybírejte si třeba, ale jenom nebudte ouzkostraní, a především: nebojte se ani lehkých nějakých narážek milostných - těch si dítě ani nepovšimne! Co malí hoši jsme zpívali o "Andulkách" a "Mařenkách", o "rychtářovic Kačence" a "mlynářově Pepičce", že to bývalo přes tři domy slyšet, a přece nás proto čert nevzal! - Druhá instance: **rodina**.

Tu je ale ovšem těžko, téměř nemožno mluvit. Nemá-li matka sama citu pro národní píseň, nedovede ho dál také dítěti, ba nedovede mu dát citu vůbec!

Měl jsem sám osudy dosti pestré. Případy z nich těžké, okamžiky zrovna zoufalé. Zpočátku, dokud člověk trne ještě pod plnou tíží dopadlé rány, má bolest arcí sólo a zdá se, že ani nepomine. Pak - znenáhla - hlásí se jakás otupělost - nato už odhodlanost.

Přijde pak okamžik, kdy zadívám se do modra. Duší mně mimoděk zazní tři čtyři takty některé z nejtesknějších našich písní - nápěv jen, ne slova - a najednou zdá se mi, že neštěstí zaklepo černými křídly, že teď právě švihlo sebou v dál - daleko, daleko až tam nikam za mlhavý Petřín -

(NÁRODNÍ LISTY,
28. června a 5. července 1891)

[Krácenou]
(Karikatury František Bidlo)

ROMSKÉ PÍSNĚ

Aušvicate • Date zingaricum

• Tikha vgordonaczka

Dušan Holý - Bartoloměj Daniel - Miloš Štědroň

ÚVODEM

Tento příspěvek byl připraven původně pro sborník ze 17. etnomuzikologického semináře, který však nevyšel. Semináře konaného v roce 1987 v Dolnej Krupej se zúčastnil pouze první z autorské trojice a ujímá-li se úlohy uvádět tento příspěvek v první osobě, činí tak jen z tohoto důvodu.

V Dolnej Krupej jsem mluvil o písních z cikánského osvětinského tábora, ale protože do konce roku 1987 se mi toto téma podařilo zpracovat knižní formou,¹ zvolil jsem pro chystaný sborník poněkud

jinou látku. Ke spolupráci jsem přizval hudebního skladatele a muzikologa Miloše Štědroňe a svého vzácného romského přítele Bartoloměje Daniela.

Už na semináři jsem uváděl zápisy romských písní z roku 1639 a právě ty tvoří stěžejní část příspěvku. Spojovací most k nim však vede od analýzy nápěvu Aušvicate hi kher báro (V Osvětimi stojí velké vězení), kterou provedl Miloš Štědroň. S touto písní jsem ho seznámil někdy v roce 1975. Nápěv jej zaujal natolik, že ho využil hned v několika skladbách,² a když jsem se sám pokoušel tuto melodii rozebírat a srovnávat, dovolil jsem si o analýzu požádat i jeho. Jestliže v uvedeně knižní práci jsem ji nakonec shrnul do pouhých šesti řádků, zde ji zařazuji v úplnosti, včetně dvou notových příloh. Hlavně proto, že jeho rozbor (tolik odlišný od analýz užívaných běžně v etnomuzikologii) může být přinejmenším inspirativní.

AUŠVICATE

a) Tektonicky se píseň zřetelně dělí na dvě symetrické poloviny. Plyne to ze všech sledovaných hledisek v notové příloze 2: melodicko-intervalového, rytmického i harmonického.

b) Vydeme-li z první notované ukázky, lze po melodické stránce píseň charakterizovat takto: A_1 , A_2 , A_2 , A_3 (které je částečně podobné A_1). Ve druhé polovině nápěvu za

sebou následují A_4 , A_5 (všimněme si evidentní inverze směru a intervalu - náznaku "katalektického taktu"), inverzí + kóda dvou fermát.

c) Obdobně lze provést ambitovou charakteristiku: a-fis₁ v první polovině písně, d₁-a₁ v druhé její polovině. Jak určit "stoupavost" a "klesavost" melodiky? Po této stránce lze asi vyhodnocovat jen segmenty. Pokles o velkou sextu v A_1 je o kvartu větší než vzestup dvou sekund; A_1 je tedy klesavé. A_2 je neutrální (+2+2-4), A_2 , taktéž. A_3 je klesavé (sestupuje o velkou sekundu), přičemž je nutno ještě vzít v potaz pokles tohoto segmentu proti A_1 , A_2 a A_2 , a to o malou tercii. Spojíme-li A_4 a A_5 , převládá klesavost této části nápěvu. Katalektická nota je evidentním vzestupem. A_6 a kóda přinášejí však pokles.

- Vcelku tedy převládá klesavost.

d) Rytmicky je píseň určena střídáním tří až čtyř segmentů:

A. skupina čtyř tónů s délkou na poslední notě (1. a 3. takt).

B. skupina čtyř tónů s délkami na předposlední a poslední notě (2. a 4. takt).

C. skupina čtyř tónů stejné délky (A_4 , A_5) (5., 6. a 8. takt).

D. katalektická nota a dvě kódové fermáty.

e) Pokud jde o opakování tónů, je celá první polovina silně pod vlivem opakování různého typu: A_1 , A_2 , A_2 , mají první tři ze čtyř tónů identické; $A_2 = A_2$. (ovšem jen intonačně, nikoliv rytmicky); A_3 poprvé v písni přináší opakování Jednoho tónu, což se objevuje i v A_4 .

f) Zajímavá je i harmonická analýza. Navrhované možnosti:

A ₁	A ₂	A ₂	A ₃	A ₄	A ₅	kat.	A ₆	kóda
T	T	T	S	D(T)	T	T	S	T ⁶ D T

Nebo jinak:

T	T	T	(D)	D	T	T	S	T D T
---	---	---	-----	---	---	---	---	-------

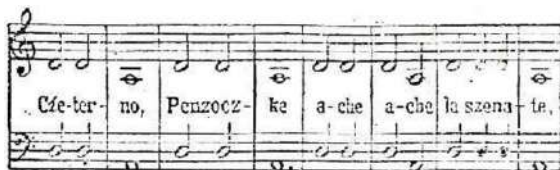
A mohli bychom ještě pokračovat. Pevná harmonie (daná nástrojově a melodicky, tj. instrumentálním typem melodiky) je však (a na tom bychom se měli shodnout pro objektivnější platnost naší analýzy) u A₁ T, A₄ T, A₅ T, v katalektickém tónu S, v A₆ T a v obou fermátách D T. Bezprostřední opakování tónu je v písni 3x. Ne sice tolikrát, aby tvořilo princip, ale zase ne tak málo, aby to byla náhoda. Je to rozhodně víc než

ZÁPISY Z ROKU 1639

Jako první z tříčlenného týmu se nyní pokusím provázet spojovacím slovem ostatní shromážděný materiál: Byl to Miloš Stědroň, který mne upozornil na tyto zápisy romských písní z Kájoniho kodexu.

DADE ZINGARICUM

Ex oraculo Palfico Madrigal Zigarica

Narazil na ně v Szabolcsiho knize o uherských světských nápěvech 17. století.³ Jak jsem však později zjistil, Szabolcsi tyto písně neotiskl jenom tam.⁴ Uvádí je i ve své práci o taneční hudbě Uher v 16. a 17. století⁵ a v obou knihách je shodně

koincidence. Jinak jde v tomto nápěvu o opakování zvláštního typu (A₁, A₂...), o vyvozování hudebního textu (jader) z modelu. Připomíná to invariantní techniku rág. Je to snad dědictví po předcích?

Myslím, že píseň je produktem romské hudební mentality. Mikrotehnika je rómská iterací - spočíváním na sledu tónů. Úseky samy jsou razeny podle harmonické a nástrojové logiky.

Zcela závěrem dva postřehy: 1. Katalektické noty Romové asi převzali jako konvenci (dalo by se s tím dost vysvětlit); 2. obdobnou techniku vyvozování jader najdeme i v písni DADE ZINGARICUM z Kájoniho kodexu, která mě napadla pro srovnání. Je podobná rovněž melodikou a ambitem.

přetiskuje podle transkripce Jánose Seprődiho z roku 1909.⁶ Další podrobnosti se dovídáme u Andráse Hajdú, který se jako první pokusil luštit slova písně TIKHA VGORDONACZKA:⁷ Seprődi píseň publikoval s velmi důležitým omezením,⁸ že totiž nemůže plně zaručit správné čtení zápisu rom-

TIKHA VGORDONACZKA

ských textů, jež v roce 1639 pořídil Mátyás Sergély.⁹ Píseň Dade zingaricum a Tikha¹⁰ vgoronaczka jsou v Kájoniho kodexu uvedeny s podtitulem Ex oraculo Palfico Madrigal Zigarica: je zajímavé, že jsme se nikde zatím nesetkali s bližším výkladem

tohoto jejich latinského názvu, který v překladu Jany Nechutové zní: Z Palfyovského oratoria Cikánské madrigaly.¹¹ A. Hajdú, který se (pokud víme) zabýval pouze písní Tikha vgordonaczka, uvádí ve své studii nesprávně,¹² že obě písně mají společný název Dade zingaricum. Jak je zřetelné už z pouhé citace písní a jak dále vyplne z překladů, je tak nazvána pouze jedna z nich. Nevíme, proč Hajdú první píseň pominul a sáhl jen po druhé z nich. Shrňme však, jak luštil její text a co soudí o jejím nápěvu.

Především konstatuje, že malá a velká písmena nejsou pro výklad slov směrodatným vodítkem, protože se jich užívá nedůsledně i v jiných, jasnějších textech. Jinak se drží především faktu, že v textu písně Tikha vgordonaczka jsou dvě slova, která u Romů žijí v nezměněné formě dodnes. Jsou to symetricky umístěná slova mange a tuke, jejichž význam je mně a tobě. Další k nim se pojící slovo uvedené ve tvaru mandre a mandro lze rovněž vyložit ze současného romského jazyka; máno = chléb. Czore a Czorolysz odvozuje od slovesa čorel = krást a za nejtěžší považuje vysvětlení slov na začátku obou řádků: Fel labu a Tikkanalya. (Všimněme si dvou malých rozdílů proti námi citovanému přetisku B. Szabolcsiho, kde nacházíme kromě rozdílů v psaní malých a velkých písmen Fe místo Fel a Tikka nalya místo Tikkanalya. A zase tím jen narážíme na těžkosti se správným "čtením" neznámého jazyka.)

Jestliže Fel labu Hajdú vysvětluje trojím způsobem - 1. fel aba = vzhůru již, 2. avel aba = bude již, 3. připouští ještě, že Labu může být i staré osobní jméno - pak pro výklad nesrozumitelné skupiny hlásek Tikkanalya předkládá celkem čtyři možnosti: 1. T hi kan(a) a(v)la = Když je, tak bude (může být), 2. Ti kan(a) a(v)lal = Po tom, co jsi byl, 3. Tu ka(i) n a(v)lal = Ty jsi proč nebyl, 4. Tu kan(a) a(v)la(l) = Ty jsi kdy byl.

Pro výklad celého textu této písně předložil Hajdú na základě kombinací všech zmíněných možností tyto tři hypotézy: 1. Vzhůru již (nebo Vzhůru. Labu), mně chléb ukradni, ukradni. / Když je, tak bude (může být), sobě chléb ukradneš (ukrást); 2. Vzhůru, Labu (nebo Vzhůru již), mně chléb ukradni, ukradni, / po tom, co jsi byl sobě chléb ukradl; 3. Budu už já mít chleby ukradené, ukradené. / Ty jsi proč nebyl sobě chléb ukrást? - nebo: Ty jsi kdy byl. . .

Pokud jde o název písně, říká Hajdú, že může uvést pouze dohady: Tikha neznamena dnes nic a se slovem vgordonaczka (ugordonaczka) Je to nejasné. Vurdon

(urdon) znamená vůz (žebřík), vurdonesko, -i = povozník, kočí. - Kdyby slovo Tikha znamenalo píseň (což je nemožné, porovnáme-li je se starým kixavel = zpívat), potom by se dal název tlumočit jako "povoznická píseň", který by upomínal na kočující Romy. Ke všem těmto pokusům o rozluštění textu písně Tikha vgordonaczka nakonec Hajdú skromně dodává, že je nepovažuje za konečně platné a nevyvratitelné.

Ačkoliv k nápěvu této písně přináší Hajdú jednu variantu ze svého vlastního výzkumu, čímž chce dokázat, že podobné typy nápěvů ještě mezi Romy žijí, nepovažuje melodii z roku 1639 za romskou. K tomu se však vrátíme.

Než jsem se měl možnost seznámit s příspěvkem Andráse Hajdú, zkoušel jsem se radit i s odborníci na slovo vzatou - Milenou Hübschmannovou z Prahy, která se léta zabývá romským jazykem. Odpověděla mi:

O těchto vzácných záznamech jsem vůbec nevěděla. Rozumím pouze jednotlivým slovům, celému textu nikoliv. Například v první písni (Dade zingaricum): achela - ačhela - zůstane; szenate je nějaký lokativní tvar... V druhé písni (Tikha vgordonaczka): mange mandro čore - mně chleba ubožáku (zloději?); tuke mandro čore - tobě chleba ubožáku. - To je ovšem jen první dojem z textu. Poptám se Ještě někoho, kdo umí maďarsky, a zkusím text konzultovat s Romy (nejpíš s olašskými - já se omezuji na jazyk a kulturu tzv. slovenských usedlých Romů - ale vím, že slovo 'čore' - vokativ od čor - se v olašských písních vyskytuje). - Na oplátku bych ráda položila otázku já Vám: Není takových vzácných záznamů romských písní víc? Nejsem hudebník. Kam, do jaké oblasti zařadit nápěvy? Jako laikovi mi připomínají maďarské lidové melo-die.¹³ Vidíme, že mange man(d)ro a tuke man(d)ro chápe M. Hübschmannová celkem shodně s A. Hajdú, odlišuje se však od něj v chápání významu slova čore.

A k jakému řešení dospěl po řadě našich diskusí druhý z našeho autorského týmu - rodilý a vzdělaný Rom Bartoloměj Daniel, a to Ještě předtím, než se měl možnost seznámit s článkem A. Hajdú i s dopisem M. Hübschmannové?¹⁴ Vedle perfektní zna-

losti všech nuancí své mateřštiny a zasvěceného lingvistického rozboru vzal při výkladu písně v potaz ještě i společenské, sociální, historické a topografické podmínky, v nichž Romové žili v 17. století na půdě Uher ... Poblíž Malacek existuje přece obec Láb doložená už ve 13. století! A kladli si otázku, jakým způsobem se získával v romských rodinách chleba, o němž je v písni řeč, měl i odpověď: chodilo se běžně “po ptaní” (po že-brotě) a tuto funkci obstarávaly pravidelně ženy. O, góre dena! - Ó, sedláci dají!

Tak jako A. Hajdú ani B. Daniel nespolehal plně na přesnost zápisu jednotlivých slov. Bylo třeba domýšlet! Je sice pravda, že Tikha neznámá nic, ale tikha znamená "malá". Druhé slovo obsažené v názvu písně, má slovenskou koncovku, ale je složeno z uve-dených utěšujících slov romské žebračky o, góre dena - ogórdenačka. A přenesené může tato uměle vytvořená složenina znamenat tolik co žebračka.

Že je takový výklad velmi pravděpodobný, můžeme usoudit především z významu, který náš spoluautor spatřuje v textu písně: Fel, Fe luští jako špatné slyšené (zapsané, čtené) Me (= osobní zájmeno já), mange čte jako mangel (žebnat). Čorre znamená ubohý (zatímco chór = zloděj, chóri = zlodějina, chór tuke = ukradni si, a čór, čóra jsou vousy...). A Jak je to se skupinou Tikkanalya, již se tolik zabýval A. Hajdú? Tu rozložil docela jinak, jak plyne z předloženého výsledku jeho celkové úpravy textu a překladu:

K NÁPĚVŮM

V analýze písně Aušvicate (v článku A. Hajdú i ve stručné glose M. Hübschmannové) byly položeny otázky, jak tyto nápěvy vyložit. Vede nápěv Aušvicate a Dade zingaricum k něčemu podobnému, co nacházíme v Invariantní technice rág? Je to dědictví po předcích, jak odvážně vyslovil svou hypotézu Miloš Štědroň? Nebo jsou tou Dade zingaricum a Tikha vgordonaczka melodie, které připomínají maďarské nápěvy, jak se ptá Češka M. Hübschmannová? Nebo má snad, pokud jde o nápěv písně Tikha vgordonaczka, pravdu Maďar A. Hajdú, když o něm

Tikha ogórdenačka

*Me Lábu mangel
mánre čorre, čorre.
Dik, kaj na lá tuke
mánro, čorrores?*¹⁵

Malá žebračka

*Já (jdu) do Lábu vyžebat
chleba ubohým, ubohým.
Podívej, kde ti vezmu
chleba, ubožáčku?*

Zdá se, že takovýto výklad písně - žebání romské ženy o chleba pro své ubohé (Ó, sedláci dají!) je logický. Dobře koresponduje s názvem, což vede k závěru (a to má také svou logiku), že zapisovatel se snažil jejímu smyslu porozumět. A není jistě bez zajímavosti, že totéž se potvrzuje i u písně Dade zingaricum, jejíž text transkriboval a přeložil náš romský spolupracovník takto:

*The terno,
phen, soske
ácses, ácses
la Senate?
De la pro sako
dad' ske, dad' ske!
Ló, monaji dad' ske dav.*

*A mladý,
řekni, proč
zůstáváš, zůstáváš
v Senici?
Dej všechno
otci, otcí!
Koně, peníze otcí dám.*

Jde o jakési vyznání lásky a úcty syna k otcí; syn by pro otce udělal všechno. Název Dade zingaricum nelze však překládat jako Otec cikánský; především proto, že v latinském adjektivu by nemohlo být neutrum. Otec cikánský by se přeložilo Dad zingarius. Přikláname se tedy k názoru Jany Nechutové, že Dade není užito pro otce jako takového, nýbrž pro označení žánru písně. Je to prostě Cikánské dade, neboli cikánská (romská) píseň o otcí.

soudí, že má spíše charakter slovanský, spojuje-11 jej s rázem církevních (duchovních) písní a říká-li dokonce, že by nebylo nijak překvapivé, bude-li objeven v některé slovenské nebo i české písní sbírce? Není však trochu divné, že by vzdělanec 17. století Mátyás Sergély neuměl dostatečně rozlišovat známé od neznámého nebo zvláštní od obecného? V nápěvu Dade zingaricum se pětkrát (ve více než polovině nápěvu) opakuje sestupná kvarta, než se objeví jiné vzestupné intervaly a obloukovitá kadence.

abecední znak příslušné rytmické formace, potom počet zpěvních slabik v metrických jednotkách (taktech), pak v závorce součet slabik a v posledním sloupci vpravo znaky podchycující výskovou organizaci nářevu.

137

Mezi písněmi různých národů bychom našli mnoho melodií, které začínají sestupnou kvartou a v nichž se tento interval opakuje jednou, dvakrát i vícekrát za sebou. A není nijak výjimečná ani obloukovitá kadence takového nápěvu. Přímých období k jeho zvláštní intonační i rytmické stavbě by se nám však asi mnoho objevit nepodařilo.

Fel - la - bu - man - ge

Man - dre czo - re czo - re.

Tik - ka - na - lya tuk - be

Man - dro czo - ro - lyesz

A. Hajdú se pokusil o srovnání melodie Tikha v Gordonaczka s jednou romskou písní z vlastního výzkumu, provedeného v roce 1954 v Sárospataku. Chtěl tím dokázat, že typ nápěvu, zaznamenaný v roce 1639, žije mezi Romy i v současnosti. Uvádíme jeho srovnání - vlevo je citován nápěv písně Tikha v Gordonacka, vpravo záznam z roku 1954:

Mí tör-tént A - gár - don

Meg - van a nagy ti - fusz

Le - nyír - ták a ci - gá - nya - kat

A ma - gyar ren - dő - rök

Ptejme se však, jaké jsou tu vlastné vztahy podobnosti? - Všimněme si nejzákladnějších znaků těchto čtyřřádkových nápěvů:

1. Tónové řady zapsaných melodií:¹⁶

FREKVENCE TÓNŮ

STUPNĚ

*Lenyirták lenyirták
Sirtak keservesen*

*Fekete fátyóállal
Kötik a hajokat.*

2. Počet slabik ve strofách:

5665 6666 (1. sl. 6686, 2. sl. 6666)

3. Nápěvy po stránce výškové organizace:
ABCD ABCD

4. Finální tóny Jednotlivých hudebních řádků:
5431 6521

5. Nápěvy po stránce rytmické organizace:

aaba
abbc aaaa (1. sl. aaba, 2. sl. aaaa)

a = 3 + 2
b = 4 + 2
c = 4 + 1

a = 4 + 2
b = 4 + 4

Z uvedeného přehledu poznáváme, že oba nápěvy se plně kryjí pouze v jednom ze sledovaných znaků - po stránce výškové organizace (ABCD). Rozdíl je však v ambitu, ve frekvenci jednotlivých tónů v jednoznačně durovém charakteru nápěvu z roku 1954, zatímco v melodii z roku 1639 zřetelně převazuje malá tercie nad velkou (4:1). Nekryje se ani počet slabik ve strofách (i když základ tvoří šestislabičný verš) a liší se rytmická organizace nápěvu. Naprosto rozdílné jsou pak obě melodie

Ilustrační foto Miloš Budík

POZNÁMKY

¹ Holý, D. - Nečas, B.: Žalující píseň. O osudu Romů v nacistických koncentračních táborech (v tisku). • ² K tomu srov. rozhovor D. Holého: S Milošem Štědrým o etnomuzikologickém a historickém aspektu a prostoru při práci s hudebním folklórem. Národopisné aktuality 21, 1984, s. 209n. • ³ Srov. Szabolcsi, B.: A XVII. század magyar világl dallamai. Budapest, s. a. (okolo r. 1950), s. 108n. • ⁴ Za upozornění děkuje D. H. V. Sedlákové z Matice slovenské. • ⁵ Srov. Szabolcsi, B.: Tanzmusik aus Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert. Budapest 1970, s. 112n. • ⁶ Srov. Seprödl, J.: A Kájoni-codex irodalom- s zenetörténeti adalékai.

z hlediska finálních tónů jednotlivých řádků, Existuje tedy mnohem více neshod než shod. Směle proto můžeme mluvit buď "o podobnosti čistě náhodné", anebo o dvou různých nápěvných typech, přičemž jen o druhém (z roku 1954) můžeme bezpečně potvrdit, že nejde o nápěv romský. Pouze k tomto nápěvu by se snadněji daly hledat souvislosti, byly by však určitě ještě daleko širší než slovanské. Jinak lze všechny tři zkoumané nápěvy zřejmě považovat za projev romské hudební mentality.

Irodalomtört. közl. 1909, s. 295n. - Jak Szabolcsi poznamenává v práci z r. 1970 (s. 56), měl sice možnost seznámit se s Kájoniho kodexem v r. 1925 v Kluži, jenže "v současnosti je na neznámém místě". • ⁷ Srov. Hajdú, A.: A Kájoni kódex egyik cigánynyelvű dala (1639). Tihka vgorodonaczka. Ethnographia 46, 1955, s. 482-486.

- Za upozornění na tuto studii děkuje D. H. jednak M. Vághové z Budapešti, jednak V. Sedlákové z Martina; za její překlad je zavázán Idé Gaálové z Komárna. • ⁸ Důležitost tohoto omezení pochopí jistě každý, kdo se někdy pokusil o zápis romských písní bez znalosti jazyka. První z autorského týmu by mohl uvést celé desítky případů, jak i při několikerém odposlechu magnetofonových nahrávek neodhadl správně nejen hranice jednotlivých slov, ale jak špatně chápal i některé hlásky. Zapsal např.: "Alamen lile obala amen gečinde tele, hábi amen gedinel..." namísto "Har amen lile, o, bala amenge činde téle, háby amenge dine..." (což znamená: "Když nás brali, ó, vlasy nám ostříhali, háby nám vzali ..."). - Po této stránce byly nutné a zůstávají neocenitelné konzultace s B. Danielem. • ⁹ Kájoniho kodex vznikl v letech 1634-1671 a jeho skriptory byli Mátyás Sergély, Bálint. Tasnádi a János Kájoni (podle něhož je nazván). Srov. Szabolcsi, B.: Tanzmusik, o. c., s. 56. • ¹⁰ Vysvětlujeme, že slabiky "ti, di, ni" je třeba číst "ty, dy, ny". • ¹¹ Bližšího nic se nám k tomu zatím nepodařilo zjistit. • ¹² Srov. Hajdú, A., o. c., s. 482. • ¹³ Podle dopisu ze dne 19. 8. 1987. • ¹⁴ S B. Danielem jsme si k této písni vyměnili na 20 dopisů. • ¹⁵ K přepisu slova "Czorolyocz - čorores" srov. Lesný, V.: Jazyk Cikánů v ČSR. In: Česko-slovenská vlastivěda III. Jazyk. Praha 1934, s. 605-609; Die Zigeuner sind ursprünglich die indischen Dóms. Randglossen zu Lorimers Buch. (The dumaki language.) In: Archiv orientální XII, 1941, s. 121-127; Etymologisches Wörterbuchmundart der böhmischen, mährischen und slowakischen Zigeuner. Tamtéž, s. 189-191. • ¹⁶ Označený tón = píseň začíná a končí tónem d'.

Strážnice 1991

MOZAIKA POŘADŮ

ZRNKO K ZRNEČKU

Páteční odborné okénko má stále obecnost, skládající se převážně z odborníků, zasvěcených amatérů a profesionálů. Na tuto skutečnost se mohl autor pořadu Dušan Holý plně spolehnout. Mohl zasednout za katedru a vnímavému posluchači se vyznat z obdivu a lásky ke svému učiteli, profesorovi Antonínu Václavíkovi, který díky rozsáhlému dílu je také učitelem dalších generací českých a moravských národopisců.

Pořad vhodně provázela výborná hradištská muzika, snad úmyslné, ale podle mne dosti nešťastné oblečení v džínách. Jestliže nebyla lepší možnost, mělo se raději sáhnout ke kroji,

Dušan Holý a ženy z Bratislavy - Vajnor
v pořadu Zrnko k zrnečku - foto Antonín Vlk

←Foto Miloš Budík

který by byl k danému tématu důstojnější. Odborné fundované slovo autora pořadu bylo doplněné jevištními obrazy z regionů Václavíkovi blízkých, které zpracoval s vyčerpávající dokonalostí. Klenotnicoví zpěváci z Vajnora a Rejdové nám přiblížili různá

Po šestačtyřicáté zněly na konci června jihomoravskou Strážnicí tóny cimbálovek a dechovek, na pódiích podupávali verbuňky krojovaní šohajové a přes louky rovné jako stůl se až do vinic nesly něžné sopránky i hrdinné tenory. Na mezinárodní folkloristický festival přijelo přes padesát našich a zahraničních souborů a skupin asi s 1200 účinkujícími. Za dlouhé tři dny a noci se strážnické brány zase zavřely. Ale v těch, kdo přijeli s otevřeným srdcem, žijí písně dál. Zrníčko zapadne do přívětivé půdy a vyklíčí. Křehkých rostlinek, které z prosté lidové krásy vyrostou, je dnes moc třeba. Víc než kdykoliv předtím.

prostředí, ve kterých profesor Václavík pracoval. Soubor Světlovan z Luhačovického Zálesí ve svém vystoupení předvedl suitu Svatba z oblasti nejrozsáhlejšího Václavíkova díla.

KRAJ ZUZKY ZGURIŠKY

Klenotnicový pořad, výborně připravený, hlavně výběrem interpretů. Viděli jsme region Zuzky Zgurišky v nejčistším stylovém charakteru. Autor pořadu Cyril Zálešák připravil pro diváka iluzi přirozeného myjavského prostředí a podařilo se mu před-

stavit příslušný kolorit ve všech jeho tradičních uměleckých projevech: výtvarném, slovesném, hudebním i tanečním. Režie přivedla na scénu celou paletu tradičních oděvů, hudebních nástrojů a řadu tanců v historické posloupnosti. Obecnost strážnických slavností, vychovávané rok od roku odborně fundovanými tvůrci programů, vděčně přijalo tyto dary, vzhledem ke stáří interpretů neopakovatelné.

Dramaturgie pořadu přinesla ještě další vklad do klenotnice slavností. Zdůraznila tradici moravsko-sloven-

ské vzájemnosti, bratrské sounáležitosti. Přes sto let trvá přátelství českých, moravských a slovenských osobností, které se scházely na moravsko-slovenském pomezí již od dob Rakousko-Uherska. Soužití Hornáků s Myjavany, jak program naznačil, bylo po léta přirozené. Ne vždy v objetí, tím více však samozřejmé. Mnoho textů myjavských písní i nářevů je skoro totožných s písněmi hornáckými. Není to samo sebou. Přineslo to trvalé soužití prostých lidí, kteří tvoří jádro obou národů.

Miroslav Dudík v pořadu Kraj Zuzky Zgurišky - foto Antonín Vlk

VĚK DĚTSKÝ

Ještě dlouho budu litovat, že zařazení tohoto programu se překrývalo s finále soutěže verbuňku. Škoda, že programová komise to dopustila právě u pořadů, které se během slavností už neopakovaly. Zbývala jediná možnost. Shlédnout jeden program celý, druhého půl s běžeckou vložkou od jednoho stadiónu ke druhému. Nelituji. Ta polovina, kterou jsem společně s Mistrem Kubelíkem shlédli, stála za to. Piši o něm úmyslně, protože právě on si zasloužil vidět a vyslechnout báseň o kráse našich dětí. Oceňuji výkon režiséra Šimy. Zvládl malá housátka i pubertální klacky dokonale, aniž jim vzal špetku bezprostřednosti. Vedení pořadu, jeho řazení, spojování často těžko spojitelného a budování pevné stavby programu bylo mistrovské. Pro-

gram vyslovil lásku k dětem, jejich bezprostřednosti a hravosti. Je až s po-
divem, jak materiál sebraný Jaromírem Erbenem před více než stopadesáti lety má i pro současné děti srozumitelný obsah a přitažlivost.

Talentovaných dětí byla většina. Talent bez uvědomnělého vedení však krní a zaniká. Po dobu pořadu jsem cítil perfektní systematické vedení jejich vedoucími. Díky všem: Bohuslavě Kautské, Aleně Přetákové, Milanu Richterovi, Jiřímu a Táně Urbanovým, Markétě Pavlišťkové i Radce Bábořákové. Věřím, že i následná generace z řad jejich svěřenců ponese dál pochodeň, která někdy pálí, ale častěji se musí moc foukat, aby nezhasla. Všechna námaha stojí za to. Viděl jsem to v očích dětí na jevišti i v hledišti.

HRADIŠŤAN

Dramaturgie programu dala nahlédnout do vývoje nejen souboru samého, ale do vývoje zpracování tradičního lidového umění pro jeviště vůbec. Viděli jsme úpravy od prostého aranžmá tradičního materiálu přes první euforickou jevištní tvorbu, včetně tanců s ne zcela folklorně citlivým dotvářením, k úpravám, které citlivým a zasvěceným přístupem daly vyniknout tomu nejpodstatnějšímu a nejpřeciťejšímu z lidové tvorby, až k samostatným autorským dílům vycházejícím z folklóru a oslavujícím národ a jeho tvůrčího génia.

Divákům se představily čtyři generace Hradišťanu. Nejstarší prokázali, že se nezapomíná, že tanečnost a hudebnost regionu jednou získaná opouští jedince snad až v rakvi. Chase střední generace stačí přijít na jeviště a postavit se, aby většina diváků poznala, co je husí kůže. Neřkuli když zazpívá a zaverbuje. Současná chasa je trochu jiná. Méně

Dětský program sledoval pozorně i Rafael Kubelík s manželkou - foto Antonín Vlk

syrové dynamiky, více ušlechtilého precizního pohybu, více stylizace. Nejmladší hříbata dávají již dnes najevo, že vyrůstá generace, která bude mít vše. Dynamiku, dravost, uměleckou pokoru a vytříbenou taneční techniku.

Tanečnice z Hradištanu - foto Antonín Vlk

Pořad Hradištanu obsáhl i širokou škálu citovou, jejímiž nositeli byli muzika a zpěváci. Přesvědčili nás o tom, že v souboru není slabších míst. Nechtěl jsem v gratulačním příspěvku ke čtyřicátému výročí souboru jmenovat jednotlivce, ale neubráním se. Jiří Pavlica je více než důstojným nástupcem J. V. Staňka, jak tvůrčí potenci, tak jiskrnou interpretací. Hradišťanská muzika by si zasloužila samostatnou recenzi. Věra Domincová k dokonalému, intonačně preciznímu provedení písně dává ještě něco navíc a obsah písně je jí hlavním vodítkem mistrovského provedení. I zpěvák Karel Sháněl je umělec, který svým výkonem sevře srdce diváka a přenese na něj obsah písně.

K osobnostem souboru neodmyslitelně patří verbíři. Dovolte nejdříve

osobní vzpomínku na toho, který společně s Františkem Vališem a Karlem Pavlíškem tvořili dnešní hradišťanský verbířský styl. Na M. Kropáčka, nezapomenutelného verbíře a velkou slováckou osobnost, tanečníka, z jehož verbuňku tryskalo nepřehledné množství cifer a který bil do země, aby se jí zároveň nedotýkal.

Ze současných verbířů těžko jmenovat nejlepšího. Je to řada tanečních a pěveckých individualit. Závěr pořadu nenechal nikoho na pochybách o smyslu a poslání tradiční kultury pro současné občany naší vlasti.

STŘEDISKA ZÁBAVY

Vedle pořadů na stadiónech je pro mladé obecnstvo Strážnice nedílnou součástí taneční zábava v nočních hodinách. Jak jsme viděli zvláště po pořadu Hradištanu a během pořadu

Nositelé tradic, jde o obecnstvo zasvěcené, znalé písní a tanců široké škály folklórních oblastí. Těchto zábav se účastnily desítky interpretačně výborných párů i jednotlivců. Většinou se však mohly využít jen v písní. Tančit nebylo kde a bylo-li, tedy jen v ohromné tlačenici, která nedovolovala volnější pohyb; pódia u Bludníku a pod Šancemi jsou malá a nevhodná. Zájemců je tolik, že se musí natlačit kolem muziky a stejně ti na kraji padají z pódia. Tančit se dá až okolo druhé či třetí hodiny zrána, kdy se část tancechtivých vzdá a jde spát, nebo se přesune na improvizovaná místa před zámek, na svažující se silnici či za stadión na písek. O co lépe jsou na tom vyznavači dechovky Na ostrůvku. Myslím, že by se pořadatelé měli zajímat i o tento problém. Podpořilo by to snahu návštěvníků nejen se dívat, ale něco se i naučit.

JAN ČUMPELÍK

NA PĚKNÚ NOTEČKU

Jubilující Brněnský rozhlasový orchestr lidových nástrojů (BROLN) připravil pro Strážnici 91 pořad, který jeho autor, současný dramaturg orchestru Vlastimil Peška, nazval Na pěknú notečku aneb Slyšte píseň, lidičky. Koncipoval jej tak, aby se divák seznámil jak se stručným nástinem dosavadní práce BROLNu v minulosti, tak zejména s výsledky jeho dnešní činnosti. Záměr realizoval orchestr v čele s uměleckým vedoucím Jindřichem Hovorkou, jeho zpěváci a instrumentální sólisté - Jan Beran, David Burda, Vlasta Grycová, Luboš Holý, Václav Kovařík, Jan Kružík, Eva Mitová, Vlastimil Peška, Otakar Po-

korný, Svatava Popelková, Jarmila Šuláková, Rudolf Tuček, Magdalena Úprková, Radek Zapletal a Michal

Strážnice

Zpěvák. A také herci Ořechovského divadla a tanečníci brněnského souboru lidových písní a tanců Jánošík. Vlastní programový sled pořadu byl rozdělen do čtyř územních bloků (Čechy, Horácko; Valašsko, Laško, Brněnsko, Haná; Slovácko; Slovensko); každý z nich byl uveden průvodní písní jarmarečního typu - škoda, že jejich umělecká úroveň nebyla přiměřenější autentické lidové poezii.

BROLN vedle klasických nástrojů využívá i další - horácké skřipky (dyndy), vozembouch, bukál (fanfrnoch), grumle či různé píšťaly. Rozhojňuje barevnost své zvukové palety a přispívá i k prohloubení poznatků o rozmanitosti našeho lidového instrumentaria a hudebního projevu.

Jednotlivá čísla pořadu, o jejichž volbě (jako vždy a o všem) by se dalo samozřejmě diskutovat, orchestr i sólisté provedli na úrovni, zejména technické, plně odpovídající profesionálnímu hudebnímu tělesu. A tentokrát (nemýlím-li se) poprvé hráli celý svůj program zpaměti. Při poslechu technicky mimořádně náročných, někdy i značně komplikovaných úprav, resp. skladeb, a zejména hlasově, mimicky a někdy i pohybově přehnaně "zdramatizovaném" způsobu zpěvu některých interpretů jsem se nemohl zbavit dojmu o nadměrně podbíživé snaze ansámblu získat přízeň a úspěch posluchačů.

Autor koncertu poznamenal v programu, že "úkol BROLNu je nepřinášet lidovou hudbu jako archivní dokument, ale její formování do dnešního tvaru". Já bych sice autentickou formu tradiční lidové hudby z činnosti uměleckého tělesa jako je BROLN nevylučoval tak jednoznačně nejen ze studijního, ale ani z programového (repertoárového) hlediska, souhlasím však v tom, že soustředění hlavního úsilí BROLNu na "její formování do dnešního tvaru" je základním úkolem a cílem orchestru. Nicméně bych osobně chápal tuto tezi jako formování onoho "archivního dokumentu" do dnešního tvaru. Při realizaci cílového úkolu orchestru s tak širokým regionálním repertoárovým záběrem je totiž třeba mít na paměti, že existují u nás oblasti, v nichž se vyvinula lidová hudba v instrumentálním i pěveckém smyslu do tak charakteristických až specifických forem, že je na všech interpretačních úrovních třeba je respektovat a rozvíjet. Hovoří pro to řada

závažných důvodů, zejména kulturně-historických, i v podmínkách současných mezinárodních všeobecných integračních a asimilačních tendencí. Bez uvědomělého úsilí autorů a interpretů by se totiž z kulturního dědictví nejen našeho, ale každého národa a následně pak z evropské

Luboš Holý zpívá s BROLNem - foto Antonín Vlk

(Z homílie olomouckého biskupa Msgre Josefa Hrdličky při mši svaté za účastníky strážnického festivalu)

NEVYSYCHAJÍCÍ PRAMEN

Jen se zahleďte například na sochu P. Marie ve vašem kostele nebo na oltářní obraz a uvědomte si, kolik generací našich matek, babiček, předků a prapředků bylo zahleděno do tohoto místa, kam s vírou promítali své nejhlubší naděje i úzkosti, své kříže i radosti. Tam se chvěje to fluidum, ta nejcitlivější vrstva vědomí a paměti národa - a to je vira v Boha, v Ježíše Krista a jeho Matku, Pannu Marii.

Tam je stále živé dědictví otců, o kterém nepřestaneme zpívat: Zachovej nám je, Pane ...

... Slavíme tuto bohoslužbu v den, kdy ve vašem městě probíhají známé strážnické slavnosti. I z tohoto místa vidím ve velkém zástupu plno krásných krojů a během bohatého celodenního programu zde jistě zazní mnoho písní, tanců a autentických projevů lidové kultury.

Vzpomínám si na slova papeže Jana Pavla II., který upozorňuje na to, že slovo kultura má svůj původ v pojmu cultus, což znamená úcta, bohopocta. Všichni lidé všech věků a pokolení právě

tváří v tvář Bohu nacházejí nejvyšší inspirace myšlenkové i umělecké. Objevují svou plnou důstojnost, probouzejí se v nich jejich největší tvůrčí možnosti.

Kdybychom sledovali všechny evropské kultury, jako když se jde proti proudu řeky až k prameni, došli bychom k čisté studánce evangelia, které stálo u kolébky naší civilizace, a svým učením plným lásky, radosti a naděje zlidštilo barbarské kmeny dávné Evropy a vsadilo je do nového řádu hodnot, z něhož pak vznikly civilizované národy. Pro náš lid tento předěl znamená mise sv. Cyrila a Metoděje, jejichž význam po jedenácti

a světové hudební kultury vytratilo mnoho cenných uměleckých hodnot a z koncertních pódii bychom místo etnicky a regionálně diferencovaných písňových skvostů slyšeli jen jakési uniformní napodobeniny.

Z dosavadní praxe BROLNu, zejména v interpretaci lidové písně z Moravy,

Klarinetisté BROLNu Michal Zpěvák a David Burda - foto Antonín Vlk

především však písně slovácké a va-lašské, vyplývá, že zřejmě nejspolehlivější zárukou autenticity lidových písní je přímá spolupráce s typickými reprezentanty hudebních a pěveckých tradic přímo z jednotlivých regionů. Pokud je totiž text lidové písně zpíván v původním regionálním nářečí, vyznívá píseň - alespoň v mých uších - mnohem pravdivěji; zpěvákova artikulace hlásek a vnitřní melodicko-rytmický náboj slov jsou totiž adekvátní příslušnému krajovému způsobu mluvy. Při strážnickém koncertu BROLNu jsem si uvědomil vhodnost takové spolupráce, zejména u písní z Čech - např. v tak vyhraněném písňovém stylu jakým jsou lidové písně z Chodska (ale i Slovenska).

Také hra zpaměti je asi jedna z možností, jak při interpretaci lidové hudby orchestrálním tělesem, v němž jeden hudební part hraje více hráčů, dosáhnout alespoň určitého stupně osvobození od strnulého a Svazujícího pocitu upřeného pohledu na závazný

a neúprosně přísný řád pravidelnosti notového záznamu a přiblížit se tak oné (nejen pro naši lidovou hudbu) charakteristické bezprostřednosti a spontánní lidové "polyfoničnosti".

Při soudobé interpretaci tradiční lidové písně na koncertním pódiu bychom tedy měli neustále hledat a realizovat takový způsob a míru umělecké stylizace našeho instrumentálního a pěveckého projevu, který by zachovával a rozvíjel charakteristické znaky příslušného regionálního lidového instrumentálního a pěveckého hudebního stylu. A který by přitom posluchače nejen plně zaujal a uspokojil technickou dokonalostí, ale zároveň mu nezkresleně zprostředkoval prožití hlubokého, přitom však nekomplikovaného, upřímného a ve své podstatě velice prostého lidského citu někdejšího lidového tvůrce. Zároveň by taková "ideální" interpretační me-

Strážnice

(Z homilie olomouckého biskupa Msgre Josefa Hrdličky při mši svaté za účastníky strážnického festivalu)

stech letech nejenže neochabl, ale roste stále více.

Tento Boží duch je pramenem inspirace i těchto podob kultury a umění, s kterými se dnes ve Strážnici setkáváme. Dr. Bohumil Zlámal, církevní historik, řekl kdysi, že kraj je bohoslužebným šatem našeho lidu. A jak krásným! Jako kněz či biskup má svůj bohoslužebný šat, který mu přísluší v řádu liturgie, tak prostý lid si vytvořil svůj vlastní oděv do kostela, který byl výrazem jeho podivuhodné tvořivosti a vkusu.

I když naši předkové šest dnů v týdnu nosili na sobě šaty pro těžkou práci, do kostela, na setkání s Bohem a na setkání

rodiny Božích dětí, se dokázali důstojně vystrojit. I když v těch dobách nemohli být všichni gramotní a studovaní, právě touto cestou dovedli vyjádřit svou přirozenou moudrost a duchovní hloubku. Neváhám to říci, lidové umění obsahuje v sobě něco posvátného.

Ateistický režim v minulosti ignoroval a popíral tuto duchovní dimenzi lidové kultury. Pamatuji na doby, kdy strážnické slavnosti měly být jakousi umělou konkurencí slavnostem velehradským. Ale to nás nemohlo oklamat, protože jsme věděli, že mezi tímto dvojím není žádný rozpor, naopak hluboká souvislost.

Hovoří se o tom, že totalitní útlak vykořenil z národa jeho historickou paměť, takže většina lidí neví, jaké jsou kořeny jejich původu. Když člověk při nějakém úrazu nebo neštěstí ztratí paměť, jen těžko dokáže žít dál, pokud si ji znovu neobnoví. Tak důležitá je pro jeho budoucnost znalost minulosti. Bez ní neví vlastně kým je, nezná svou identitu ani své poslání.

Pokud i náš národ ztratil svou historickou paměť a křesťanské kořeny svého původu, v církvi je může najít. Církev toto vědomí a dědictví otců uchovávala pro všechny a chce být matkou všech hledajících.

Tanečníci souboru Jánošík v pořadu Na pěknú notečku aneb Slyšte píseň, lidičky, ke čtyřicátinám Brněnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů - foto: Antonín Vlk

toda měla muzikantům i zpěvákům dát pocit, že hrají a zpívají vlastně také pro sebe a plně ztotožnění s věcným citovým obsahem písně přinášejí posluchači na dlaní (nikoli však podbízené natažené ruky) své vlastní srdce.

Vyjít vstříc posluchačům neznamená (v bohatosti a různorodosti domácích folklórních forem) získávat jejich zájem a úspěch vnějšími prostředky a efekty. Někteří lidé netouží po opeře, jiní nepůjdou na koncert tradičních lidových písní. Nám, kteří na něj pů-

jdeme se zájmem a s radostí stačí, abychom na něm slyšeli (a případně i viděli) nefalšovanou krásu naší tradiční lidové hudební kultury. A je to možné, o tom mne mj. přesvědčila ba-

Strážnice

lada Dušana Holého v pořadu Zrnko k zrnečku i (tuším) svatební píseň maminky Varmužové v pořadu Struny a pentle.

ZDENĚK MIŠUREC

CENA MFF STRÁŽNICE

- tvůrčímu kolektivu pořadu Věk dětský za přípravu a nápaditou realizaci
- tvůrčímu kolektivu pořadu Nositelé tradice za přesvědčivé a umělecky pravdivé ztvárnění tématu

LAUREÁT MFF STRÁŽNICE

- František Studenka z Tvrdonic za znovuoživení tradice bohatýrského mužského zpěvu na Podluží
- Folklórní skupina Kýčer z Turé Lúky za uchování folklórních tanečních tradic Myjavská

OCENĚNÍ

- Dětský soubor Lučinka Praha za přesvědčivou interpretaci českého folklórního materiálu
- Lubomír Svatoš ze souboru Hradišťan za vynikající hudebnost a celoživotní folklórní přínos souboru Hradišťan
- Soubor Včelaran z Bílovic za dynamický a strhující folklórní projev
- Norský soubor Bondeungdomslaget z města Sarpsborg za přitažlivou reprezentaci norského folklóru

ČESTNÉ UZNÁNÍ ŘEDITELE ÚLK

- manželům Bradáčovým z Rožnova pod Radhoštěm za stylově dokonalou interpretaci tance "rožnovský valaský"
- Danuši Adamcové a Jiřímu Pajerovi (autorům pořadu Pod' ty, milá, za mňa) za umělecky hodnotnou a odborně fundovanou prezentaci tradičních hodnot lidové kultury

(jp)

DNY, HODINY, MINUTY

Čtvrtek, 9 hodin (zámecký park)

V zámeckém parku i na stadiónech je klid. Oproti minulým létům má areál za sebou již dva festivalové víkendy: o prvním světové setkání Romů, o druhém svátek přátel folkové hudby a zpěváků. Živá a očekává příznivce folklóru. Siestu porušují zaměstnanci **hodonínské firmy ZIMPEX**. Jediného garanta, zajišťujícího služby návštěvníkům všech akcí. Monopol firmy je tak silný, že soukromníci musejí opustit hranice areálu, i když mají ředitelem ÚLK podepsaná povolení k prodeji.... Takže postaru - místo konkurence opět jeden podnikatel, určující ceny a rozsah

Reportáž

prodeje, včetně sortimentu. Místo tržní - trhová ekonomika.

Čtvrtek, 10 hodin (stadión Bludník)

Zahraniční soubory, norský, jugoslávský a turecký, jsou ve Strážnici již od pondělí. Zkoušejí současně dva programy: pořad Kdo ty vody přebrodí a volné vystoupení. Jsou trpěliví, k pokynům a výzvám shovívaví. Nechápou však, proč musí trávit celý den na stadiónu. Svá vystoupení přece znají. Sledují dohadování tlumočnicků s autory, autorů mezi sebou, nebo autorů se zvukaři. Ale i to může být zajímavé.

Čtvrtek, 14 hodin 25 minut (stadión Zámek)

Porada štábu televizního pořadu má dramatickou předehru. Obsluha přenosového vozu sděluje, že domovník objektu, z něhož je nejlepší úhel celkového záběru, žádá finanční odměnu. Po krátké diskusi odcházejí technici instalovat zařízení, na střechu jiného domu. Finanční požadavky pořadatelů vedly federální televizi ke zkrácení pořadu o 20 minut. A k přesunutí vysílání na český okruh. Počet zaznamenaných pořadů byl snížen z pěti na dva. A jak ohlásil jugoslávský soubor? Vítězí kompromis; uvede se místo působení souboru, jímž je jeden z dalmatských ostrovů v Jaderském moři.

Pátek, 8 hodin 5 minut (zámecký park)

Strážnice se po deštivé noci probouzí do slunného rána. Přijíždějí první hosté, programoví pracovníci, autoři pořadů. Práci zahajuje ubytovací a informační středisko. Dělníci Zimpexu navázejí do Stánků první zásoby, brigádníci upevňují orientační tabule. Na stadiónu Bludník opět zkoušejí zahraniční soubory.

Pátek, 10 hodin 10 minut (zámek - růžový salónek)

Jednání programové rady zahajuje blahopřání řediteli ústavu k 60. narozeninám. "Živijó, živijó, živijó, mnoha leta ..." A do práce.

Pátek, 13 hodin 45 minut (zámek)

→

Tančí oceněný soubor Včelaran z Topolné na Uherskohradištsku - foto Antonín Vlk

Ze soutěže o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku, v níž zvítězil M. Vymazal z Velkých Pavlovic - foto Antonín Vlk

Jednání členů Folklorní asociace ČSFR je zaměřeno především na otázky přípravy I. světového festivalu dětských folklórních souborů. Jeho vyvrcholení se bude konat ve dnech 10.-15. září 1992 ve Strážnici.

Pátek, 15 hodin 45 minut (Hájenska)

První porada hodnotící komise programové rady festivalu. Stanovuje kritéria hodnocení.

Pátek, 18 hodin 20 minut (Sdružený klub Strážničan)

Poloprázdňé hlediště klubu Strážničan. Návštěvníci se trousí pomalu.

Se značným zpožděním začíná pořad věnovaný prof. Antonínu Václavíkovi. Končí kolem dvacáté hodiny. Zároveň s prvním, a jak se později ukáže také posledním festivalovým líjčkem.

Pátek, 20 hodin 50 minut (stadión Bludník)

Do poloviny zaplněné hlediště stadiónu Bludník sleduje neokázalé a důstojné zahájení 46. MFF Strážnice 1991 vztyčením československé státní vlajky. Mezi přítomnými hosty je také Mistr Rafael Kubelík. Jemu právem náleží první vřelý potlesk. A potom, sólistům a souborům z obou stran Bílých Karpat. Neprší, ale parkem provívá chlad nastupující noci.

Strážnice

Sobota, 1 hodina 35 minut (stadión Zahrada)

Beseda s Hornáckou cimbálovou muzikou Martina Hrbáče. V řadách diváků je také český ministr kultury Milan Uhde. Snad chlad, nepříjemná, až nedomovská atmosféra prostředí stadiónu, snad podcenění muzikantů. Zábava vážne, pohoda, zpěv a tanec se nedostavují.

Sobota, 11 hodin 35 minut (stadión Zámek)

Zkouška televizního pořadu probíhá za slunečného počasí. Ale před prázdným hledištěm. Nezkouší se. I přes přesný rozpis nepřišli účinkující.

Sobota, 16 hodin 5 minut (město Strážnice)

Již víc než hodinu prochází městem slavnostní průvod účinkujících. Je značně roztažen. Od ulice Kovářská až k zámeckému parku. Později se jen ztěžší prodíráme hlavní parkovou alejí mezi diváky a účinkujícími. Alej je těsná, soubory postupují vpřed jen pomalu. Park se zaplňuje hosty.

Neděle, 2 hodiny 15 minut (zámecký park - Hájenska)

Ze všech stran znějí lidové písně, hudba a srdečná zábava. Teplo letní noci podporuje pohodu a spokojenost návštěvníků. V příjemném prostředí Hájensky končí hodnocení sobotních pořadů.

Neděle, 15 hodin (stadión Bludník)

Otevírá se poslední festivalový pořad. Jeho prolog tvoří vyhlášení nositelů Ceny festivalu a čestného titulu Laureát festivalu. (fs)

Hornácká cimbálová muzika Manina Hrbáče v pořadu Prameny a tvorba, v němž účinkovaly slovácké soubory - foto Antonín Vlk

SOUČASNOST I BUDOUCNOST

Na závěr letošního ročníku Strážnice 1991 jsme položili tři otázky před-
sedovi programové rady festivalu
PhDr. Karlovi Pavlišťikovi, CSc. Po
letech politické diskriminace pracuje
dr. Pavlišťik opět ve svém zlínském
muzeu a od roku 1990 je předsedou
programové rady festivalu ve Stráž-
nici.

NÁZORY

Jaká byla příprava a realizace
letošního 46. ročníku strážnického
festivalu? Byla skutečnost adekvátní
přípravě?

Příprava proběhla v tradiční dělné
atmosféře díky obětavosti a zájmu
programové rady, autorských ko-
lektivů a příslušných pracovníků
strážnického Ústavu lidové kultury.
Stalo se tak přesto, že počet porad pro-
gramové rady byl vzhledem k minulým
letům zredukován na polovinu a že se
ve funkci programového tajemníka
objevil nový člověk, který se musel
rychle zorientovat a zvládnout řadu
náročných úkolů. Podle mého názoru
úroveň festivalu odpovídala jeho pří-
pravám. Rád využívám této příleži-
sti, abych poděkoval všem, kdo k jeho
úspěšnému průběhu přispěli.

Co se ti líbilo i nelíbilo a co by stálo
za zdůraznění?

Letos se podařilo vytvořit několik pě-
kných příležitostí k tomu, aby si diváci
samí po chuti zazpívali a zatancovali.

V příštích ročnících chceme, aby po-
dobné "příležitosti" byly ještě nápa-
ditější. Nelíbí se mi pomalé zlepšová-

národní konfrontaci vztahu soudobé
společnosti k lidovým tradicím. To je
koncepte dostatečně nosná a schopná
vývoje. Budeme-li při jejím uplat-
ňování důsledně dbát na vysokou od-
bornou a uměleckou úroveň pořadů

*Z města až do festivalového areálu šel krojovaný průvod účinkujících. Na snímku Antonína Vlka
cimbálová muzika Radošov z Veselí nad Moravou*

ní podmínek pobytu účinkujících
ve Strážnici. Jenže to nestačí jen kon-
statovat, ale vytrvale usilovat o ná-
pravu.

Co říká předseda programové rady
budoucnosti festivalu: inovace, nebo
radikální změna jeho koncepce?

Za čtyřicet šest let své existence dospě-
ly strážnické slavnosti k podobě mezi-
národního festivalu, který podává
přehled o všech formách folklóru
v Československu a umožňuje mezi-

a nebudeme-li se vyhýbat žádné formě
interpretace folklórního bohatství,
můžeme se v klidu věnovat soustavné
práci, bez nervózních úvah o radi-
kálních koncepčních změnách. Pro

Strážnice

budoucnost máme jediný úkol: udělat
vše, aby pro rozvoj národní kultury
zůstal strážnický festival nezastu-
pitelným.

(jp)

ŽIVÁ PÍSEŇ DĚTÍ

"Člověk je v plném smyslu člověkem tehdy, když si hraje. Hra současně rozvíjí jeho dvojí povahu - rozum a smyslovost..." Děti a hra. To bylo hlavním mottem autorského kolektivu Jaromíra Nečase, Jany Poláškové a Ladislavy Košíkové při přípravě pořadu dětského slováckého folklóru, který se jako součást 46. mezinárodního folklórního festivalu Strážnice 1991 uskutečnil v neděli 2. června 1991 v prostorách stadiónu Zahrada a jeho přilehlém okolí.

Program byl v mnohém směru neobvyklý. Už tím, že byl realizován tři týdny před vlastním festivalem. Jeho náplň byla určena především dětem a byl prudkým spádem čtyřhodinového zpívání, hraní, tančení i drobného dět-

ského skotačení. Jak se tyto specifika v praxi osvědčila?

Autorský kolektiv, složený ze zkušených programových pracovníků, vytvořil model zajímavého a obsažného pořadu, jenž plynul bez výraznějších výkyvů. Střídaly se výrazné umělecké výkony se slabšími a hlavně - děti bavily děti. Co na tom, že většinou pouze účinkující ostatní účinkující. Výběr souborů byl proveden ve vztahu k základnímu záměru pořadu. Představily se dětské cimbálové muziky ze Strážnice, Kyjova, Velké nad Veličkou, Uherského Brodu, Mikulova a Uherského Hradiště se svými tanečníky a zpěváky.

Programové odpoledne bylo zahájeno vystoupeními v ulicích města Strážnice

V dětské Strážnici účinkovala letos i domáci cimbálová muzika - foto Antonín Vlk

Zpěváci z pořadu dětského slováckého folklóru - foto Antonín Vlk

a průvodem dělí z náměstí do zámeckého parku. Tam následoval ucelený a promyšlený blok dětských zábavných a soutěžních her, který všichni plně zaujal a přinesl vynikající atmosféru. Tu umocňoval vsudypřítomný a všechny obveselující klaun, který dětem učaroval svými veselými výstupy, šprýmy a gagy. Vynikající začlenění měla také prodejní výstavka dětských uměleckých prací žáků základních uměleckých škol z okolí Uherského Hradiště.

Druhá polovina programového odpoledne byla vyčleněná pro pódiové vystoupení zúčastněných dětských hudebních a tanečních kolektivů. V prostředí poloprázdného hlediště stadiónu Zahrada děti jen stěží navázaly na předchozí atmosféru. Program, který měl být společnou hrou účinkujících a diváků se změnil ve volnou přehlídku cimbálových hudeb, jednotlivé vstupy byly doplněny průvodním slovem (Václav Kovařík) a úsměvnými výstupy klauna (Jaroslav

Kyncl). Především variace klauna plně zaujaly dětské diváky a zapojily je aktivně do programového dění. Hlavně jeho přispěním byl postupně naplněn hlavní cíl programu.

Splnil či nesplnil program své cíle? Z hlediska autorské přípravy a vlastního programového odpoledne určitě ano. Přesto však se vstírají další otázky. Například, kde končí kritické hodnocení odvedené práce a kde začíná uspokojivý, nedostatky pomíjející pohled. Jsem přesvědčen o tom, že hlavně mezi pořadateli tento pohled převládá velmi brzy. Dovolím si proto vyjádřit přesvědčení, že u “festivalo-

vého pořadu” nelze stavět spokojenost na tom, že soubory přijely, že pořad plyne bez problémů a zábran, že je pěkné počasí, že se akce uskutečnila, že...

V případě “festivalového pořadu” je třeba vyhodnotit, zda do důsledku splnil všechny předpoklady a zda pro jeho úspěch bylo vše promyšleno a vykonáno. Tento přístup a pohled přísluší odpovědným pracovníkům Ústavu lidové kultury ve Strážnici a členům programové rady MFF. Věřím, že i na tyto otázky budou hledat odpovědi.

FRANTIŠEK SYNEK

FESTIVALOVÁ LOŽ

Myslela jsem si, že stejně jako v minulých letech bude strážnický festival doznívat v nejrůznějších podobách kulturního léta. Vždyť pro středí Muzea, jihovýchodní Moravy k tomu přímo vybízí. Ale protože tomu tak nebylo, nabídl jsem rozhlasovým posluchačům malé ohlédnutí za letošním ročníkem.

Strážnice

Kromě pořadů jsem stačila ještě navštěvovat zasedání hodnotící komise. Třibily se tam názory na jednotlivé pořady a na celý festival vůbec. Předsedou hodnotící komise byl prof. dr. Oldřich Sirovátka, DrSc., kterého jsem spolu s redaktorem Českého rozhlasu v Ostravě Janem Rokytou a etnografem dr. Jiřím Pajerem, CSc., z Ústavu lidové kultury ve Strážnici

pozvala na krátkou besedu. Úvodem jsem se zeptala, zda viděli všechny pořady:

Jan Rokyta: To není v lidských silách. Byli jsme nuceni se rozdělit. Část komise sledovala jedno pořady, část druhé. Na některých jsme se sešli všichni, takže každý z nás viděl podstatnou část.

Které z nich se vám nejvíce líbily?

Jiří Pajer: Jako etnograf dávám přednost spíš těm autentičtějším formám, takže mně se opravdu líbil pořad Nositelé tradic, ve kterém řada těchto původních nositelů vystupovala. Myslím si, že to byl zároveň i názor diváků, kteří mohli ocenit nejen interprety, ale i vhodně volené slovo Zdenky Jelínkové, jež pořad doprovázelo.

Oldřich Sirovátka: Mně se líbil pořad Zrnko k zrnečku ke 100. narozeninám profesora Václavíka. Odborně byl zajímavý. Na festivalu jinak byly pořady

lepší a horší. K lepším rozhodně patřili Nositelé tradic. A také zahraniční pořad. Viděli jsme v něm zajímavé soubory, na diváky (a možná i na odborníky) zapůsobil sugestivní turecký soubor. Mně se o něco víc líbil soubor norský. Ale i ten z Chorvatska byl velice dobrý.

Mohli byste festival stručně zhodnotit: co bylo přínosem a co považujete za negativní?

Jan Rokyta: Ono se těžko hodnotí, když má člověk navíc v hlavě uplynulé ročníky. Já jsem přijel poprvé v roce 1953, je to tedy moje už 38. Strážnice. Základní dojem - programy se zkvalitnily, ostatní nikoliv. K lomu mimoprogramovému: tzv. oblast volné zábavy, občerstvovací zázemí atd. mě stále neuspokojuje. Pokud bych měl vyzvednout některý program, zcela určitě by to byli Nositelé tradic a Slovácká svíca, kterou dělali Jura Pajer s Danou Adamcovou, a také dětský pořad k výročí K. J. Erbena.

Jiří Pajer: Já jsem viděl před folklórním ve Strážnici i folkový festival Zahrada. Ten mi nabídl velmi případné srovnání. Jan Rokyta hovořil o zábavách volných i o tzv. vedlejších pořadech, které ne-

V pořadu Nositelé tradice účinkovali i manželé Perůtkovi ze Zlína - foto Antonín Vík

splnily svůj účel. Na Zahradě byly pořady koncipovány právě volně a svůj účel splnily. Neměly žádný scénář, nebylo ani třeba určovat pořadí, jak kdo bude vystupovat, a přesto obecnostvo přišlo v hojném počtu. A bylo

Strážnice

velmi příjemné, slušné a vnímavé. Také interpreti byli naprosto bezprostřední. To je, myslím, základní myšlenka, která by se měla v budoucnu objevit i na folklórních festivalech.

Jan Rokyta: Dr. Pajer mě přivedl na výbornou myšlenku. Minulý týden jsem seděl - řeknu to naplno - v jedné hospodě s Jaromírem Nohavicou, Josefem Streichlem a Pavlem Dobešem. Potvrdili mi, že někdy si my, folkloristé, nerozumíme. Oni obdivují to, co děláme a dívají se, že příznivci se nesejdou v takovém počtu jako jejich - folkovi. Zřejmě máme ještě nějakou rezervu v přitažlivosti naší prezentace.

Ještě dlouho po skončení programů hrály na nejružnějších místech strážnického parku muziky. Nokturno k festivalu neodmyslitelně patří. Když jsem se v sobotu po půlnoci vrátila ze zasedání hodnotící komise, u jedné skupiny, přímo u zámku, jsem se zastavila. A reprodukuji názor jednoho z návštěvníků:

Nejezdím do Strážnice proto, abych se díval na Bludník nebo na Zahradu. Už čtrnáct let mě táhnou muziky. Ale mám pocit, že každým rokem to upadá. Nejvíce po listopadu 1989, kdy muziky získaly možnosti vyjet ven. Nejvíce to postihlo pohraniční oblasti - Břeclav, Mikulov. Takový Hradišťan zůstal dál

svojí. Chodil jsem do souboru Podlužan. Rozpadl se. A měli vynikající muziku, perfektní. - Rozpadli se kvůli penězům. Našli si manažera a už to jelo. Jezdím do Strážnice proto, že když mě přestane bavit Hornácko, zajdu na Slováky, na Podluží. Prostě jsem přecházel z jednoho regionu do druhého. Ale teď? U Bludníku hrála jediná Myjava a daleko široko nic. Žádná muzika, u které by se člověk mohl zastavit a pozpívat si. Mít radost z jakési kontinuity života.

V průběhu let dostala programová skladba strážnického festivalu ustálenou podobu. Zajímalo mě, zda taková zůstane, nebo by stálo za to pokusit se o nějaké změny.

Jiří Pajer: Myslím si, že skladba festivalu by se měla rozhodně změnit. Nedá se to však udělat z roku na rok. Spíš si stanovit určité časové období,

řekněme pět let, a do té doby se pokusit skladbu modernizovat. Vyjít vstříc především mladé generaci, která má o folklór velký zájem, ale často ji odrazuje právě jeho prezentace.

Oldřich Sirovátka: Nějaké nové cesty bychom měli hledat. Jak říkal kolega Rokyta: hledat spojení s lidmi, s nimiž jsme na stejné lodi.

Jan Rokyta: Ale každá loď, která někam pluje, a strážnický festival je opravdu jako loď, má svoje kormidlo. Tím kormidlem by bylo třeba citlivě kormidlovat, aby loď veplula do příznivějších vln zájmu lidí. A tomu, myslím, rok od roku přizpůsobovat skladbu programu. Jejich tvar, charakter.

MARCELA HORÁKOVÁ

(Pásmu pod titulkem Aktuálně o kultuře vysílala v pořadu Čím žije Morava stanice Regina)

V pořadu zahraničních souborů Kdo ty vody přebrodí vystoupil také soubor Bondeungdomslagset - Sarpsborg z Norska - foto Antonín Vlk

OBRAZ A TEXT

(Ľudové maľby na skle s textami v 20. storočí)

Gabriela Kiliánová

V slovenskej kultúre, podobne ako v iných európskych kultúrach, existovala od stredoveku plynulá línia, ktorá využívala kombináciu obrazu a textu v rôznych formách s rôznym účelom. V starších historických obdobiach, kedy znalosť čítania a písania nepatrila k samozrejým vedomostiam najširších spoločenských vrstiev, obraz nebol iba ilustráciou, ale často nadobúdval rovnako dôležitú úlohu ako text - odovzdával informáciu, poučoval, objasňoval. Ako príklad môžu slúžiť stredoveké nástenné maľby v kostoloch doplnené citátmi z biblie.

V ľudovej kultúre medzi početnými letákmi, ľudovými knižočkami, kramárskymi tlačami, farbotlačami atď. mali svoje pevné miesto i ľudové sklomaľby; tiež využívali kombináciu obrazu s textom. Táto kombinácia prešla v 20. storočí zaujímavým vývojom.

Ľudové maľby na skle dosiahli svojho najväčšieho rozšírenia koncom 18. a po celé 19. storočie. Vo vidieckych domácnostiach sa zachovali do začiatku 20. storočia a na juhozápadnom Slovensku, vďaka prosperujúcej sklomalárskej dielni, i po celé medzivojnové obdobie. Podobne ako v Čechách, na Morave, alebo v okolitých krajinách, napr. v Rakúsku, Poľsku, zobrazovali predovšetkým svätých patrónov a výjavy z ich života. Svetské témy (okrem postavy zbojníka Juraja Jánošíka a jeho družiny) sa v tradičnej sklomaľbe nevyužívali. Avšak jánošíkovská téma bola na Slovensku veľmi významná, rozšírená v regionálnych variantoch na celom území; tvorila s ústnou a spevnou tradíciou o Jánošíkovi jeden tematicky výrazný prúd v slovenskej ľudovej kultúre.

V sakrálnnej ľudovej sklomaľbe existovala po cele obdobie jej existencie jedna línia, ktorá stála na kombinácii obrazu a textu: boli to ilustrácie biblických citátov a textov náboženských piesní. Treba zdôrazniť, že na Slovensku sa zásadne obmedzovali iba na protestantov (hlavne evanjelického a. v. vierovyznania) a produkcia takýchto obrazov bola vzhľadom na menšinu tohto obyvateľstva menej

početná. Žiaľ, málo sa zachovala i v muzeálnych zbierkach. Ako príklad môže slúžiť niekoľko obrazov z konca 18. storočia, ktoré sú ilustráciami biblických citátov, napr. k podobstvu o desiatich pannách (kap. Mat. XXV). Zachovaná sklomaľba vychádza zo slohových vzorov, je však silne rustikalizovaná, text (presný citát jednej časti kapitoly) je umiestnený hore a dolu okolo postavy baránka.

Viacie dokladov máme o rozšírení zdobených citátov z evanjelií a evanjelických náboženských piesní, tzv. domových požehnaní z 19. a prvej polovice 20. storočia. Ide o známy európsky jav zdobených sakrálnych textov, realizovaný technikou sklomaľby. Domové požehnanie mali text komponovaný do stredu obrazu a okolo zdobený kve-

Zuzana Vaňousová: Pozývanie na svadbu. Z cyklu svadba. Považská Bystrica, 80. roky 20. storočia, majetok autorky. Foto: Helena Bakaljarová

Zuzana Vaňousová: Jánošíkova smrť. Z cyklu Jánošík, Považská Bystrica, 80. roky 20. storočia, majetok autorky. Foto: Helena Bakaljarová

tinovým ornamentom. Alebo do centra obrazu sa dostali rôzne symboly, text bol umiestnený v hornej a dolnej časti obrazu voľné plochy vyzdobené kvetinovým dekórom. Tvorcovia kombinovali sklomaľby niekedy s tlačnými obrázkami.

Evanjelické domové požehnanie stáli na kombinácii obrazu a textu a spĺňali vo svojom prostredí dôležité úlohy. Mali výchovnú a moralizačnú funkciu, boli symbolmi, ktoré demonštrovali náboženskú príslušnosť užívateľa, čo hlavne v nábožensky zmiešaných oblastiach nadobúdalo i významnú signálnu funkciu. Obrázky na skle s textami sa prestali maľovať v 30.-40. rokoch 20. storočia a táto jedna vývojová línia sa uzavrela paralelne s celou tradičnou ľudovou maľbou na skle.

Po 2. svetovej vojne nastáva na Slovensku, podobne ako v okolitých krajinách, vedomý programový návrat k rôznym formám ľudového umenia. Tento jav bol vyvolaný celkovým kultúrnym a civilizačným vývojom krajiny, v nemalej miere aj oficiálnou kultúrnou politikou štátu, ktorá bola demonštratívne populárna, so všetkými pozitívnymi i negatívnymi dôsledkami. Silný prúd folklorizmu, výrazný najmä od 50. rokov, nadväzoval však na Slovensku na viaceré ľudové tradície v tom čase ešte živé, alebo aspoň v dobrej pamäti nositeľov. Tým si zachovával prítlačivosť a istý spontánny charakter.

Maľba na skle sa znova oživila v amatérskej tvorbe asi koncom 60. rokov. V tom čase sa už tradičné ľudové sklomaľby stali vyhľadávanými objektami zberateľov, vystavovali sa v múzeách, propagovali cez masmédiá a stali sa vo vedomí kultúrnej verejnosti jedným zo symbolov ľudového umenia. Preto sa technika maľby na skle u väčšiny amatérskych maliarov spája s predstavou ľudového výtvarného štýlu.

V novej kultúrnej a politickej situácii však nastáva výrazná zmena vo výbere tém. Sakrálné témy, ktoré boli typické pre tradičnú sklomaľbu, ustupujú (pochopteľne z ideologických dôvodov) do úzadia. Dovtedajší slabší svetský prúd, reprezentovaný iba jánošíkovskou témou, sa zosilňuje a obohacuje o celkom nové, dovtedy neznáme motívy, ktoré tvorcovia preberajú z ľudových piesní a povestí. Okrem tejto tradičnej témy, rozvíjanej netradične, siahajú novodobí amatérski maliari po námetoch z každodenného i sviatočného života na dedine v minulosti. Vzniká bohatý okruh motívov, stvárných u väčšiny autorov štylizované a idealizované. V úsilí zdôrazniť rustikálnosť motívu, vysvetliť námet alebo vyjadriť svoju spätosť k určitému regiónu, kombinujú niektorí súčasní maliari sklomaľby s nápismi, ktorými sú texty piesní, ľudové verše, vinše ap.

V druhej polovici 20. storočia sa tak nanovo vytvára v sklomaliarstve línia, ktorá využíva obraz i text, avšak oproti predchádzajúcemu vývoju stavia na iných úlohách oboch médií.

Príkladom takejto línie sú napr. obrazy amatérskej maliarky Zuzany Vaňousovej (nar. 1922) zo severozápadného Slovenska. Autorka začala malovať obrázky na skle koncom 70. rokov. V tom čase už bola absolventkou amatérskych kurzov kreslenia a maľovania, venovala sa akvarelu a olejomaľbe (krajinky, zátišia, portréty). K maľovaniu na skle ju inšpirovali sakrálné sklomaľby, ktoré sa zachovali v jej

rodine, ako i knižka etnografky Ireny Pišútovej o ľudových maľbách na skle Maľovaný sen.

Podobne ako iní súčasní amatérski maliari na skle, Z. Vaňousová formálne nekopíruje tradičné ľudové maľby na skle, ale spojitost' s predchádzajúcim obdobím hľadá v podobnej farebnosti a niektorých námetoch. Z tradičnej sklomaľby prevzala predovšetkým veľkoplošný ornament. Využívajú ho s obľubou i iní súčasní autori, napr. populárna Valéria Beňáčková., ktorá pracuje pre ÚĽUV.

Prvé sklomaľby Z. Vaňousovej boli na sakrálné motívy, ale vzápätí autorka hľadala isvetské námety. Začala zobrazovať výjavy z dedinského života, lokalizovala ich (pomocou kroja postáv, sprievodnými nárečovými textami) do svojho rodiska na Kysuce.

Inšpiračným zdrojom sa pre ňu stali texty ľudových piesní a veršov, ktoré sama poznala, alebo si vyhľadala v publikovaných zbierkach. Autorka si poväčšine najprv vyberá text a potom si k nemu predstavuje ilustráciu. Postupne takto dodnes vytvorila asi 140 motívov. Môžeme ich rozdeliť do niekoľkých tématických skupín:

- Námety, ktoré sa viažu k dedinským rodinným obradom, napr. cyklus svadba;
- námety, ktoré zobrazujú práce, sviatky a obrady na dedine počas kalendárneho roka;
- cyklus obrazov o Jánošíkovi a jeho družine;
- voľné ilustrácie ľudových piesní (ľúbostných, uspavaniek, humoristických ap.);
- sakrálné motívy (madona, ukrižovanie, kľamanie troch kráľov ap.).

Vo všetkých tematických skupinách (okrem sakrálnych námetov) je text pevne spätý s obrazom a vysvetľuje jeho námet. Napr. na obraze o čarovaní na Juraja je ľúbostné zariekanie: *Čerešeňka trašiem če, svati Juri, proším če / dajže mi ti znač, / s kím ja budžem v temto roku / pred oltarom stač*. Vzťahuje sa k prvej skupine dvoch čarujúcich dievčat v popredí. V pozadí je text humoristickej piesne: *Juri, Juri, svati Juri / už mi muža nedavaj / len mi dolu / z čerešeňki pomahaj*, ktorá paroduje ľúbostné čarovanie a vysvetľuje scénu v pozadí, tvoriacu komický kontrast k hlavnému motívu (mimochodom - spája sa tiež s humoristickým rozpráváním, rozšíreným v tejto oblasti, o starej dievke, ktorá pri ľúbostnom čarovaní vyliezla na strom a potom nedokázala z neho zliesť na posmech celej dediny).

Silná emotívnosť obrazov Zuzany Vaňousovej, návrat v spomienkách do dedinského života v minulosti, vedomá

návaznosť na niektoré znaky tradičnej sklomaľby (napr. výrazná ornamentálnosť, živá farebnosť) a súčasne snaha o individuálny autorský prejav, to pravda nie sú špecifiká iba prezentovanej tvorby. Charakterizujú aj súčasnú tzv. ľudovú tvorbu vôbec.

Prínosom kombinácie obrazov s nápismi je, že vhodným pridaním textu (ako nového znaku) maliarka umožňuje divákovi lepšie pochopiť obsah obrazu, identifikovať sa s ním. Text navodzuje divákovi ďalšie asociácie.

Kombinácia obrazu a textu na sklomaľbách v súčasnosti umocňuje práve tie funkcie, ktoré užívatelia od tzv. ľudového umenia očakávajú, to je námetová spätosť s dedinským prostredím, emotívnosť, archaickosť. Stávajú sa zárukou úspechu tvorby, ktorá je odmenená popularizáciou cez masmédiá, výstavami a v neposlednom rade i komerčným úspechom. Bude veľmi zaujímavé ďalej sledovať túto líniu, ako sa vyvinie v našich kultúrnych, politických a hospodárskych podmienkach.

Požitá literatúra: H. W. KEISER: Die deutsche Hinterglasmalerei, München 1937 • S. KOVAČEVIČOVÁ: Knižný drevorez v ľudovej tradícii, Bratislava 1974. • I. PIŠŤOVÁ: Ľudové maľby na skle, diel I, Martin 1969; diel II, Martin 1979. • I. PIŠŤOVÁ: Maľovaný sen. Slovenská ľudová maľba na skle v 20. storočí. Bratislava 1983. • J. VYDRA: Die Hinterglasmalerei. Volkskunst aus tschechoslowakischen Sammlungen, Praha 1957.

Řekli

Jarmila Šuláková,
zpěvačka

o slovácké svíce

Já jsem svícu vlastně zažila poprvé v životě, nikdy jsem na ni nebyla pozvaná, což mě mrzí, ale to nevadí, nemůžu v životě všechno stihnout. Bylo to překrásné. Jak se soubory z jednotlivých regionů Slovácka doplňovaly. A co krásných písní a pěkných prožitků do toho ti mladí i starší dali. Moje největší přání je, aby to nikdy neopustili, aby se naše tradice zachovaly. My starší už tu dlouho nebudem, ale mladí to musí nést dál. Aby lidová píseň zůstala pro jejich děti.

CHROPYNĚ

HANÁCKÉ SLAVNOSTI CHROPYNĚ 1991 se uskutečnily ve dnech 18. a 19. května počtvrté od roku 1985 a na jejich organizaci se podílelo Muzeum Kroměřížska s chropynským městským úřadem. Předchozí tři ročníky, vždy v lichých letech, daly nejen základ tradice, ale i představu dlouhodobější koncepce a přinesly zkušenosti s časovou skladbou programů. Kolem muzea se podařilo soustředit externí programové spolupracovníky, Chropyně je také místem tradic hanáckého krále Ječmínka a pracuje tam soubor Ječmíněk a s dětskou složkou.

Dramaturgie čtvrtého ročníku chtěla vzdát poctu práci, hlavně rolnické. Ko respondovala se stým výročím úmrtí Františka Skopalíka ze Záhlinic, rolníka, hospodářského reformátora, politika, lidového historika, kronikáře a národopisce. Navíc, ve vzrušené době hledání a ověřování hodnot, obsahovala nadčasové aktuální poselství.

Na Chropyni se po oba dny snášel vytrvalý studený déšť. Všechny programy bylo nutno - v neprospěch jejich vyznění - přestěhovat pod střechu. Tak již sobotní odpolední obřad vynášení Smrtky, plánovaný do ulic městečka, se odehrál v Rytířském sále zámku. Ukázala se pohotovost a im-

provizační schopnost souboru Malý Košíř z. Kostelce na Hané, který rozšířil původní krátký program o dětské písně a hry.

Sobotní večer v Rytířském sále patřil celovečernímu programu souboru moravských niněristů Lučec z Brna, pásmu **Řemeslo má zlaté dno**, sestavenému z. písní a hudby Podhorácka. Umění zaujmout diváky, navázat s nimi kontakt a vytvořit přátelskou atmosféru je muzikantské rodině Košířův vlastní a může sloužit jako příklad.

Kresba Olga Vlasáková

V neděli proběhly všechny programy v sále sdruženého klubu Technoplastu. Autorka pořadu hanáckého dětského folklóru **AŽ se tráva zazelená** Jiřina

Mrázová z Chropyně pozvala k vystoupení dětské soubory Rozmarýnek a Slunečko z Kroměříže, z okresu hulinou Hanačku a místní chropynský Malý Ječmíněk, z bližší části Hané ještě Malý Košíř z Kostelce, Klásek z Kralic a děti z Přerova. Programové bloky měly názvy Vyjdi, vyjdi, sluníčko, Kukačko, kukačko, zakukej, Vijte, vijte věnce, Leť, berunko, leť do nebe a Skoč, panenka, do kola. Inteligentní průvodní slovo napsala Marta Ludvíková, režie dokázala dát programu jako celku spád a gradaci i při nestejně úrovni souborů.

Hlavního pořadu s názvem **Haná, země pozeňnaná** se autorsky a režijně ujala Věra Haluzová z Luhačovic. Vycházela ze znalostí folklórního materiálu, terénu a z mnohaleté osobní spolupráce s hanáckými soubory. Z kalendáře zvyků a obřadů vážících se k polní práci a úrodě vybrala dobu od předjaří po dožínky.

Věra Haluzová řídila pořad s jistotou a energicky vedla účinkující k dobrým výkonům za ztížených podmínek v sále. Ocenění zaslouží vypravěčské umění Maric Pachtové z Vyškova a Františky Šestákové z Mysločovic i kultivovaný výkon konferenciérů Simony Remesové a Vladimíra Mráze.

S velmi živým návštěvnickým ohlasem se setkal krátké **vystoupení německého folklórního souboru z Gemündenu**, který navštívil slavnosti spolu se svými hostiteli ze souboru Rusava. Zařazení souboru do přestávky mezi pořady bylo šťastnou programovou improvizací. Za deštivého počasí vyplnilo čas v sále a zejména stavbou programu, působivou jevištní úpravou a provedením divácky vděčných humorných tanečních scének dalo i příležitost ke srovnání.

Stejně jako v předchozích ročnících byl čas před hlavním programem vyplněn zajímavou módní přehlídkou brněnského závodu Ústředí lidové umělecké výroby.

V malém sále zámku byla předváděna tradiční lidová výroba a výtvarné techniky. Někteří z pozvaných řemeslníků se sice na poslední chvíli omluvili, ale o to víc vzbudily pozornost děti z Kroměříže s paličkováním, prostějovské a vyškovské s výzdobou kraslic. Starší generaci výrobců reprezentoval Milan Doležel z Dědic s vytvářením plechových formiček na pečivo z volné ruky.

V přízemí zámku byla zahájena výstava Muzea Kroměřížska **František Skopalík a Haná.**

Hanácké slavnosti v Chropyni zaznamenaly i navzdory nepřízní počasí úspěch. Zkušenosti čtyř ročníků však kladou otázku, jak dál. Nabízí se myšlenka obsahově bohatých lidových slavností s příležitostmi pro improvizovaná vystoupení souborů a skupin, s produkcí dechových hudeb, jarmarkem a ukázkami tradičních řemesel. Dějiště akce by se mohlo rozšířit od zámku a předzámčí k vyzdobenému náměstí. Vyvrcholením jinak široce koncipované akce by byla pódiová vystoupení.

VLADIMÍR PŘIKRYL

VLČNOV

Ve Vlčnově jsou hrdi na tradici Jízdy králů, která se prakticky bez přerušení jezdí každoročně více než sto let. Touto skutečností se nemůže pochlubit žádná obec u nás. Domnívám se, že to je asi základní podnět, který povzbuzuje pořadatele k organizování slavností, i když chybějí dotace a projevuje se jistá návštěvnícká krize.

K vrcholům vlčnovských národopisných slavností patří Jízda králů - foto Miroslav Potýká

Pořadatelé **VLČNOVSKÝCH SLAVNOSTÍ S JÍZDOU KRÁLŮ** (Obecní úřad a Klub sportu a kultury ve Vlčnově ve spolupráci se Střediskem kulturních služeb okresu Uherské Hradiště) poněkud zredukovali program: více prostoru doslaly domácí folklórní soubory a dechovky a zrušili některé tradiční programové bloky. Vzhledem k tomu, že vlčnovské slavnosti v posledním období oscillovaly mezi folklórním festivalem a šířeji pojedenanou kulturně společenskou akcí (až poněkud pouťového charakteru), nebylo toto zprůhlednění programu naškodu. Diskutabilní je snad jen vynechání pořadu v prostoru rolnického domu č. 57 (expozitura Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě), který v minulých letech patřil mezi nejzajímavější a nejhodnotnější a umožňoval realizovat neotřelé postupy v jevištní interpretaci hudebního i tanečního materiálu (připomínám pořady

Lůčky z Kudlovic nebo Javoriny ze Strání).

Nepočítáme-li páteční taneční zábavu, zahájil slavnosti v sobotu 25. května 1991 pořad **Vítajte ve Vlčnově** s hosty hercem Aloisem Švehlíkem, spisovatelem Jindřichem Uhrem a hudebním skladatelem Blahoslaveni Smišovským. Poprvé jej doprovázela dechová hudba, tentokrát Vlčnovjanka. Pořad měl spíše komornější charakter, trochu se vytratil humor. Následně **Předání vlády králů** je vlčnovské specifikum, jakási nově se vytvářející tradice. Nedělní dopolední přehlídka dětských souborů **Muzikanti, to sú chlapi** přivedla na jeviště Jatelinku z Kudlovic, Hradišťánek, Olšavěnku, Veličánek a Malou Rusavu. Potvrdila vysokou úroveň jejich práce, které bohužel nebyla adekvátní návštěva diváků.

V programu **Chodíme, chodíme...**, který je volnou produkcí po dědině, jako každoročně zaujali spontánním

muzicírováním Burčáci z Míkovic, výrazně se letos uplatnila i omlazená Dolina ze Starého Města. Atmosféru vytvářely i dechovky (Vlčnovjanka, Vlčnovjané, dětské dechovky z Vlčnova a rakouského Halleinu).

Nutnost šetřit finanční prostředky vedla pořadatele ke změně koncepce hlavního nedělního programu na stadiónu. V minulých letech plnily funkci "předskokanů" domácí soubory a pořad následný byl buď komponovaný s tematickým záměrem, nebo souborový. Letos se pod názvem **Květy Vlčnova** představily vlčnovské soubory Čerešničky, Vlčnovjánek, Šohajek, Vlčnovjan, dětská dechovka a hostující Dolina. Autor Jiří Jilík v úvodu představil **mladého krále Vaška Pančocha** a další část koncipoval jako volnou kompozici především tanečních čísel jednotlivých kolektivů. Program, měl švih a odpovídající délku, což bylo štěstí, neboť těsně před závěrem propukl liják, který Vlčnovu hrozil po oba dny.

Letošní ročník Vlčnovských slavností s Jízdou králů byl uspořádán bez dotací. Byl skromnější, ale potvrdil stále místo Vlčnova v kalendáři tradičních folklórních slavností a festivalů.

MIROSLAV POTYKA

KROMĚŘÍŽ

Vycházím-li z celkového dojmu, který ve mně po, čase zanechala **PŘEHLÍDKA DĚTSKÝCH FOLKLÓRNÍCH SOUBORŮ** v Kroměříži (14. až 16. června 1991), musím vyjádřit uspokojení a radost nad vydařenou akcí. Detailnější pohled však odhalí na přehlídkovém obraze malé trhlínky i větší rýhy, které si žádají odborný zásah restaurátora. Ale postupně ...

Národní přehlídka dětských folklórních souborů byla vyhlášena ministerstvem kultury ČR a odbornou přípravou byl pověřen IPOS -

Pódia

Pódia

ARTAMA Praha. Vlivem řady celospolečenských proměn se příprava akce setkala s malou propagací a informovaností. Později byla zřetelně cítit snaha pražského ústředí (IPOS - ARTAMA Praha a ÚDDM Praha) diktovat zásady účasti na přehlídce i zastoupení územních celků. Teprve

v závěru příprav došlo k dohodě a spolupráci zástupců Čech a Moravy. Konfrontace "různých stylů práce s dětmi a dětskými folklórními soubory i vytvoření prostoru pro předávání zkušeností a inspiraci vedoucích" se zúčastnilo 18 souborů - osm z Čech a deset z Moravy a Slezska, které účinkovaly ve dvou programových celcích. Vystoupení hodnotila odborná porota, která však měla minimální prostor pro rozbor a diskusi s vedoucími v rámci nedělního semináře.

Přehlídka prokázala odlišnosti v přístupu, zpracování i vztahu k reprezentaci dětského folklóru v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Moravskoslezské soubory jsou vázány k vlastnímu svěbytnému regionu s doposud živými folklórními projevy a využívají přirozených pohybových, hudeckých a pěveckých schopností dětí k výrazné prezentaci regionálního folklóru. České soubory vazbu na region (až na výjimky) tak silnou nemají a seznamují se s českým folklórem v tanečních kroužcích, pracujících zejména při uměleckých školách nebo domech dětí a mládeže.

Jak se stal Vašek Pančocha králem - foto Antonín Vlk

Toto adekvátně různé zázemí se odráží ve výsledné formě zpracovávaného materiálu. Kolektivy z Čech se více zaměřují na tanečně hudební pásma. Typické jsou sestavy rozvíjející zvolený taneční typ, jeho variování a důsledné scénické rozpracování. Důraz je kladen na dokonalé sladění pohybové, hudební a rytmické složky představení (Rádost Praha, Rozmarýnek Praha, Prácheňáček Strakonice, ZUŠ Černošice Praha). Moravskoslezské soubory využívají ve svých pásmech více zvykoslovný materiál (obvykle výroční cyklus), méně rodinný, vystoupení váží jednoznačně ke svému regionu a k jeho výrazným folklórním projevům. Jejich pásma obsahují nejen obřadní a zvykové projevy, prezentované ve formě dětských her a zábav, časté je také napodobování dospělých a jejich vystupování v tanci, při zpěvní apod., opět formou her, a vždy jsou doplněny přirozenými tanečními, hudebními, písňovými a slovesnými folklórními formami (Veličánek Velká nad Veličkou, Malá Jasénka Vsetín, Malý Košíř Kostelec na Hané, Malá Cholina ad.).

Tato specifika je třeba brát v úvahu při koncipování vzdělávacích a výchovných cyklů ústředními institucemi. Zatímco vedoucím českých kolektivů jsou bližší tematické okruhy vázané na pohybovou, hudební a pěveckou výchovu a základní přípravu, vedoucí moravských souborů se zajímají o charakteristiky dětského folklóru v jednotlivých národopisných regionech. Problematika estetické výchovy je v jejich zájmu okrajová, neboť děti jsou prostředím přirozeně formovány a k regionálnímu materiálu mají kladný vztah rodově vypěstovaný.

Již tylo odlišnosti naznačují, že základní smysl a cíl přehlídek dětských folklórních kolektivů (ostatně to platí i pro kolektivy dospělých), tedy “poznávání se a výměna zkušeností”, musí probíhat především na úrovni vzájemně blízkých územních celků, i když celorepublikové vyvrcholení má svůj velký význam. V tomto smyslu je třeba systém přehlídek od regionálních až po ústřední kola zásadně přeorganizovat. V úvodu jsem naznačil “trhliny” ve svém “obrazě dojmů”. Jejich podstata tkví v obavě z uspokojení nad celkově velmi dobrým průběhem přehlídky a z úspěšných vystoupení delegovaných souborů. Z těchto důvodů konstatuji:

- Opakovaně je třeba na všech úrovních říci: “Naše soubory mají v současné době existenční problémy! Dovedou si však pomoci, potřebují jen pochopení pro své potíže a pomocnou ruku!”
- Součástí přehlídky byl odborný seminář pro vedoucí dětských kolektivů. Přes dobrou koncepci a přípravu nevyzněl obsahově dobře a seminaristům nepřinesl očekávané poznatky.
- Jednoznačně je třeba specifikovat postavení ústředních institucí, které se prací dětských folklórních souborů programově zabývají. Především

• V rámci nově navázané spolupráce jasně formuloval současné problémy dětských folklórních kolektivů a napomáhat odbornou konzultací a radou při jejich řešení.

• Ihned je třeba vyhledávat, vychovávat a do hodnotitelských kolektivů a hodnotitelské práce zapojovat novou generaci odborných pracovníků a zkušených vedoucích. Akce hodnotit s nadhledem, objektivně a kriticky. Formulovat zásady a pozitivně hodnotit všechny umělecké podněty a scénické nápady obsahově čerpající a rozvíjející folklórní vstupní projevy.

FRANTIŠEK SYNEK

KOŘENEC

7Kořenec na Boskovicku, malá obec se čtyřmi sty obyvateli a chalupáři, leží stranou hlavních cest dá se najít jen na podrobnějších mapách. V tradiční lidové kultuře se tam prolíná Malá Haná s Podhoráckem; starší místní obyvatelé mluví tamější hanáčtinou.

V neděli 16. června 1991 se tam konal již čtvrtý ročník **SLAVNOSTÍ PÍSNÍ A TANCŮ**. Jejimi pořadateli byly Okresní kulturní středisko v Blansku a Obecní úřad v Kořenci. Sváteční den začal před polednem v kulturním domě vernisáží výstavy keramických kachlů, doplněných o práce keramičky a zdejší chalupářky **Marie Kroužkové**; autorem výstavy byl místní občan Vladimír Příkryl (s pisatelem těchto řádků jej spojuje kromě některých obdobných zájmů jen stejné jméno). Z kulturního domu se návštěvníci odebrali hned do mateřské školy na zahájení další výstavy, jejímž obsahem byly kresby, ilustrace a obrazy s národopisnou tematikou brněnské výtvarnice Olgy Vlasákové. Spolu se stálou expozicí Život a práce našich předků v budově obecního úřadu vytvořily jednodenní výstavy zajímavý triptych.

Pódia

Pódia

Ústřední dům dětí a mládeže Praha (ÚDDM), ale i nově koncipované Informační a poradenské středisko pro místní kulturu a jeho útvar ARTAMA Praha (IPOS - ARTAMA) musí svou aktivitu a péči rovnoměrně věnovat nejen českým, ale také moravským a slezským dětským kolektivům.

Odpoledne prošel svátečně upravenou obcí průvod a v malém přírodním amfiteátru začalo vystoupení souborů. Po Jaru a Létu minulých ročníků byl letošním tématem **Podzim** (autor libreta - vedoucí souboru Podhoráček z Křetína František Bačovský). První číslo se stalo reminiscencí na předloňské Létu. Soubor Omičan z Omice byl jediným hostem ze sousedního Brněnska a v Kořenci vystoupil s dožinkami.

Další program již patřil podzimu a souborům z Boskovicka a Blanska. Rámcem dětských her Trhánka z Blanska byla cesta do školy. Hostitelský soubor Kořenák přinesl pohled na kořeňské hody, děti z Kořenáčku předvedly hry na pastvě. Dětský blok pokračoval chlapeckými hrami Drahaná a kravařskými Podhoráčka. Náplní vystoupení Drahaná byly dávné odvozy, řemeslnické tance předvedla "přípravka" Drahaná, taneční číslo hodového veselí boskovického souboru Velen předcházelo společnému závěru. Jednotlivé programové bloky spojoval pěveckými čísly ženský sbor ze Sošůvky.

Sestavit program z vystoupení souborů malé oblasti bylo - v porovnání s velkými přehlídkami, kterým předchází náročný výběr účinkujících - odvázně. Na kořeňské slavnosti však nevznikla hluchá místa a podprůměrná vystoupení.

Na kořeňské slavnosti byla znát zapojená práce místních organizátorů; za všechny je nutno jmenovat Pavla Švancarů. Programová stránka by byla stěží představitelná bez dlouhodobé koncepční práce OKS v Blansku a jeho dosavadní pracovnice Vladimíry Mráz-

kové. Zatím se ještě podařilo soustředit pro slavnosti potřebné finanční prostředky.

VLADIMÍR PŘIKRYL

V Kořenci vystavovala kresby, ilustrace a obrazy s národopisnou tematikou brněnská výtvarnice Olga Vlasáková

TELČ

Druhé **HORÁCKÉ SLAVNOSTI** v Telči se uskutečnily ve dnech 22. a 23. června 1991 a jejich programová skladba představila v sobotních a nedělních pořadech všechny horácké soubory a skupiny.

Nedělní **dětský pořad** byl tematicky dělen do osmi programových bloků, které obsahově přiblížily divákům poutavý dětský svět. Shlédlí jsme jarní zvyky, zábavy dětí na pastvě, dětské taneční a pohybové hry, tanec a písně řemeslníků, dětské hry "na dospěláky" i tanec a písně. Sedmnáct dětských kolektivů prokázalo zkušenost, taneční i hudební citění, tvořivý vztah k folklóru

a lidovým tradicím rodného kraje. Spontánnost a zaujetí přesvědčivě přenášely na slovky přítomných diváků, kteří zaplnili kouzelné telčské náměstí. Zaujaly všechny kolektivy, které přijely z Blanska, Doubravniku, Havlíčkova Brodu, Jihlavy, Pacova, Světlé nad Sázavou, Třebíče, Zaječice u Chrudimi, Zdaru nad Sázavou, domácí i hosté z Trojanovic na Valašsku.

Odradem, ba přímo zrcadlem dětského pořadu, byl **pořad dospělých** souborů, skupin a hudeb, v němž účinkovalo navíc také několik kolektivů dětských. Program se stal tříhodinovým tokem horáckého folklóru z české i moravské strany. Autor pořadu Míla Brtník jej koncipoval jako neformální přehledku v deseti programových celcích. Přinesla na scénu zvykové a obřadní projevy rodinného a výročního cyklu (jaro, svatba na Horácku, dožínky, louky), ale také projevy horáckého, především tanečního folklóru (selské pochody, beranovská kola a hačů, mazurky z Horácka, tance z Drahané vysočiny, u muziky, řemeslnické náměty). Vznikla tak bezprostřední pestrobarevná mozaika umělecky a obsahově hodnotných vystoupení. Účinkující soubory se představily jako kolektivy zkušené, s dobrou scénickou orientací a citem pro dramaturgickou i režijní stavbu programových vstupů, téměř všechny technicky zdatné.

V hlavním pořadu (kromě dětských kolektivů) účinkovaly Drahaná Blansko, Velen Boskovice, Doubrava Doubravnik, Kalamajka Havlíčkův Brod, Vysočan Jihlava, Omičan Omice u Brna, Strážišťan Pacov, Podjavořičan a Smetana Telč, Třebíččan Třebíč a Skřipácká muzika Jihlava. Pořad doplnil v neděli **krojovaný průvod** účinkujících a **vystoupení pěveckého sdružení Campanula** z Jihlavy.

Sobota byla programově věnována koncertu dechových hudeb a žáků základní umělecké školy z Telče, domácím a hostujícím kolektivům, které se představily v podvečerním komponovaném přehlídkovém pořadu. Po oba dva dny byly na náměstí ukázky a prodej výrobků lidové tvorby a výstavy amatérských výtvarníků. Kromě vysoké umělecké a sdělné hodnoty pořadů a ujasněné programové koncepce je výrazným kladem Horáckých slavností v Telči zájem a podpora města a aktivní spolupráce Okresního úřadu - referátu kultury a Domu kultury Jihlava. A také spolupráce s řadou dobrovolných činitelů z horáckého spolku Pojavořičan a vedoucích národopisných souborů.

FRANTIŠEK SYNEK

ROŽNOV

Po počátečním váhání, zda uskutečnit **ROŽNOVSKÉ SLAVNOSTI** v současných komplikovaných ekonomických podmínkách, se práce programové rady i organizačního štábu dostala do potřebného pracovního tempa. A 6. a 7. července se slavnostně v areálu Valašského muzea v přírodě uskutečnily. Pestrý program začal už třetím ročníkem soutěže v tanci odzemek a obuškový (**Kdo vyskočí, ten je chlap**).

V bezkonkurenčně intimním a příjemném prostředí komorního amfiteátru v Dřevěném městečku pokračovaly slavnosti **programem hostů** z Maďarska a Jugoslávie (**Na jih od Dunaje**). Vyvrcholení odzemkářské soutěže (vavříny vítězů si odnesli Luboš Oravec a Pavel Tomeček) předcházelo vystoupení vítězů strážnické verbířské

Z programu *V dobrém sme sa zešli* souboru Lúčka z Kudlovic účinkoval rovněž soubor dětí Jatelinka - foto Antonín Vlk

soutěže Rudolfa Turečka z Tvrdonic a Josefa Vajčnera ze Strážnice. Na ně navázalo vystoupení krajanů z Texasu, Švédska, Rumunska a souborů z dalších zemí (**Na kraj Ameriky**), medailón cimbálové muziky Jasénky (**Zahrajte ně, husličky**) a medailón souboru Radhošť (**Na Radhošťu svítá**).

V Janíkově stodole, nové, dobře vybavené koncertní hale uvnitř skansenu, uskutečnila ostravská stanice Českého rozhlasu veřejnou nahrávku pořadu **Dvě kopy folklóru**, věnovaného šedesátinám Jaroslava Štíky a Karla Pavlišťáka. První den slavností vyvrcholil v komorním amfiteátru zábavou při domácích muzikách a kapelách zahraničních hostů.

V neděli od rána znělo celé Dřevěné městečko cinkáním, klinkáním a břínkáním zvonků a zvonečků, nabízených

ve Stáncích **Zvonečkového jarmaku**. Po slavnostním nástupu a uvítání všech účinkujících festivalu pokračovaly pořady na několika místech skanzenu. V komorním amfiteátru sklízely potlesk početných diváků dětské soubory, u radnice hrály cimbálové muziky Javořiny, Vsacanů a Lipty, ozývaly se hudební pozdravy hostujících zahraničních souborů a na stejném místě ozvuky pořadu **Pase Valach ovce...** Závěrečný pořad o putování našich předků do světa a jejich návratech (**Do světa**) přivedl návštěvníky i do velkého amfiteátru Na stráni ve Valašské dědině.

Letošnímu ročníku Rožnovských slavností přálo na "rožnovské klimatické poměry" mimořádně počasí. Ve skansenu, bohatém na místa slunná i stinná, prožili návštěvníci díky šťastné pro-

gramové koncepci chvíle plné pohody a vzácných zážitků. Byla to lidová slavnost v tom nejpěknějším smyslu toho slova.

(kp)

DOMAŽLICE

CHODSKÉ SLAVNOSTI, které mají podobu folklórního festivalu, se konaly letos po čtyřicáté šesté; jejich tradice však sahá už do předválečných let. Od vzniku samostatného Československa měly Vavřínecké poutě národní charakter, jako připomínka strážcům českých hraničních vstupů.

Toto hledisko aktualizovalo a sílilo s politickou situací těsně před druhou světovou válkou. Vyvrcholilo památnou Vavříneckou pouť 1939, která se proměnila v demonstraci českého pohraničí, navzdory čerstvé ztrátě osmi od pradávna českých vsí Horního Chodska. Církevní slavnost na Veselé hoře se tehdy stala symbolem, pro-vážejícím naděje národa po celou dobu sedmileté válečné kalvárie až do roku 1945, kdy se na první opět svobodné slavnosti sjelo na osmdesát tisíc návštěvníků. Jak sílily proticírkevní tendence padesátých let, zdůrazňoval se charakter lidové slavnosti, až definitivně převážil. Termín konání se střídavě od Vavřínecké pouti vzdaloval, kličkoval v návaznosti na Dny Pohraniční stráže a opět se přibližoval ve snaze zachránit podstatu věci samé. Slavnosti ve dnech 10.-11. srpna 1991 se vyznačovaly harmonií a vzájemnou tolerancí církevních a festivalových akcí. Město Domažlice se poněkud distancovalo. Slaví pouť na sv. Annu a pod vlivem nejružnějších okolností (situace městské správy, složení rady,

ekonomické a hygienické podmínky) “vyobcovalo” pořady na pódiu letního kina a na Sokoliště. Jarmark a stánky lidových řemesel byly už na strážském teritoriu, odděleném od města tokem řeky.

Počet folklórních pořadů se omezil na sobotní noční Štandrla a nedělní odpolední **Klenotníci**; srovnáme-li je s předchozími ročníky, byl jejich průběh skromnější. Úbytek návštěvnosti přispěl k intimnější atmosféře a to se projevilo příznivě ve zvýraznění regionálního charakteru. Loňská euforie z otevřených hranic, projevená přemírou zahraniční účasti na pódiu i v publiku a podpořená všemi znaky, které zdůrazňovaly vlivy a příbuznosti sousední kultury, byla naštěstí jednorázová. Letošní programy bez oficiálních projevů měly rychlejší spád, držely se v mezích regionu a měly dobře vyvážené dávky žánrového bohatství: hudby, sólových nástrojů a jednotlivých muzik, zpěvu, tance, vyprávění, barevnosti dolského i horského typu oblečení a jeho proměn.

Poněkud zkrátka přišel dětský element. Býval přehlídkou dětských regionálních souborů, dětských muzik a příležitostí k projevu zdravého patriotismu dospělých doprovodných kapel. V loňském roce to zaskřípalo právě v posledním uvedeném bodu. Dospělé muziky vlivem rozšířených

po pódiu pouze za doprovodu vlastního zpěvu či nesehrané cizí muziky, což nutně zanechalo stopy na úrovni představení. Redukce programů dětský kompaktní blok letos úplně vyřadila. Nejsem příznivcem výlučně dětských pořadů, protože děti patří do světa dospělých a opačně. Jejich repertoár je jen zvláštním odstínem folklórního spektra, ne však svěbytným žánrem.

Chodské slavnosti mají svou úroveň i v nových podmínkách, protože obsahem kotví hlouběji, než kam dosáhne ekonomika, politická situace či složení nadřazených míst; to prokázaly dostatečně v průběhu minulých let. Jejich opravdové zázemí problematizuje třeba i ve chvílích, nezapomenutelných pro všechny, kteří se zdrželi přes úplný závěr loňských slavností.

BARBORA ČUMPELÍKOVÁ

KYJOV

Sedmdesát let po prvním ročníku **SLOVÁCKÉHO ROKU V KYJOVÉ** se od 16. do 18. srpna konal tento významný folklórní festival potřinácté. Celý festival rámovalo tradiční **stavění a kácení máje** na kyjovském náměstí, které bylo dějištěm i dalších pěkných pořadů: **Jarmaku**, dobře organizovaného, s účelně uspořádanými vzhlednými stánky, v nichž nebylo místo pro brak a jehož kolorit podtrhoval pořad ukázek řemeslnických tanců, včetně pozoruhodného předvádění tvorby vysýpaných ornamentů i sobotního odpoledního **průvodu**, který byl živou krojovou monografií regionu. V neděli dopoledne pak rozezvučely jeho dlažbu podkovy družiny **Jízdy králů chasy ze Skoronic**.

Pódia

Pódia

možností zahraničního ne-li angažmá, tedy aspoň přivýdělků, ztrácely jednotlivé hráče, až ztratily muzikantskou způsobilost. Některé děti tedy bloudily

V přírodním hledišti, které bylo dalším dějištěm festivalových pořadů, přinesla hluboké zážitky páteční klenotnice, věnovaná sběratelům lidové písně na Kyjovsku. Už z ní získal divák povědomí o (svým způsobem dominantním) zážitku z celého festivalu zpěvu mužských sborů, dá-li se tento termín použít pro heroický chlapecký zpěv skupin z různých koutů Kyjovska, kterých se tu zdálo být nepočítané. Počet vystupujících dětí v sobotním odpoledním pořadu Nezapadej, slunéčko byl obdivuhodný. Režie však mohla vyloučením opakujících se prvků a některých umělecky slabých pasáží jednotlivých vystoupení celý program zkrátit a ve prospěch celkového vyznění jej výrazněji gradovat. Totéž platí o téměř nekonečném podvečerním pořadu Vitajte u nás, který zdržel začátek dalšího pořadu a ke konci ochromil divákovu pozor-

nost. Přinesl ovšem množství pozoruhodného, většinou autentického zvykoslovného materiálu.

Muzikantský jannak byl pořadem poněkud kontraverzním. Kdo však přistoupil na autorův záměr - ukázal všechny projevy hudobnosti kyjovského regionu, ten byl spokojen a mohl postrádat jen svižnější průběh jeho závěru. Nedělní odpolední pořad Slováká suite evokoval historickou podobu programu prvního ročníku Slovákého roku tím, že v něm účinkovali hoste z míst, která i tehdy byla zastoupena. Diskusní se může zdát jen skutečnost, že autor pozval soubory, ne vesnické skupiny. V každém případě to však byl pořad dramaturgicky a režijně nejzvládnutější.

Pozornější návštěvníky zaujaly jistě i doprovodné výstavy, z nichž zvláště zmínky zaslouží expozice městského muzea o kroji Kyjovska. O náročnosti přístupu pořadatelů k celé akci svědčí mj. úroveň programové brožury¹.

KAREL PAVLIŠTÍK

BRNO

Ve druhém ročníku **FOLKLÓRNÍHO FESTIVALU BRNO**, který se letos konal ve dnech 31. srpna až 4. září, rozšířilo pořádající Sdružení přátel folklóru počet festivalových programů i zahraničních souborů. Ke dvěma festivalovým průvodům ulicemi města a dvěma večerům na nádvoří Nové radnice přibyla **krojová přehlídka** v intimním a současně atraktivním prostředí terasy Domu dětí a mládeže v Lužánkách a samostatný pořad zahraničních souborů v Kroměříži.

Krojová přehlídka byla pro mnohé brněnské diváky překvapením, neboť

měli možnost shlédnout deset moravských a sedm slovenských krojů, výhradně ze šatníků členských souborů Sdružení. Nejreprezentativněji byly zastoupeny kroje Brněnska. Přehlídkou prolínal program hudební

Pódia

Pódia

skupiny Gajdoši se zpěvákem Václavem Kovářkem a všestranným instrumentalistou Otakarem Pokorným, kteří dokázali každý představovaný region doplnit přímo k němu se vztahující písní.

Problematickým se stává pořádání festivalových večerů na nádvoří Nové radnice. Tento překrásný prostor postrádá zázemí pro tak značný počet účinkujících, jaký mají festivalové pořady. Členové souborů se nemají kde převléknout a musejí se zdržovat v těsném sousedství diváků během celého večera, čímž diváky ruší. Nestálo by za úvahu umístit pro festival pódium na jiné straně nádvoří a pro soubory a občerstvení vyčlenit druhé, přece jen trochu oddělené nádvoří?

Šťastnou ruku měli pořadatelé tentokrát při výběru zahraničních souborů. Jak francouzský La Gantieirelo z Millau, tak srbský Stanko Paunović z Pančeva, polský ze Szamotuly a turecký Gehem z Ankary přinesly program zajímavý a divácky atraktivní. Zvláště jsme ocenili výrazově čistý a niterný projev souborů polského a francouzského. Určité zklamání přinesl soubor turecký - výkon mladší části souboru zdaleka nedosahoval výkonu starší části. (jt)

Tanečník v podání malíře a sochaře Borka Bayera

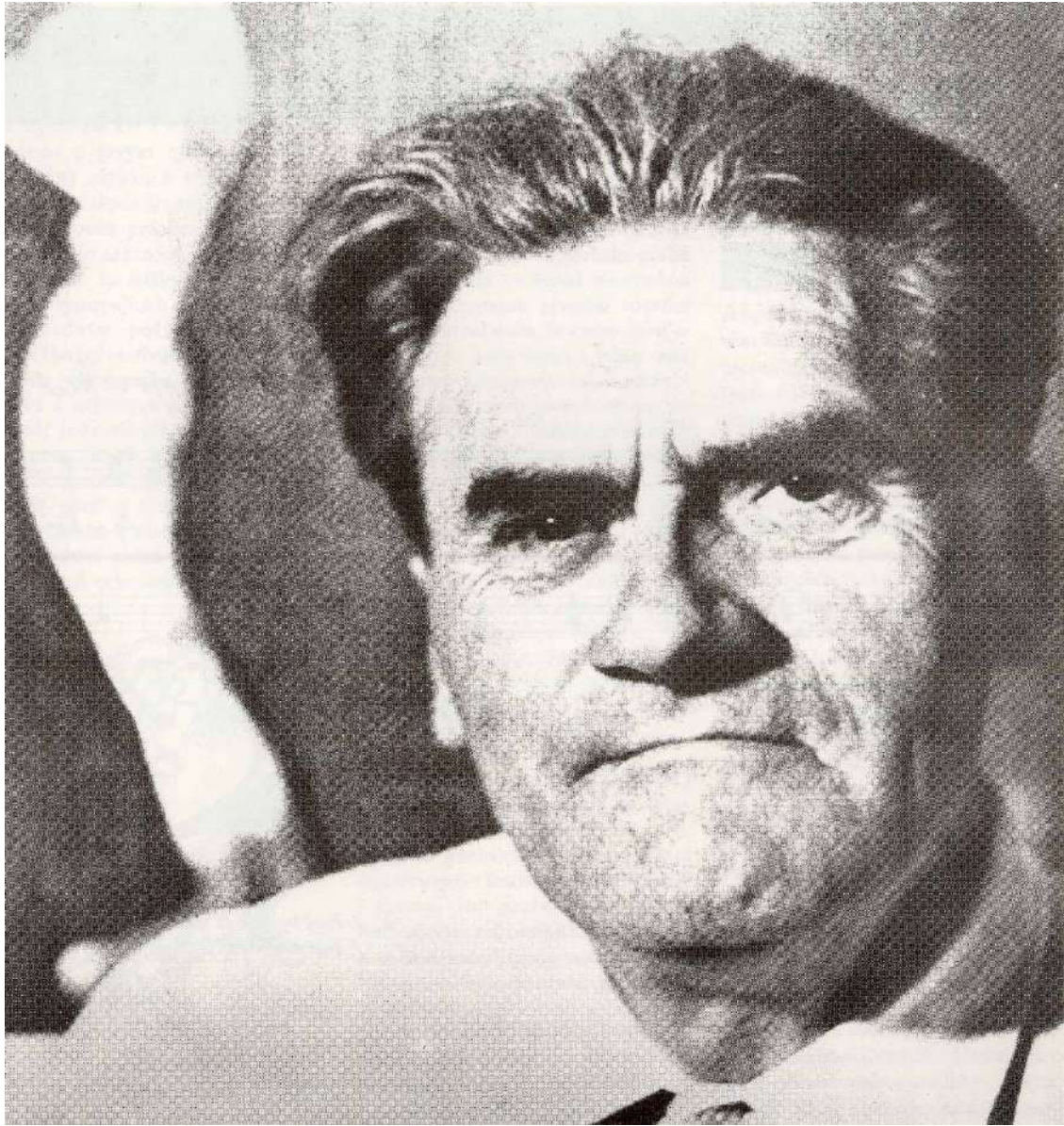
PÍSNÍČKA DO ZÁPISNÍKU

1. /: Proč, kalino, v struze stojiš, :/
/: snáď sa toho sucha bójiš? :/

2. /: Proč bych sa já sucha bála, :/
/: šak sem rástla u Dunaja! :/

S BROLNem natočili v úpravě Jaroslava Jakubíčka muži z Kyjova

VINCENC MAKOVSKÝ

(3. 6. 1900-28. 12. 1966)

ROZHOVOR

Zpočátku mne varovali: vůbec tam nechod', on ti stejně vynadá a nebude se s tebou bavit... Novináře nesnáší, a ještě k tomu S magnetofonem, nikdo s ním zatím nic nenatočil, on tě stejně vyhodí... Nakonec bylo všechno jinak. K vile na konci Brna, v zahradě v Obřanech nad řekou Svitavou, jsem sice nekráčel příliš hrdinně, ale schůzka byla sjednána a den vysílání se blížil. (Stejně jsem se později dověděl, že jsem byl až druhý!).

Zahradní branka mne zastavila cedulí Pozor, zlý pes, kterého jsem pak během návštěvy ani nezahlédl a nevím, byl-li vůbec nějaký; ptát se, jsem si netroufal. Přesto jsem vstoupil - a to už mi přicházel vstříc Mistr. S úsměvem a nabídnutou rukou k pozdravu - tak tohle je tedy zblízka bohatýr dláta a kamene - Vincenc Makovský.

Byl už na mou návštěvu připraven: ve stínu košatého stromu stál stolek s načatou lahví červeného a dobrého (!) vína (sešel pak do sklepa ještě asi dvakrát). A bez dlouhých okolků začal sám: "Tak vy ste se teda dověděl..."

Nebylo to vůbec formální posezení; povídali jsme o všem možném, o básnících, o písničkách, o vodním díle na jižní Moravě i o Pražském hradu, který miloval. Však byl členem prezidentského kolegia pro jeho průzkum a zvelebení.

Za studiem a poznáním sjezdil téměř celou Evropu, nejčastěji byl v Itálii a Francii. Výtvarné citění a svůj vztah k přírodě vyjadřoval reliéfy, portréty, ale hlavně tvorbou sochařskou. Byl i jedním z průkopníků užitého umění, tvarování strojů a průmyslového výtvarnictví. Jeho dílo bylo nejen u nás, ale i ve světě oceněno mnoha uznáními a cenami, mj. Velkou cenou - nejvyšším vyznamenáním - na Světové výstavě v Bruselu za sousoší Nový věk.

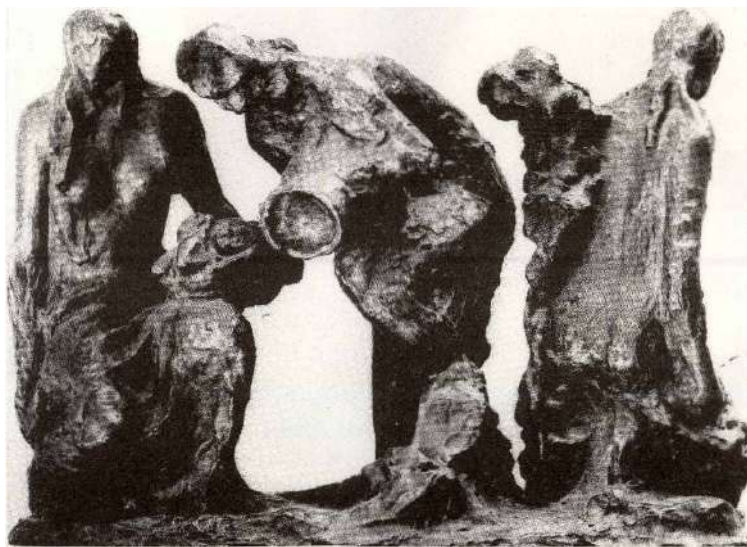
Patří k největším zjevům československého sochařství tohoto století. Ve svém vědomí však byl vždy hluboce zakotven doma. Ke své Vysočině a rodnému Novému Městu na Moravě se hrdě hlásil a až do konce se lam rád vracel.

ANTONÍN JANČÍK

MÁM RÁD VŠECKY

Tak poslechnite, vy ste sem na mě přišel s takovou záležitostí, vite, kerý já vůbec nerozumím. Ně, že by mně byla cizí, vite, ale sem negramotnej, vite, po stránce muzikantský, žejo, skoro teda, ba můžeme říct úplně, a slovesnou paměť nemám, a teď vode mě

písničku vo vodě přišel, žejo, ale protože nemám tu slovesnou paměť, ani nejsem muzikant, tak jsem se vobrátil na Jaromíra Tomečka, aby mně sehnal všechny možný písničky vo vodě a z těch že bych potom udělal výběr a náplň týhle velký a náročný práce.

Vincenc Makovský - skica k fontáně pro Mělník - foto Alena Urbánková

chcete něco vo písničce. Teda, vite, já k písničce lidový mám vřelej poměr, ale tadyhle vám, myslím, bůhvíco neřeknu.

Tak vy ste slyšel, že při tý poslední práci pro čistímu vody v Podhradí u Vítkova pro Ostravu jsem použil jako motivu lidový písničky; proto ste přišel, žejo? Jak já sem k tomuto, jako obsahovému námětu, zaměřit tu práci na lidovou

Tento postup se projevil při práci v kresbách a při prvních šikách jako velmi stejnorodý a to se teda jako nemohlo pro tu architektonickou jako formu a složku tý věci zdárně uplatnit, proto sem musel tuto cestu vopustit, ale zase aspoň něco z ní zachovat, protože mě vlastně k tomu celému řešení přivedla. To sem splnil pouze dvěma případama a to je V širém poli

studénečka kamenná a Proč, kalino, v struze stojiš.

Pro mě je lidová písnička velikým pokladem. Třeba sám zpívat neumím a nemůžu, poněvadž nemám hlas; je pokladem proto, protože je přímým a vřelým výrazem postoje člověka k dění okolo něj, k jeho zážitkům a vůbec - k životu. Myslím, že by to mohlo bejt směrnici i mnohem jiným kumštýřům a hlavně v dnešní chaotický době. Vzpomeňme jenom Karla Havlíčka Borovského, co na tyto bázi postavil.

A tak snad byste chtěl, abych řekl, kerou z nich mám jako nejrači, anebo co, kdy a jak, žejo mě z toho vábí -

PÍSNÍČKA DO ZÁPISNÍKU

a tak vono je to zlý a těžký. Poněvadž to je podle chvíle, v kerý se člověk právě vocitá. Ale řeknu vám, že mám rád všechny.

Poslyšte, já jsem chtěl mít petrifikován v těch reliéfech taky hudební text těch dvou písniček, kerý sme tak užili jako obsahový náplně. A při tem sem měl dost jako velkou smůlu, poněvadž sme museli použít teda běžnýho lidovýho textu, tak jak se mezi lidem hrá, a já bych bejval byl, náhodou, tyhle písničky, žejo, má v svém záznamu Leoš Janáček, tak bych bejval byl radši je tam měl v textu hudebním Janáčkově. Ale nemož sem si to v tý době vopatřit. A tak bysme snad mohli nechat zahrát podle textu Janáčkova . . .

**VINCENC MAKOVSKÝ
(1966)**

POVĚŘEČNÉ POVÍDKY

(NA MORAVSKO-SLOVENSKÉM POMEZÍ V HORNOM KELČOVĚ)

Jaromír Šlosar, Petr Taraba

V prvních letních dnech (22. a 23. června 1991) jsem se svým přítelem psychiatrem Petrem Tarabou zaznamenával pověřečné povídky, **baje, bajki**, ve vesničce Horný Kelčov. Dědina se od moravsko-slovenské hranice, kterou tvoří beskydský horský hřeben, táhnoucí se od Velkého Polomu k Bumbálce, v místech mezi Hluchankou a Kelčovským sedlem svažuje k Dolnému Kelčovu, tedy k řece Kysuci. Dříve tuto oblast spravovalo olomoucké arcibiskupství. Dodnes je to patrné např. v charakteru starých lesních porostů a v blízkém vztahu nejstarších obyvatel k lidem na severozápadních svazích Beskyd (nyní v jiné podobě jsou tímto pojtkem mezi národy obou regionů možnosti výdělku na Frýdecku, hlavně ve Válcovnách plechů ve Frýdku-Místku a na Dole Paskov).

Navštívili jsme dva informatory. U Lieskov paní Máriu Liskovou (nar. 29. 10. 1915), s níž jsem před lety připravoval dva rozhlasové pořady na téma ústní lidové slovesnosti a u níž zapisovali písně mj. Jaromír Gelnar a Věra Šimková. Druhým, víceméně náhodným vypravěčem byl v osadě Skala nad Kelčovem šedesátiletý horal a dělník lesního závodu v Ostravici, který naši nedůsledností zůstal v anonymitě.

Atmosféra posezení s vypravěči a samotná cesta byly kouzelné. Už ta podmáčená louka po obou stranách horského sedla Hluchanky zakvetlá fialovými vstavači. Polední zvony z Kelčova. U jedné vilky břizky ozdobené barevnými pentlemi na znamení, že je tam svatba a **mladoženich**. A kostel a hospoda s obchodem, pivo a pálenka, a ženské všatich, které pijí pálenku, a není na tom vůbec nic divného. Sváteční pokoj, v němž nás Mária Lisková usadila, kombinuje moderní nábytek se starými almarkami. Nechybějí malý piliňáček na zimu, obrázky svatých, fotky synů ve vojenském a dcery ve svátečním, Panenka Maria. A nádherné výhledy do strání Horného Kelčova. Jen pro úplnost - jedli jsme tam tuhý uzený špek a pili borovičku z tuzexu. Co všechno o Márii Liskové víme: že vyrůstala jako jedináček, že měla přísného a autoritativního otce, který

rozhodoval i o jejím vzdělání (když ji učitelé doporučovali další studium, rozhodl o tom, že zůstane doma), a o manželství (když se nechtěla ještě vdávat, tak vše vyřešil řemenem). Ráda vzpomíná na babičku, zatímco o matce je informací méně. Nemůže zapomenout, jak v dětství denně pila mléko a jak všichni jedli z jedné mísy. Také, že se hodně zpívalo, sama ráda zpívala, a jako dívka chodívala na tančovačky.

Ve svém životě byla třikrát vážněji nemocná. Krom toho, že mívala angíny, v osmnácti letech (byla už vdaná) prodělala tyfus, na který málem zemřela. Pamatuje si dosud, jak ji sousedka otírala čelo a říkala **Pane Bože, buď nám nápomocen**. Léčila se pak v zábrežské nemocnici. V té době se už loučila se životem a manželovi radila, jak by si měl zařídit svou budoucnost a koho by si měl vzít za ženu. Asi v šedesáti měla **ledvinové kameny a chrlení krve, kdy nemohla ani vydechnout**. Vdávala se v šestnácti letech, manžel jí zemřel v roce 1958. Z manželství pocházejí dva synové (jeden z nich už nežije) a jedna dcera.

Vypravěčka Mária Lisková s právnučetem a dr. Tarabou

Za zmínku stojí zvláštní příhody, mající vztah k pověřeným příběhům: Mohla mít šest sedm roků, rodiče šli na zábavu a ji nechali u sousedů. Sousedova děcka ji poslala pro nějakou knížku. Vyšla ven v doprovodu psíka; najednou pes začal kňučet a ona uslyšela svého otce - **Maryška, Maryška**, volal. Další den se ho ptala, zda tam byl a volal jí; říkal, že ne. Zajímavá je příhoda s tetou Baruškou, která se udála asi před deseti lety. Teta Baruška ve stáří hodně pila. Jednou šla k doktorovi a dlouho se nevracela. Tehdy přišlo, Mária Lisková vzala deštník a baterku a s dcerou ji šly hledat. Najednou se jenom před ní udělala šumna cesta, na jejímž konci už viděla tetin dům, kde kvetly jiriny, i ty chalupy tam nahore. Pustila se tou cestou, nevadilo jí smřít, kterým se prodírala. Až ji strhla dcera a uvedla do reality. Kdyby byla šla cestou, která se jí zjevila, došla by na hřeben, kde pak pod smrkem našly bosou, dotrhanou a omámenou Barušku. Vypravěčka to sama hodnotí slovy, že ji to tam tak zmotalo. Informaci o naší hostitelce můžeme uzavřít konstatováním: kontakt navazuje rychle a ochotně, je společenská, usměvavá, vstřícná a sdílná, její řeč je souvislá, v odpovědích ukazuje i společenský přehled, jeví zájem o okolí a o politickou situaci, v myšlení není zabíhavost ani perseverace, nálada je stabilní, přiměřená. Je dobře sociálně adaptovaná, samostatná, pečující o malé hospodářství. Dokonce se dovede postarat i o pravnoučata.

Její vyprávění sledovalo tentýž účel jako vyprávění černých hodinek; hlavně nás přesvědčit o pravdivosti příběhu. Tehdy

jsem si uvědomil, že tradováním po generacích a neustálým opakováním pověřených povídek (Mária Lišková vyprávěla tajemné příběhy svým dětem, vnukům, mně několikrát aj.) se povídky, které jsou především určeny k poslechu, ustálily v jednom daném tvaru. Slyšel jsem stejná slova (jako poprvé i podruhé), větné vazby, nakonec i stejné modely vyprávění (když jsem si vše srovnal s Michálkovým výborem **Na krížních cestách**..), které vyvolávají napětí a pocit tajuplnosti. Ale čím? Jenom vhodným a účelným seskupením slov, vypravěčským územ, intonací, vypravěčovým talentem? To asi ne. Jsem si jistý, že u původních nositelů lidové slovesnosti rozhodně mírou vlastního prožitku a přesvědčení, danou stupněm vývoje a poznání. I proto se obávám, že ta nejlepší pověřená vyprávění zmizí se svými vypravěči. A tak nám odejde kus poezie tohoto kraje.

Některé příběhy zažili naši informátoři sami, v dětství nebo na prahu dospělosti, jiné ve stejném věku slyšeli od svých příbuzných a známých, nejčastěji rodičů a strýčků. Chlapec většinou od mužů, dívka od žen. Přitom chlapík z osady Skala byl ve svém vyprávění věcnější než Mária Lisková. Věcnější, ale sugestivnější, snad i proto, že jeho podání bylo spon-tánnější.

Podle jejich vyprávění se v pověřených povídkách Horného Kelčova a jeho samot na moravsko-slovenském pomezí nejčastěji vyskytují svetlonosi, následují basrymoni, pak vily, smrc a konečně jiné nevysvětlitelné bytosti a jevy. Anonym z osady Skala na základě vlastních zkušeností

O VÍLÁCH NA HLUCHANCE

No moja babka mali, chudok, hodně hospodarky a tych dzeci bylo vjacej; a byly kone, byly husi, byly kravy, byly svine, aj mlado svine chovali. No a zakel to oni všetko, hrešno duša, porobili, synove byli ešte slobodni, chodili s konami za Beskid, na oni se narobili. A chceli se dycki modlic každý večer ružanec. No a tak v lece sebe zebrať ten ružanec, ked to všetko porobili, a šli. Za chalupu mali take jablonke, tak mala dolu spuscena ty haluze, keď aj trochu poprchovalo, aj tak im tam bylo dobre. Zebrať jakýsi hab, hodili na sebe a tam se modlili.

Na jo kedz som tam chodzila jako detskô, tak už teš som byla dycky zvedavo, až mne ten ružanec naučum. Tak oni už mi vravili, že až idam s nimi, že se bedeme spolu modlic. Tak zme se tam modlili. Nale jo jako detskô myslim aji zadrimovalo, no a zas cosi sem se prebrala a zas ked do mne potisli, zas sem se modlila s nimi, nale bodej, tak poradne cale ni. Co som scihla, to. Na jedym roz vom čujem šumně vyskac, tak jako baba šumně vyskala, sebe to tak vytahlo cenulinko - jjuuuuch tak. Ale pěkně, no jo už som staro, mi už to neviem tak. No a oni už, kedz se vymodlili, oni mi vravjum: “Maryška moja, to sum vily.” No a jo vravim, “no vidicě, a kdo to je, ty vily?” A oni vravjum, “no Bože moj, kdo to je. - To sum neni živi ľudza.” “Na mrtvi teš vyskajum?” A oni vravjum, “no jako vidiš. A vily, moja duša, toto ešte naši stari pamatajum, čo vily

Roubený dům z moravsko-slovenského pomezí - Žitková č. 34, okres Uherské Hradiště. Foto: Orbis Praha

a zkušeností svých příbuzných dokonce časově zařadil nejhojnější projevy **svetlonosov** během roku do jarního a podzimního období.

Jakoukoliv pochybnost o jejich existenci už předem vylučuje: **To su skutečne udalosti, to neni baje. Baje su baje. No, baje možem vykladat, ale co vidim alebo zkusim, tak to neni baj. Kedz zme se divali, zme byli štyry dēčka, mamka, oťeč, a všeci zme se divali aj hodinu, jak ty svetla prechodily. Naraz bylo tam, naraz migaj sto metri preletělo, zhaslo, zas se to ukazalo na druhym konci. Pokud by to byly pliny, šak**

byly, chodily a ještě ako čuješ sama svojimi ušami, ještě aji sum. "Pojme do jizby lebo jo se jich bojim. " "No, pojdzeme, šak už som sa pomodlila, pojdzeme, Maryška. Ale potom či povykľadam o vilach, čo zase prežili naši stari s vilami, aby si tomu verila, že vily boľy. "

Tak se jich potym na to už pytum, keď už zme polehaly do posčele, jo sem s nimi. "No viš, Maryška, to je tak: Stari ľudza vravili, že to byly dzevki, jedni vravjum, že to byly prespanki, jedni vravjum, že to byly v ohlaškach dzevki poumirane, preto ony vedzum tak šumně vyskac. A podživaj sa, tuto, na tej Hluchance, dolu, kedysi tu bol jeden gazda, tu zostal. Keď išla vojna tu taje či... jakysi Košut ich ved. A bolo tu telo nazabijanych ľudí, že nemohly kone prez ne preizd, ale aji koni. Človeka jedneho tu nenechali, nikde, len hen tam na

by museli egzistovat aj něska, ně? A tomu se nedá odporovat.

Oba vypravěči shodně zdůvodňují původ **svetlonosov**. Tak jako jiné tamější nadpřirozené bytosti jsou to **duše na pokutach** (M. Lisková). **Ty duše, kere kopce prekladali za života. Kedz mali majetek a ternu se zdalo, že tyn mo vjacej lebo mo lepše pole, chycil a preložil kopec (odobral kusek te zeme - rozuměj, posunul hranici pozemku). No a že to potom po smrci museli letac z tych kopcu opravjac** (opět M. Lisková). Vysvětlení se nám dostalo také o původu víl, stejné, jaké uvádí národopisná literatura.

Jak z vyprávění vyplývalo, u obou horalů to byly návraty do minulosti. A tak, když jsme se přímo zeptali, kdy tento svět magických příběhů přestal existovat, informátor z kelčovské osady Skala si jenom povzddechl: **Tak se to minulo, but aj tym narodem. Tu bylo ľudí, tu bylo ľudí! Tu bylo v takim kolečku 60-70 krav; čo gospodarili. To je zaraste-ne ... Ve 48, 49 roku to zanikalo.**

Zvláštní dovětek. Je zřejmé, že změny v duchovním světě těchto lidí probíhaly se změnami v celé společnosti (nové pracovní příležitosti, často necitlivý postup osvěty, elektrifikace, výstavba Kysuc).

Najednou se mi připomněly bleděmodré dřevěné štíty kelčovských seníků a jejich lesklá plechová krytina. Najednou zas usínám pod širým beskydským nebem na Hluchance a nocí se nese jednohlasý zpěv žen. Ty ženy zpívaly už všechno možné, a přesto to bylo pořád krásné.

tej hluchanskej luke tam byl jeden a mal pekne dve dzevki, bol už vdovcom. Oni mu ich zajali, jeho nechali. Že mu povedzel ten Košut, že keď mu ty dzevki da, že tak ho necha nažive aj i ten domek mu. A keď mu ich neda, že tak zmarni tam pred jeho očami aji te dzevki aji jeho aji ten domek mu. Že čo mal chudok stary robic, horko ťažko oplakaval, nale dzievki mu vzali. No. Len Boh ve kdze kaje s nimi co došli, lebo čo s nimi spravili, čo sa stalo, jako sa stalo, ja neviem.

Ten zaklad ešče tu je, na Hluchanku sa to tu nazyva. Ale tuto dobu často na tej Hluchanke čujeme ty vily vyskac. Tak možna, že to aj ty dzevki sum toho - a nazyval sa Hluchan, ten chlap."

(Vyprávěla Mária Lisková v září 1988 a v červnu 1991)
Českému když ve vyprávění odpovídá keď, keď i keď,
českému ještě - eště, ještě a ešče.

BRÁNA K HUDBĚ VESMÍRU

Jindřich Uher

Na sklonku minulého století dospěl Leoš Janáček k tvůrčímu uchopení jevu, o který se zajímal už delší dobu. Jak se lidský hlas mění v závislosti na výpovědi! Při otázce nebo rozčilení přibývá na síle, naproti tomu třeba ve stavu smutku nabývá temného, zdušeného zabarvení... Těmto tónovým odstínům říkal Janáček - nápěvky mluvy.

Tkví v určité oktávě I v určitém intervalu. Jsou vlastností člověka ... Jsou branou k hudbě vesmíru!

A zapisoval si je v notách, často do kalendáříku, který měl stále při ruce, ale někdy také třeba na tvrdou manžetu košile. Byly to záznamy nejrůznější. Tak třeba v říjnu 1897 si

v podlužáckých Koticích zapsal letmé promluvy vesničanů a v květnu následujícího roku notuje na čtyřicet nápěvků řeči Jaroslava Vrchlického, který přijel do Brna na oslavy Palackého jubilea.

Především však Janáček vychází z nápěvků mluvy při komponování opery Její pastorkyně. Jsou mu surovinou, kterou přetavuje...

Reálné motivy souvisejí s mluvou, ale ani v lidové písni nejsou mechanickou kopií skutečnosti... Uměním ve skladbě dramatické je složit nápěvek, za nímž se jako kouzlem objeví hned bytost lidská v jisté fázi životní.

Podstatu nápěvků Janáček objasňuje Sireji.

Jsou výrazem celkového stavu organismu a všech fází činnosti duševní, jež z něho vyplývají. Ony nám ukazují člověka blbého i rozumného, ospalého i rozespalého, unaveného i čilého. Ukazují nám dítě i starce; jitra i večer, světlo i tmu; úpal i mráz; samotu i společnost . . . píše skladatel v sedmidílném obšírném pojednání O hudební stránce národních písní moravských, vydaném jako úvod k Bartošovým Národním písním moravským (v) nově nasbíraným; Česká akademie 1899. Dále zde Janáček například rozebírá i tak často citované sčasování, tedy rytmicky délkově bohatě odstíněnou zvukovost slova slovních skupin, potom nápěvy písní, harmonickou stránku lidové hudby, ba i povahu církevních písní... Ve své stošestatřicetistránkové studii, provázené notovými příklady, uvádí Janáček také příklad okamžiků, v nichž se přesvědčivě vyjevuje povaha nápěvků mluvy.

Čajánek v Horním Sklenově vyhořel. Hrůza bylo dívati se na zděšeného člověka sotva uhájivšího život, když pobíhal okolo hořícího stavení. Minulo několik neděl; chaloupku mu už zas stavěli. Obchodoval jako dřívě. I vykládal zcela klidně v hospodě o vzniku ohně: ho-ři-my, ho-ři-my, pod'-te nám po-moct. Věru, tímto hlasem nebyl by asi vzbudil svých sousedů a jistě by títo dle načrtnutého výrazu nápěvků nebyli uvěřili, že hoří! Hrůza minula a výraz popěvku zploštěl, schladl.

V odpovědi do ankety o divadle, uspořádané Moravskou revui, pak Janáček rozvedl své myšlenky o nápěvcích v souvislosti s mluvou herců na jevišti.

Chceme-li míti divadlo "individuálního charakteru", což třeba se ponořiti k pravdě až na dno; i tón mluvy herců, vlastně nápěvy mluvy herců, musí býti skutečně české, moravské ... Nápěv mluvy české, to co zvoní v řeči, co lahodí, co dojíhá, co burácí hromem a šeptá něhou, to

květnaté roucho myšlenek, vtělení jejich: nápěv české mluvy jest však stykem s Němci a bohužel i výchovou školní, od prvopočátku až ke konci, odnárodněn, neodpustí si Janáček závěrem poznámku k útlaku brněnských Čechů.

V souvislosti s nápěvky si Janáček kriticky povšiml sečtělého Karla Kovařovice, jeho nové opery Psohlavci, v níž slyší - pěnivý šum cizích proudů ..., jako odstrašujícího příkladu použije zpěvu Kozinovy ženy Hanči a choti Lomikara.

Třeba-li se domáhati pravdivé mluvy na jevišti, třeba pravdy i ve zpívaných slovech českých oper. Mezi Hanči a Kateřinou má být přece rozdíl v rázu nápěvů. Kozina nemůže přece zpívat v unylých melodiích milostných písní moderních. To jen mimochodem, dodává Janáček.

Ovšem dirigent Kovařovic jistě tuto peprnou poznámku nevzal jen tak mimochodem. Vždyť jeho Psohlavci dostali v konkursu přednost před Fibichovou Šárkou a Foerstrovou Evou! Janáček pocítil následky své kritiky zanedlouho, když mu Národní divadlo vrátilo Její pastorkyni a právě Kovařovic po léta bránil jejím uvedení v Praze.

Ke studiu nápěvků přistupuje Janáček velmi důkladně, metodicky, jak je jeho zvykem.

Potřebovali bychom knihy normálních nápěvků mluvy! vytýčuje badatelský úkol. Zvuk českého slova zachoval by se do budoucnosti. Byl by to notovaný slovník živé české řeči, jenž by obsahoval nápěvky jmen všeho, co českým slovem lze vyjádřiti.

A Janáček hned také stanovuje, odkud třeba začít.

Znalostí nápěvků mluvy lidové. Třeba nám znáti vlnění nápěvků, jež odpovídá jakémukoliv vlnění duševnímu. Každý vlněk duševní stínuje črtu nápěvků, kterým se ohlašuje. Sbírky našich písní potřebují daleko objemnějších sbírek nápěvků naší mluvy. Tu budeme usvědčeni, že skutečně i v nápěvkách našich písní najdeme shodné vlny nápěvné s řečí... Na každém slově mluveném visí kus života lidu. Hudba lidová slovem ohýbá nápěv ... Pro hudbu, obzvláště dramatickou, nedá se to dosti docenit. Prvkem národní hudby zůstává náπέvek mluvy. Tu jest ten náπέvek dramatický, který již Smetana hledal!

Smetana hledal, Janáček nalezl. V Její pastorkyni vytvořil ekvivalent lidového základu, složil operu jako píseň.

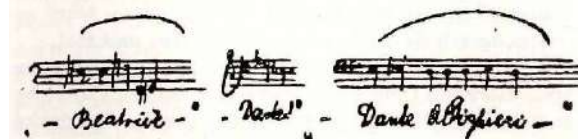
■

Takto psal Leoš Janáček svoje hudební fejetony. Ten následující nese titul **Z přednášky prof. Torracca**. Zveřejnily jej Lidové noviny v ročníku XXIX, č. 282 z 8. června 1921. Otiskujeme autentický text.

Když jsem slyšel slova jeho:

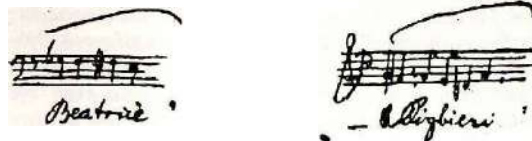
a opět:

Zda necítíte, jak by tato slova vyzněla z úst nesmrtelného básníka samotného? Slyšel jsem, jak tavi se slovo „Beatrice!“ žárem lásky!

A v dalším průběhu ohnivé řeči:

tklivé:

POCIT USPOKOJENÍ

Zuzana Lapčíková je absolventkou brněnské konzervatoře. Působí jako cimbalistka Brněnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů, ale zároveň jako umělecká vedoucí souboru Včelaran, který nyní pracuje v Topolné na Uherskohradištsku. Neptali jsme se jí na každodenní práci s rozhlasovým orchestrem, ale na tu, která je jí i jejím přátelům koníčkem.

Z čeho především ve své práci vycházíte?

Nejdříve začínáme pracovat s materiálem. Vycházíme ze základních sbírek lidových písní - Sušilových, Bartošových, ale i regionálních, např. z Lisarových na Uherskohradištsku nebo Černíkových z Luhačovského Zálesí. Název našeho souboru pochází od obce Včelary, která je součástí Bílovic. Jsme mezním regionem, který částečně patří k Dolňácku, ale má svá specifika. Centrum je právě v Bílovicích, kde byly zapsány hudecké písně, které se potom dostaly do sbírky z roku 1889, a jsou unikátní.

Ale čerpáme také z vlastních sběrů. Podařilo se nám zrekonstruovat hudeckou i štrajchovou muziku. Člověk by se divil, co se ještě dá najít. Např. u paní profesorky Zdenky Jelínkové jsem zjistila, že mezi jejími informátorkami byla

Zuzana Lapčíková na snímku Antonína Vlka

UŽ JE, CHLAPCI, MALÝ TERMÍN

Ludvík Vaculík

Motto:

Kdo si na strom vyleze,
pro toho sú třešně.

Můj fejeton pro toho,
kdo umí psát přesně.

Dyž sem byl malučký pacholíček, jak i vy jste byli, skočil mně nevím kdo na malíček, jak i vám skočili. A ta cenná křivda utrpená v citlivém věku nás už navždycky rozlitošnila ke zpěvu. Od radosti se tak pěkně nezpívá a křivdy příšlé už na tvrdého člověka nezušlechtíjí ho, ale

činí z něho bestiju. Dycky sem si myslel, že však je život dlouhý dost, abych se naň stihl připravit. Moje příprava - chodění hore dolu, hledění, čtení, hraní na housle, zvláště z not, myšlení do foroty a tak. S růstem mé psychické osobnosti přicházely na mě nové a nové akademické otázky, jako proč kalino v struze stojíš, nebo hlavěnko, hlavěnko, kde je tvoje tělo, a s růstem těla otázky obyčejné, jako co dělá Běta v zelenéj trávě, v trávě zelenéj.

Náhoda, nebo co, ale spíš hra dějin, nebo čeho, způsobila, že se naše mladost potkala s nadějným momentem v osudu naší země. Bylo zas jedenkrát po vojně a nám se zdálo, že je příležitost opravit tento svět: vybrat z něho nejhrubší kamení a místy ho možná i trochu na-

rovnat, kde má moc hrbů. Byli jsme ochotní, a někteří možná schopní, vlastní silou stvořit, co všecí lidé z radostí čekali a co andělé sú nám zvěstovali, ale co samo nechťelo přijít. Žádný dál nemínil, jak ten křiváček z Liptálu, po světě vandrovat, puténečku nosit, na každěj hospodě nocleha si prosit, a každý si troufal vystavit si zahrádku z dubového dřeva, přišla za mnú moja milá, že by neco sela. Nejavantgardnější z nás byli by dohlédli k rajské zahradě, kdyby nebývaly dva vršky na závadě. A k jejich odkopání nezešli sme sa my v komunistickéj straně, v straně komunistickéj? Hore Vlárú, dolu Vlárú, všeco dělá, co ně kážú, zdá se to dneska neuvěřitelné, a pohlédňa na nás, i nelogické: že kdosi takový jak my mohl se dát na

i moje babička. Nazpívala jí řadu písní a předtancovala dvanáct tanců.

Můj první sběr pochází z roku 1984, tehdy jsme sbírali na Částkově u paní Sedláčkové, která už - bohužel - zemřela. Byl to pro mne tak silný zážitek, že na něj nikdy nezapomenu. Tolik energie v pozdním stáří, to se nedá popsat. Sbírala jsem rovněž u své babičky a obcházela staré kapelníky dechovek, protože u nás, stejně jako na Hornácku, všechny dechovky vyšly z muzik štrajchových a předtím hudečkých. Sběr materiálu je k práci souboru předpokladem. Ale potom? Folklor přece není jenom vystoupení na jevišti, nácvik písní a tanců.

Jistě, je to i etika, vztah k celku, k němuž píseň a tanec patří - k přírodě, lidové architektuře, kroji. Vystoupení na jevišti by mělo být výsledkem, souhrou širších okolností. Pokud je to pouhé předvádění, je to hned poznat. Musí tam být hlubší, niterný vztah.

My zkoušíme v památkové usedlosti v Topolné, máme tu chalupu v jakémsi pronájmu a stále ji opravujeme. Když chlapi seou zahradu nebo sázejí brambory či opravují, děvčata udržují kroje. Jsme totiž samostatným subjektem, nikdo nám nic nedá. Když jsme třeba chtěli mít vrápenice podle archivních záznamů z roku 1880 z Hradiště, vyfyzeli nám chlapi formy na vrápení, takové už nikde neexistují.

něco tak nemuzického. Ale stalo se, a stalo se to z naší povahy! Dostalo se to do nás ze stravy, čili ze země, a určitě je na vině naše špatná i dobrá výchova. Chytili jsme to z vědeckých knížek nebo z náboženství, přivedli nás k tomu přátelé

Fejeton

i nepřátelé a já si nově myslím, že to máme i z těch písniček. Nešli my jsme vlastně na zboj? V našich mladých padesátých letech netancovali my sme s šenkéřečků zhusta, aby její komorenka ostala pustá? A kdo se to příkradl s kulturní úderkou k dědině, a potom odvedl fojtovi z maštale koně? Falešně teda

zpíváme, zpívající, že prý na lipě fták, pod mostem rak, ve vodě rybička, ve mlýně Hanička, protože jaký rak, jaká voda a co se dělo s mlýnem? Kdo to všechno odhlasoval pryč? Máme my na takové písničky ještě právo? Tož napřed, ty šviháku svinský, združstevnit hofěry, a včil sám stonat kdybych já měl kopanicu, trará?

Když měsíc jasno svítil, my jsme posilovali přemyslový potenciál krajiny, aby byla železnější, recepisa krinolina. Zchemizovali jsme zemědělskou výrobou, kdo pro ňu poleze, hlava mu obleze. Zorganizovali těžbu pokladů jedním směrem, hop cup. Navázali vyčerpávající ekonomickou kooperaci, padrijaho paladra, a uzavřeli pádne přátelství, hojtajda.

Samotný nácvik, to jsou zkoušky dvakrát týdně. Já vedu nácvik tanců, samozřejmě si k nim píšu muziku, protože jsem cimbalistka. V současné době máme třináct tanečních párů a také nadějný dorost. I když jako jiné soubory neděláme konkursy. Lidé sami přicházejí i odcházejí. Asi tehdy, kdy se nedokáží vcítit do atmosféry a nálady souboru. Taková činnost totiž vyžaduje kolektivní citění. Člověk musí vědět, kdy je třeba, aby jeho já ustoupilo a na základě naprosté dobrovolnosti se podřídló kolektivu.

Náš rozhovor

Zc všech stran slyšíme nářky, že soubory nemají peníze, že přichází soumrak amatérského lidového umění.

Udivuje mě, jak všichni nařikají, že nemají prostředky, peníze... Náš soubor nebyl zvyklý od někoho něco dostávat. Asi proto i dnes žije intenzivním životem. Jsou v něm dobří lidé, kteří tvoří dobrý tým, všichni mají obrovskou chuť do práce - tanečníci, zpěváci, muzikanti. Navíc si pro sebe budujeme pěkné prostředí, zajímá nás to a baví. Nechápu, když někdo říká, že práce folklórních souborů nemá

Čekám obranné napomenutí, že nesmím zapomenout na naše lepší momenty na ten obrodný proces. Na to pamatuje písnička z Vidče: brodil Janek koně v téj jordanскеj vodě, koničky nad vodu, Janiček pod vodú.

Když dneska bilancujeme naše politické cifry, stínal bučka u potůčka, nedotal ho, kdož nás čekal klidný život, nedostal ho. Můžeme se pták ptákoví samozřejmě žalovat. Jenže na co? Na naši mladost, ale i na starou ražnost mládí? Na své dobré úmysly, ale špatný rozum? Na dobrý rozum, ale špatnou vládu? Na dobrou vládu, ale falešné kamarády? Ach ty jedličko přeblahoslavená! Dobří zpěváci, jak jsme my, nesmějí si stěžovat ani na osud země, protože ten je stará písnička: skrze mocnost' piemonskú hájit korunu cisařskú...

budoucnost, že nemá pokračování. Myslím si, že všechno je jenom v lidech. Mají pouze dvojitou možnost - mám nebo nemám chuť do práce.

A když, se potom konečně urodí, oblečou se kroje, naladí nástroje, nadýchne atmosféru z obecnosti v sále ...

Upoutat dnes obecenstvo je složité a těžké. Vím to i z vystoupení Brolnu. S Včelaranem jsme byli dvakrát v Belgii, v Rakousku, nyní v Itálii, ale nejděchnější obecenstvo máme doma. Vždycky přijdou všichni - staříci, tetičky i mladí. Naším folklórem jsou však doslova fascinováni i cizinci. Třeba náš známý z Belgie. Tam u nich nás doslova hltil. A letos za námi přijel. Chtěli jsme pro něj přijet do Prahy na letiště, ale nechtěl. Cestoval vlakem, potom jel taxikem a našel nás. Měl ze setkání s námi takovou radost, že se rozplakal. A po našem vystoupení plakal zase. Ti lidé totiž, na rozdíl od nás, žijí zcela jinak, jiným tempem. Jejich život je spotřebitelštější, chudší na city.

A to je asi motiv pro vaši práci. Společnost se po listopadu 1989 rychle mění, v citové oblasti a mezilidských vztazích, bohužel, k horšímu. Tím více nám budou potřební lidé jako vy, členové vašeho souboru. Aby nejenom nesli "štafetu" lidového umění dál, ale dovedli nás citově obohacovat.

Důležité je, co člověk od své činnosti - jakékoliv - očekává, jaký mák tomu motiv, proč to dělá. Je poznat, když cíl je jiný než vztah k věci samotné. Vidím to třeba u našich mladých

členů. Takový mladý člověk musí překousnout neuvěřitelně složité situace, zažívá okamžiky, s jakými se dříve nesetkal. Třeba - ocitne se poprvé na jevišti. A je to pro něho ořes. Prostě si všichni musíme uvědomit, co chceme. Zda nám to přináší uspokojení, zda máme z vykonané práce dobrý pocit. Jinak by nemělo smysl něco dělat.

Připravil LUDVÍK ŠTĚPÁN

Řekli

**Jindřich Hovorka,
umělecký šéf
BROLNu**

o amatérech a profesionálech

Profesionálové a amatéři, to je dnes složité, vždyť amatérské kapely jsou vlastně pseudoprofesionální. Hrají v nich konzervatoristé, absolventi hudebních akademií, ředitelé a učitelé hudebních škol, kantoři. O čistém amatérismu můžeme hovořit pouze z hlediska přístupu k lidové písni. Amatérské citění přináší člověku radost ze hry, potěšení z obsahu písně i ze všeho, co lidovou muziku obklopuje. U profesionálů musíme žádat precizní výkon a perfektní provedení, ale už po nich nemůžeme chtít, aby toto umění dělali mimo své pracovní povinnosti. (IŠ)

Mockrát už mi napadlo, jestli jsem se toho roku 1946, když jsem jel do Prahy pro hrách, neměl raději vrátit, Valach! Ale osud země, byl bych prožil stejně, jenomže v ubožším postavení. Dostávám někdy akademickou otázku, jestli bych nechtěl žít znovu. Přemýšleje nad tím, ale i nepřemýšleje, cítím pokakždě divnou, až zespoda nechut' k životu ještě jednomu. Další otázka bývá, či bych nechtěl být dnes mladší. Ano, nechtěl. A co prý bych, kdyby to šlo vrátit, udělal jinak. Nemaje vlastních delikátních slov, obrátím se zase k písničce, k valašské z Prahy 7: ustup nabok, cérečko, dokád' stojí pérečko. Také jednu sprostou otázku jsem nejdennkrát dostal, jestli bych během čtyřadvaceti hodin nechtěl žít jinde. Správně, i když

nepřesně, písnička z Mirošova odpovídá za mne: dyž pomaširujem tři sta mil za Vídeň, nic neuhlídáme, jen taliánskou zem.

Každého roku víc a víc přichází podzim, jablčka už dozrávají, kdo jich bude trhati, kdy sa budeš moja milá, kdy sa budeš vdávali, děvčata orešánské zas už jdou na panské, ani sem nekradl jako inší kradli, a věil sa mám postavit pred tureckú armádu? Maje trochu víc mstivosti, měl bych často chuť zazpívat: daj ně, Bože, takovéj odměny, co by pršalo tři roky kamení. Ale nemám mstivost žádnou. Nejlepší naděje je vždycky bezdůvodná, protože v nejhorší se člověk prostě bojí uvěřit. Krom toho je čím dál víc logické, že bude lepší. Je pravda otázka, kde budeme chlapci

bývat, až sa bude rozednívat. Nad Li-dečkem zelený háj, tam je, Bože, veselý kraj. Šak cigán nemá nic, vyskočí jak zajíc. Ešče vlna na baraně.

(Prosinec 1983, k 60. narozeninám
Františka Pavlíčka z Lukova)

Fotografie Miloše Budíka →

NÁRODOPIS ZÁPADNÍCH ČECH

Západočeská vlastivěda. Národopis. Plzeň, Západočeské nakladatelství 1990, 370s.

Oddíl Národopis ze souboru Západočeské vlastivědy, na jehož vytvoření se podílel kolektiv pracovníků ÚEF ČSAV ve spolupráci s pracovníky západočeských muzeí, katedry dějepisu pedagogické fakulty v Plzni a dalších institucí bývalého Západočeského kraje, měl být součástí dvou větších edičních celků: Západočeské vlastivědy a plánované řady krajských národopisných monografií, jejichž účelem bylo vytvoření národopisné syntézy Cech.

Úkol vypracování regionálně členěné syntézy našeho území byl vytyčen již před mnoha desítkami let a jeho nesplnění patří doposud k bolavým místům české etnografie a folkloristiky (vzpomeňme alespoň rozpracovanou a bohužel nedokončenou ediční řadu Národopis lidu československého z období první republiky). Metodologicky nově pojatá koncepce krajských národopisných monografií má nepochybně určité nedostatky (např. přesahy některých vyhraněných oblastí přes administrativní hranice krajů, či obtížněji podchytitelný význam vzájemných vztahů a závislosti na podobných přírodních podmínkách u oblasti ležících v různých krajích). Na druhé straně však představuje patrně nejschůdnější řešení pro důsledné zpracování a zpracování celého našeho území, včetně nevyhraněných či přechodných oblastí, i pro zaznamenání jevů národopisného charakteru v celé jejich různorodosti a rozmanitosti. Národopis Západočeské vlastivědy navazuje na národopisný svazek Jihočeské vlastivědy, vydaný v roce 1987 Jihočeským nakladatelstvím. V obou případech jde o výsledek mnohaletého úsilí, o završení dílčích studií, využití archivních materiálů, včetně dosud nepublikovaných sběrů a o vytvoření první syntetické monografie kraje. Západočeský Národopis v podstatě dodržuje i použité dělení předcházející jihočeské monografie na kapitoly zabývající se tradiční lidovou kulturou, dělnictvem, procesy v nově osídleném pohraničí a současnou vesnicí. Ačkoliv byly logicky zredukovány některé kapitoly rozebírající jihočeská specifika (např. splávku dřeva, rybářství), je samotný rozsah a záběr Národopisu Západočeské vlastivědy neporovnatelně širší (oproti jihočeskému oddílu např. přibyla citelně chybějící kapitola o výročních obyčejích).

Práce sleduje větší počet jevů a jejich regionálních variant, podává ucelenější a plastičtější obraz lidové kultury, jejího vývoje, modifikací a proměn v každodenním životě lidových vrstev západních Čech. I po metodické stránce znamená důslednější uplatnění metody analýzy sebraných údajů, kterou vynikají třeba kapitoly o lidovém stavitelství a tradičním zemědělství, etnokartografické metody a oproštění se od prostého popisu

Ačkoliv výzkumné práce a vydání publikace spadají ještě do totalitního období, obtoží monografie i při použití současných měřítek kritiky. Pasáže, poplatné někdejšímu chápání vědy, jsou sporadické (nevynuly se mu některé partie v kapitole o současné vesnici či ve stati o lidových pověrách). Některé aspekty a problémy nemohly být do práce zahrnuty z ideologických důvodů (např. problematika židovské kultury, důslednější zhodnocení vlivu a odrazu oficiálního náboženského vyznání v životě a kultuře lidových vrstev), či v důsledku dlouhodobě utvářené koncepce etnografické práce a výzkumu (na problematice etnografie města začal např. pracovat kolektiv badatelů ÚEF ČSAV teprve nedávno). Je však třeba ocenit srovnání české a německé lidové kultury i zhodnocení podílu německého etnika na vytvoření národopisného obrazu Západočeského kraje.

Barevné a obsáhlejší černobílé obrazové přílohy jsou doplněny kvalitními kresbami J. V. Scheybala a sadou map sledujících rozšíření vybraných jevů na území Západočeského kraje. Domnívám se, že zejména mapy dojdou ocenění při práci na etnografickém atlasu českých zemí, kterým se začíná zabývat kolektiv pracovníků ÚEF.

Kresba Věry Fridrichové

Glosář

KUDY DO EVROPY

Viděl jsem před řadou let malířku Evu Fridrichovou, črtající v cirkuse při představení na bílou čtvrtku skicáků artisty v pohybu. Co v tom bylo života! Umělkyni však bývalo možno vidět i v divadelní lóži, když kreslila herce a tanečnický v akci, ale především - nedostíže jsou její kreace folklórní! Stačí jen zalistovat druhým vydáním knížky Kam usedl pták, kde je reprodukována celá galerie lidových typů, zejména tanečnicků a hudeců, vše v pohybu. V té knížce se také píše o Aleši Černém, další osobnosti naší folklórní kresby, lze-li to tak říci ... Vícekrát jsem měl příležitost vidět kumštýře v terénu, když se snažil co možno nejvěrněji - až dokumentárně - zachytit tančící pár, zpívajícího sólistu, kolektivní výjev; třeba přespólní šohaje, seskakující za jízdy z žebříňáku při vjezdu pod hodovou māj.

Pokračování obou jmenovaných umělců (a všech, kteří jim v minulosti předcházeli) se mi jeví obsáhlé dílo malířky a grafičky Olgy Vlasákové. Shromáždila už neocenitelné

Sa zánikem starého administratívneho delenia nášeho územia Západočeská vlastivěda zřejmě nenajde pokračovatele a regionálně členěná národopisná syntéza nebude patrně dokončena. Národopisný svazek Západočeské vlastivědy však nepochybně koncepční a odbornou úroveň zpracování zůstane příkladem národopisné syntetické monografie, ke kterému se budou vracet nejen příští generace odborníků, ale i široké vrstvy čtenářů.

LUBOŠ KAFKA

MIZEJÍCÍ DŘEVĚNÁ KRÁSA

Jan Władysław Rączka: Architektura drewniana. Krajowa Agencja Wydawnicza, Kraków 1990, 15 s. textu, 159 s. fotografií.

Setkáváme se s nimi už pouze ve skanzenech, zřídka přímo v krajině, ustupují z vesnic i z luk a horských strání. Dřevěné stavby. Najdeme-li dřevěný kostelík, jsme vděční za ten zázrak, který přetrvál věky, aby se pro nás a naše potomky stal poselstvím prosté krásy z rukou lidových řemeslníků a umělců.

I v sousedním Polsku se dřevěné usedlosti, domy i kostelíky a kapličky vytrácejí z obcí, aby je trumfovaly, stejně jako u nás, oblodné betonové stavby či tzv. lidová tvořivost - kdo bude první a "nejlepší". Není neobvyklé, že v renesančním štítě se objeví široká "moderní" okna, že zmizí roubený seník, aby se místo něj objevila montovaná hala.

V Polsku zůstala někdejší dřevěná architektura nejlépe zachovaná v podhorských a horských oblastech a ve skanzenech. Za dřevěnými památkami se vypravil Jan Władysław Rączka, aby alespoň na svých snímcích zastavil čas, aby svými fotografiemi byl svědkem pro budoucnost. Jeho knížka Dřevěná architektura, která z autorových toulek po zapadlých koutech Polska vznikla, ukazuje obyčejnou krásu dřevěných chalup, stodol, kůlen, ale také usedlostí a kostelíků. Rączka objekty nevytrhuje z okolního prostředí, ale naopak je ukazuje v harmonickém řádu s přírodou, do níž patří i člověk, který barbarsky nebo i nenahrazuje cizorodými prvky, nýbrž žije se svým okolím v souladu, v moudrém pochopení.

Autor ukazuje dřevěné objekty v jejich životě, kdy jsou připodobněny člověku, který svůj rytmus převzal od přírody, ukazuje je také jako výslednici lidské práce, ale i prostých snů, kdy se řemeslník-umělec snažil odpoutat od svazující země a alespoň ve svém díle se přiblížit vysněnému nebi. Rączka ve svých fotografiích často v kontrastu zabírá panoramatické snímky krajiny, vesnic a horských partií a na druhé straně detaily staveb, jejich strukturu, stopy času. I v úvodním slově autor zbytečně nevysvětluje, neteoretizuje, snaží se vidět a chápat, zaznamenávat a osobitou interpretaci předkládat druhým. Aby se podívali svýma očima a také viděli a chápali. Asi proto na čtenáře a diváka dýchne z fotografické publikace upřímné zanicení a láska. A v podtextu skrytý vytkičník - to, co jsem shromáždil, patří k poslednímu, co se dochovalo. Uvědom si to, čtenáče.

(Iš)

Z CHUMÁČA VLNY

V máji 1991 bola vo výstavných priestoroch Slovenského národného múzea v Martine sprístupnená výstava roka nazvaná Z chumáča vlny. Pri výbere témy autorka výstavy Jana Bumbalová zamerala svoju pozornosť na jeden z najdôležitejších významom ovčiarstva - na produkciu vlny.

Výstava je rozdelená podľa technológií zhotovovania a následného spracovania vlny ako základného materiálu do následovných samostatných skupín: výroba priadze a súkna, domácky vyrobené súkno, remeselné vyrobené súkno, klobúky, kožuchy, pleteniny a vlnená výzdoba. Poslednou je skupina nazvaná Vlna včera a dnes, kde môžu návštevníci výstavy vidieť predmety zhotovené súčasnými výrobcami. Reprezentujú ju haleny, kožuchy, svetre, papuče, guby a príkrývky.

Dominujúcim je trojrozmerný muzeálny materiál. Veľmi vhodne, hlavne v prevej, časti dopĺňajú výstavu veľkoplošné čiernobiele fotografie, ktoré približujú návštevníkovi technológiu spracovania vlny a funkciu jednotlivých vystavených predmetov. V ostatných častiach výstavy sú exponáty doplnené fotografiami vysokej umeleckej hodnoty, predstavujúce historický

dokumente zanikajúceho života, navyč objavila hodnoty tam, kde bychom je už dnes nehľadali, v prímestských vesniciach. Vlasáková na rozdiel od svojich jmenovaných predchdců provází ještě svoje výtvarné práce někdy i vlastními reportážemi, svědčícími též o jejich schopnostech literárních. Umelecky má Vlasáková blíže k Fridrichové.

Dlouhá pak je řada výtvarníků, kteří se folklórem inspirojí . . . Zmíním se jen o Drahomíru Hlobilovi, který folklórní náměty parafrázuje a vytváří cykly kreseb, dávajících divákovi pocit, že tu v národě bývalo - či ještě je - cosi jadrného. Není nic objevného ani v myšlence, že mnohá díla světové proslulosti mají regionální kořeny. I Picasso se inspiroval černošskými plastikami ...

(jur)

CAUSA VACULÍK

Kdo si s chutí přečetl výtečný fejeton Ludvíka Vaculíka na str. 174-176, snad nepohrdne několika slovy na okraj. Ludvík Vaculík zná spoustu lidových písniček, umí je zpívat a zpívá dobře. To mohu potvrdit. Opravňuje mne k tomu bezpočet setkání s ním, které při příjezdu k nám do Zlína organizoval v kteroukoli denní, ale zejména večerní a noční dobu. To se ozvalo v telefonu: Tož su tu, zeber bráchrú, zeťáka a Frantu Zusku a dojděte, zazpíváme si. My jsme došli a zpívalo se. Nerad býval, když začali písničku, kterou neznal. Tuto "pohanu" rychle překonal nezávaznou konverzací. Pyšně se však vypínal, kdykoliv "nacytal na hruškách" nás domácí. Víme, že Ludvík Vaculík potřebuje písničky k životu jako vzduch. Proto nepřekvapilo, že Františku Pavlíčkovi k šedesátinám napsal "písničkovy" fejeton, který poprvé přečetl na našem setkání "u medvědí kůže", v knihovně cestovatele Miroslava Zikmunda, kde jsme Pavlíčkovy narozeniny slavili, protože jubilant patří mezi ty, kdo mají písničky rádi.

Svoje fejetonky mi Vaculík posílal běžnou poštou; strojem rozepsané, na pověstném žlutém průklepovém papíře. Kašlal na to, že mi otevírají poštu a já dělám totéž. Nad titul toho "písničkového" fejetonu, který jste si přečetli, připsal svým drobným písmem: "Karle, chtěl bych si to někdy přednést s cimbálem!" To bylo v roce 1983. S cimbálem si fejeton přečetl ze známých důvodů až v programu 23. lukovského setkání s folklórem v roce 1990.

KAREL PAVLIŠTÍK

dokument doby, kedy naši predkovia nosili tyto predmety ako súčasť ľudového odevu a súčasne ako znak lokálnej, sociálnej i vekovej príslušnosti.

Prevažná väčšina exponátov pochádza zo zbierok Slovenského národného múzea v Martine, v mnohých prípadoch z najstarších fondov múzea, z pôvodných zbierok Živeny a Matičného múzea. Okrem nich majú návštevníci príležitosť zoznámiť sa aj so zbierkami Historického ústavu Slovenského národného múzea v Bratislave, Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici, Východoslovenského múzea v Košiciach, Horehronského múzea v Brezne ako aj z Ústredia ľudovej umeleckej výroby v Bratislave. Veľký podiel na zaujímavej výstave má aj reštaurátorka SNM Vlasta Jankovská a kolektív oddelenia Správy a ochrany zbierok v SNM v Martine.

Z dobre pripravenej výstavy a vhodne vybraných exponátov je zrejma vysoká dokumentačná úroveň národopisných zbierok Slovenského národného múzea, ktorých charakteristickým rysom je aj autentická fotodokumentácia sledovaných oblastí života obyvateľov Slovenska v druhej polovici 19. storočia až po súčasnosť.

Výstava Z chumáča vlny potrvá do apríla roku 1992.

EVA PANČUHOVÁ

Foto Miloš Budík

PODNĚTNÝ SBORNÍK

II. setkání historiků textilního a oděvního průmyslu. Protokol jednání v České Skalici ve dnech 14.-16. září 1987. Ústí nad Orlicí 1989, stran 416. Z dějin textilu - Studie a materiály. Sborník příspěvků k dějinám textilní a oděvní výroby v ČSSR. Supplementum 9.

Téměř tři roky po skončení setkání historiků textilu v České Skalici vychází sborník příspěvků. Čas prověřil jejich nosnost a prověrka dopadla pro většinu dobře. Na stranách sborníku se sešlo víc než třicet autorů. Zmíním se však pouze o těch, které budou zajímat zejména národopisce. Úvodní tři referáty byly shrnující a poskytovaly pohled na problematiku období 19. století: J. Macháčová a J. Matějček (Přehled hospodářského a sociálního vývoje textilní výroby v českých zemích), K. Novotný (Textilní dělnictvo od domácí výroby k továrnímu průmyslu),

MÍT SVŮJ ČASOPIS

Mít svůj regionální časopis zní lákavě, ale není tak snadné to uskutečnit. A přece se to někde daří, dokonce na velmi dobré úrovni. Mám na mysli MALOVANÝ KRAJ, vydávaný a. s. Moraviapress ve spolupráci s okresními úřady v Břeclavi, Hodoníně a Uherském Hradišti, který v duchu svého titulu proměňuje s novým vedením a posledními čísly svou tvář. Obrací ji více čelem k záměrům zakladatele časopisu, jímž byl po válce skladatel Fanoš Mikulecký, který stál také u obnoveného Malovaného kraje na sklonku šedesátých let. Dnes má časopis v záhlaví, oznamující počet vydaných ročníků, cifru XXVII, což je úctyhodné.

Nicméně vydávání tohoto národopisně vlastivědného časopisu je opět ohroženo, a to vlastně v předvečer jeho třicátky. Zbytečno hovořit o tom, jaká kulturní škoda by tím vznikla. Stačí jen zalistovat čísly, v nichž najdeme hodně lidového čtení, v dobrém slova smyslu. Tak jak si to představoval i Mikulecký, samouk, který však měl žiznivou touhu po vzdělání, ne už možnosti studovat. Mimořádným citem však vystihl, co lidé v regionech chtějí a potřebují slyšet. Současní autoři Malovaného kraje, vesměs s univerzitním vzděláním, navazují na jeho dílo skloubením dvou hledisek; odborné poznatky dobře popularizují, ba až beletrizují, což je čtenářsky přitažlivé. Je to přístup tvůrčí. Připomíná mi to, obrazně řečeno, situaci, když po válce hudební vědec Gracian Černušák řekl v dobrém rozmaru mladému Slávkovi Volavému: Ale vy stejně nemůžete hrát coby konzervatorista třeba jako legendární hudec Pavel Trn, povoláním švec. A budoucí primáš mu odpověděl: Chci hrát tak, jako by hrál Trn, kdyby znal to, co já!

(jur)

PRAMENY DOMOVA

Dlouhá už je řada cyklu besed před publikem hodonínského Domu kultury, kterou dramaturg Stanislav Pěnčík nazval TO JSOU PRAMENY DOMOVA, aby ukázal, kde také lze hledat živé hodnoty soudobé národní kultury.

Patrně nejzdařilejším pořadem "pramenů" byl ten předjubilejní, čtrnáctý, který se uskutečnil k pětáosmdesátinám spisovatele Jaromíra Tomečka. Zcela zaplněnému sálu se představili zpěváci

M. Myška (Proto-industrializace. Realita, talentovány omyl nebo mýtus?). Objevny je referát J. Bakaly (Historiografie po roce 1945 k problémům středověkých dějin textilu v českých zemích), starší tematiky se týká článek J. Čápa (Poznámky k existenci soukenického cechu v Náchodě a v České Skalici).

K etnografickým příspěvkům musíme počítat příspěvky H. Hynkové (K barevnosti sukna dováženého z ciziny a vyráběného v českých zemích do počátku 17. století). M. Vojtíškové (Migrace saského textilního dělnictva do severních Čech (Sonda v textilním středisku Česká Lípa pra odvětví kartounek), H. Laudové (Několik tradičních zvyků ve světle rukodělného zpracování lnu a konopí), S. Chytky (Češi v Ružomberku Rybárpoli), M. Moravcové (Český svéráz v tvorbě textilního průmyslu 1920-1940) a L. Procházky (K bydlení textilního továrního dělnictva ve Dvoře Králové nad Labem, okres Trutnov, v letech 1918-1939). J. Skutil (Martinkův román Stavý rachoti) a J. Šůla (Přínos českoskalické přádelny bavlny k rozvoji domácího tkalcovství bavlněné příze v Orlických horách) se zabývali literárněvědnými tématy.

Největší počet je však příspěvků, které se týkají historické problematiky z různých úhlů pohledu. I ty jsou cenným přínosem k vytvoření komplexního pohledu na vývoj českého textilního průmyslu v 19. a 20. století. Sborník je hodnotným počinem, který ale také (bohužel) uzavírá jednu vývojovou etapu úsilí o poznání jednoho z četných odvětví českých hospodářských dějin. Středisko pro dějiny textilního a oděvního průmyslu ve Výzkumném ústavu bavlnářském v Ústí nad Orlicí vzhledem k současným ekonomickým tlakům skončilo svoji činnost. Sborník expeduje archiv s. p. Texten Trutnov, Horská 52.

JAROSLAV ŠŮLA

KRÁSA UMELCOV HLINY

V čase od 10. mája do konca augusta 1991 bola vo výstavných priestoroch Múzea Ľudovíta Štúra v Modre inštalovaná historicky veľmi cenná výstava pod názvom Zo zbierok Múzea Ľudovíta Štúra v Modre. Návštevník si mohol pozrieť krásu modranských majolikárov-umelcov hlíny, štetca a farieb, v rôznych tvaroch a druhoch, ale najmä prierez histórie ich bohatej ale pritom precíznej práce.

Výnimočná bola najmä druhá časť výstavy, venovaná histórii džbankárov pod názvom Zo života džbankárov. Keramikými výrobkami, čiže fajansou, predstavil um a zlaté ruky autorov, z ktorých už niektorí dnes nežijú; ale ich výrobky hovoria za nich.

Skvostmi sú fajanse Richarda Hóza, bývajúcего a žijúceho určitý čas v Častej-Pile, naposledy v Modre, konkrétne jeho taniere s krásnymi farbami pestrých ornamentov v rôznych variantoch a veľkostiach. Vedľa nich vkusne pôsobili višiacie a krásou očarujúce medaily s kvetmi, jeleňom a Hornou bránou v Modre, čutory s kvetmi, vtákmi a zvieratami. Ale aj časť tanierov (v rovnakých veľkostiach) so svätými motívmi a kachličky na stena pod názvom Krst Kniežaťa Bořivoja, Boj rytiera s drakom, Sv. Juraj so zástavou hasí požiar vysokého domu. Na podstavci bolo vidno džbán s kvetmi a strapcom hrozna. A na samom konci prvej miestnosti viseli v plnej kráse zdobené plastiky - kachličky s cirkevnými motívmi. A na spodku kachličiek medailónky so svätými: Pannou Máriou so Synom a Jozefom. Okrem uvedených exponátov sa keramik a maliar prezentovali modrým džbánom a "Keramikári pri formovaní-točení džbáňkov".

Druhým, už nebohým vystavujúcim keramikárom-umelcom bol Rudolf Barčík. Reprezentovali ho taniere najrôznejšej veľkosti s poľnohospodárskou tematikou a jej symbolmi a rovnako džbány rôznej farebnosti. Tretím nežijúcim bol akademický maliar, ilustrátor kníh pre deti a mládež, bývalý učiteľ Ľudovej školy umenia, výtvarného odboru v Modre (dnes základnej umeleckej školy), Štefan Čpin svojim olejom malých rozmerov na dverách vchodu do druhej miestnosti pod názvom Pri točení na kruhu.

Zo žijúcich autorov, ktorí vystavili svoje výrobky, pôsobili práce Viliama Peška, starého známeho keramikára s taniermi, ďalej úspešného aj v zahraničí Michala Petráša (modré taniere), Bohuslav Polonc sa predstavil taniermi a džbánmi, Juraj Hanulík súdkom vína s pohárikom a vázou. Pekne sa prezentoval aj Ľudovít Ďureje tromi džbánmi a plastikami. Videli sme tiež veľkú kachličku s písmenami IHHIMH1781 Ignáca Bizmayera a v sklenej vysokej skrini čutory, vázy a vázičky Juraja Hanulíka, Richarda Hóza a Michala Petráša, obdivovali sme práce Bohuslava Polonca s plastikami (Tlačenie kapusty a Rezanie kapusty), Mariána Ušku (Pri sekani

František Studenka a Ludmila Bartošová-Kosková, cimbalista František Šulák, houslista Jan Kružík, hráč na tarogató Jaroslav Čajka, cimbalové kapely Duběnka a Podlužánek se svými mladými sólisty, sbory "mužáků" z Moravská Nové Vsi a Prušánek.

Jádro programu byly staré podlužácké písně z koutu kolem Trvdonic, které

zapsala těsně po první světové válce sběratelka Františka Kyselková na popud Leoše Janáčka od tvrdomického sedláka, písmáka a legendárního zpěváka Jana Turečka, narozeného ve třicátých letech minulého století (zemřel v roce 1921). Ožily tedy písně z let po roce 1850, v interpretaci blízké tehdejší době. Zasloužili se o to za doprovodu Šulákova cimbalu L Bartošová a F. Studenka, známý svou celoživotní službou národopisu.

Laureát strážnického festivalu František Studenka z Trvdonic také přiblížil v Improvizovaném rozhovoru s autorem pořadu St Pěničkem Turečkou osobnost, prostředí Jeho rodiny a vůbec život Jeho současníků, kteří si museli zpívat - a tak vlastně písně dále spolutvořit - aby přežili. Ostatní účinkující pak přispěli každý po svém k oslavě jubilea autora Lovů beze zbraní, který dojatě děkoval a znovu opakoval svoje krédo, že vlka živí nohy, orla křídla a člověka - srdce. Velmi to souznělo právě s podlužáckou písní.

mäsa, Drevorubači pri odpocinku a desiatej a najmä Muziku, ale aj Točenie hlíny na džbán), Rudolfa Barčíka (Vtáci na gejzíre vody), Ignáca Bizmayera (Oprava hrnca). Najdôležitejšia expozícia predstavila exponáty po prvý raz v histórii vôbec inštalované. Boli tu vyvesené kresby tužom... Recept na džbankarské štětce, sestavila kreslil H. L., Strážnice, 1967, Kresby Heřmana Landsfelda sestavil a kreslil H. Landsfeld, keramik, Modra, 1931. Vedľa bol návod ďalší: Starý kruh džbánkařský a jeho součástky, sestavil a kreslil H. Landsfeld, keramik. Modra 1931, Starodávna džbánkařská pec a nářadí ke kladení do pece, sestavil a kreslil H. Landsfeld, keramik, Modra 1931. Na druhej strane steny zasa exponáty mladšie. A opäť - autor. Kto uvidel pri návšteve tohto historicko-kultúrneho a vinohradníckeho mesta Modry uvedené exponáty, isto pookrial. Potešil sa z tolkej krásy z minulosti pre súčasnosť a najmä ako "školu majstrov umenia" pre budúce nastupujúce generácie. Veď si tu mohol zakúpiť i nejjeden suveníru na pamiatku či priateľom ako darček.

MILAN URBANOVSKÝ

NĚMCI V ČECHÁCH A NA MORAVĚ

Alois Harasko: Bilder aus dem Sudetenland. Über 500 Bilder von Leben wie es damals war. Weltbildverlag Augsburg 1990, 208 s.

Kniha, v pravém slova smyslu etnografická, obsahuje přes 500 reprodukcí fotografií, dokumentujících každodenní život Němců v Čechách a na Moravě, který by byl zanikl, i kdyby v tomto území byli zůstali. Autor se záměrně zdržuje obsáhlých komentářů - vypovídací hodnota obrázků je totiž sama o sobě vysoká, už proto, že nejsou retušované. V původním slova smyslu -pocházejí od amatérů, byly vypůjčeny z rodinných alb; v přeneseném - zachycují život všech vrstev obyvatel bez rozdílu, bez preferování některé z nich.

Jednotlivé oddíly samy o sobě charakterizují obsah: 1. Kde jsme byli doma a jak jsme se oblékali, 2. o významných dnech života, 3. o zvycích během roku, 4. jak vypadal všední pracovní den, 5. o rekreaci, sportu a hře, 6. o spolkovém životě. Není tu tedy nic o umění a vědách, dějinném a politickém vývoji, což ostatně odpovídá základní ideji knihy.

Listujeme-li knihou, vyvstane nám mnohé, co v našich fotoarchivech vinou minulých let chybí, např. vše, co se nějak týkalo náboženského světa lidí, ať již v roce (Boží tělo, pouti, vánoční čas) nebo v životě (křest, první přijímání, birmování, primice). Kolik nám ušlo nenahraditelného materiálu! Ani jsme nepovažovali za důležité sbírat doklady o jiných slavnostech: plesech, bálech, tzv. výletech, veřejných cvičeních a vystoupeních různých spolků, kterými Žily vesnice a malá městečka.

Zvlášť bych vyzvedla kapitolu čtvrtou, nejpodrobnější a nejobsaáhlejší. Je v ní zastoupena se všemi krajovými specializacemi práce na poli, v sadě, na dvoře, v lese, a výroby s nimi spojené, ať již domácí (např. zpracování dřeva - zhotovování hrabí, dřeváků, košíkářství, sítářství, výroba suvenýrů, lyží, milife atd.) nebo tovární. Vedle selského zpracování textilu a textilního průmyslu, jsou v knize zachycena venkovská řemesla, dále hornictví, výroba skla, keramiky, obchod a doprava všeho druhu. Shromážděný celek (přítom bezpochyby po vytřídění) je prostě záviděníhodný.

Kniha je svým způsobem památkou pro ty, kteří takový život nezažili. Oceňuji v ní hlavně synchronizaci jevů všeho druhu, není tu rozdíl mezi romanticky "národopisným" a "nenárodopisným", přitom autor nepodléhá banálnosti. Jak by byla u nás potřebná taková obrazová regionální monografie, která by čerpala z oblíbených rodáckých sjezdů, věnovaná však příštím generacím, není třeba dodávat. Ale bojím se, že by sotva našla nakladatele a také o materiál by zřejmě byla nouze.

MIROSLAVA LUDVÍKOVÁ

ČESKÁ LIDOVÁ VÝŠIVKA

Lidová výšivka patří k esteticky nejsilnější působícím složkám hmotné kultury. Spolu s oděvem se stala dominujícím námětem v dílech malířů, zabývajících se od druhé poloviny 19. století klasickým venkovským žánrem a postupně i vyhledávaným objektem zájmu amatérských sběratelů, později pak muzejních pracovníků.

Hodonínské "prameny domova" ukazují, že správně pochopený folklór je vsukutku nezastupitelnou součástí národní kultury.

(jur)

VYSOČINA

(v pojetí malíře
Drahomíra Hlobila)

Zastavil jsem se a vidím nazpět Vyjde děda v modré sadařské zástěře, palcem zkouší ostří nože a větve stromů v sadu doutnají ukrytou mizou.

Už mrtvé tělo dřeva pumpy i v létě tryská tvrdou a ledovou vodu. Skloním se pod proud třepený vzdušnými bublinami a po

těle mi začnou vyskakovat ostýnky husí kůže. A honem vytřít do sucha. Aby pokožka zrudla a tělo zvláčnělo úlevou.

Tak se mylo kolik generací mých předků-chalupníků. Ráno a večer. A v neděli vložili čistou košili, kostelovou, a vyšli. Chlapi po mši zůstali na jednu viržinku a ženské v šátčích se shlukly do sebe.

Květované políčko šátků.

O posvícení taky. Chlapi v šenku páchnou naftalínem a tabákem a přebíjejí režnou. U zdi zasedá soudná stolice. Báby, které už nikdo nevezme do kola, a tak by si rády

Výstavy lidových výšivek mají u nás více než staletou tradici. První byla uspořádána z iniciativy Náprstkova Českého průmyslového muzea už v roce 1880 a zúčastnilo se jí na 300 sběratelů. Po ní následovala několikrát reprizovaná výstava olomouckého muzea (1885 Olomouc, Vídeň, 1886 Praha a několik dalších měst), velmi významná byla akce slovenské Živeny v Martině v roce 1897 (její část byla roku 1889 vystavena v Náprstkově muzeu). Velká výstava výšivek, spojená se slovanským bazarem, přehlídkou krojů a výstavkou prací žáků dívčích škol, inspirovaných lidovou výšivkou, byla zorganizována v témže roce v Praze, roku 1888 byla z iniciativy Náprstkova muzea poslána kolekce českých, moravských a slovenských výšivek na výstavu ženských prací do Glasgowu a v roce 1890v Náprstkově muzeu proběhla další výstava výšivek z novějších kolekcí a za účasti řady sběratelů. Tato série výstav vyvrcholila v expozicích Zemské jubilejní výstavy na galerii Průmyslového paláce a v České chalupě.

Připomenutím prvního představení lidové výšivky a v kontextu mnoha dalších dokladů materiální produkce byla letošní výstava, uspořádaná v letních měsících v Lobkovickém paláci v Praze. Měla název Česká lidová výšivka a byla pořizena z fondů Národopisného oddělení Národního muzea, z kolekce, která je právem řazena k nejbohatším v Evropě. Libreto a scénář vytvořila Jiřina Langhammerová, na výtvarném řešení se podíleli Vladimír Hora a Josef Flejšar, restaurování textilií provedla Marie Štěpánková.

Autorka libreta a scénáře představila lidovou výšivku ve třech základních aspektech, které se ovšem navzájem prolínají. Ve vstupní části naznačila historický vývoj výšivky v souvislosti s dobovou kulturou města a šlecht i s kulturou církevní jako inspiračním zdrojem. Zachytila zhruba období od baroka k empiru, s typickými technikami a barevným laděním.

Druhý oddíl byl zaměřen na technologickou stránku výšivky. Návštěvník měl možnost seznámit se, na mnohdy jedinečných dokladech, se základními technickými postupy, od geometrických vzorů na počítané nitě až k jemným bílým výšivkám. Reprezentovaly jednak základní technologické postupy, jednak historickou a místní specifikou jednotlivých oblastí Čech, Moravy a Slezska, v kon trastech pracovních postupů, použitých materiálů podkladových a výzdobných i v bohaté barevné škále.

Třetí část výstavy představila výšivku jako součást života jednotlivce a kolektivu. Zdůraznila její vazby na sváteční a obřadní kroj a výzdobu interiéru.

Odlehčeně působila skupina několika figurín v českých a moravských svátečních ženských krojích, instalovaná v rohu sálu na žebříňáku. Její atraktivnost trochu zastiňovala v protilehlém koutě instalované cenné interiérové výšivky.

Pořadatelé, limitovaní prostorovými možnostmi, zvolili své řešení a vypořádali se s ním vysoce profesionálně ve smyslu etnografickém i po stránce prezentace a celkové výtvarné koncepce. Výstava, na jejíž vernisáži byla uspořádána i přehlídka ukázek typů českých a moravských krojů od Plzně k Velké nad Veličkou, byla důstojnou připomínkou národopisné části Zemské jubilejní výstavy a dobrou reprezentací Národopisného oddělení Národního muzea.

IRENA ŠTĚPÁNOVÁ

LIDOVÁ ARCHITEKTURA

Luděk Štěpán, Josef Vařeka: Klíč od domova. Lidové stavby východních Čech, nakladatelství Kruh, Hradec Králové 1991, 360 stran, vyobrazení v textu, 32 stran barevné přílohy, anglický a německý souhm.

Zásluhou nakladatelství Kruh v Hradci Králové, Grafiatsku v Děčíně a především obou autorů, ale v neposlední řadě také za finančního přispění Československé obchodní banky v Praze se nám při příležitosti Jubilejní výstavy v Praze (1991) dostává do rukou reprezentativní a bohatě ilustrovaná publikace, která nabízí víc než názvem Lidová architektura východních Čech slibuje. Jistě je to dáno kvalifikovanou autorskou dvojicí.

Vedoucí vědecký pracovník Ústavu pro etnografii a folkloristiku v Praze Josef Vařeka otiskl během několika desítek let práce v oblasti teorie a metodologie národopisu. A také o vesnických sídlech, stavebách a bydlení na sta studil a samostatných publikací. Vedoucí Souboru lidových staveb a řemesel Vysočina Luděk Štěpán je především praktik. Bez nadsázky ho můžeme nazvat otcem tohoto muzea, které se těší nebyvalému zájmu veřejnosti a které, především jeho zásluhou, dosáhlo mezinárodního uznání restauracemi lidové architektury doma i v zahraničí. Dílo obou autorů doplňují kresby Josefa V. Scheybala, specialisty na kresebnou dokumentaci

skočily. Bože, kde je doba, kdy jím kvetly tváře jako židovské růže pod okny chalupy. Báby v první řadě. A vedle a za nimi ženské. Srkají pivo. Než pískne klarinet, zafflúká heligonka a křídlovka stlačí dech až k zalknutí.

A venku lomcuje víchř stromy, hvízdá o ploty a komíny chalup. Větrisko. Aby se tak někdo oběsil!

Ale ráno Je milostivé. Bolavým hlavám dělá dobře heřmáněk a žaludkům okurky Jak šťovík ostré. Poklidit dobytek a nanovo.

Na návisi se chichotají děvčata. Potom mávnou sukýnkami a jsou pryč. Z hluboké úvozové cesty hrká vůz tažený kravkou. Nad kopce vyšplhalo slunce a vítězně se rozhlíží po údolích. Kučery země nachází pokroucené, pažitý smrků a sosen rozježené; stehy potoků a potůčků imitují stříbro.

Vydechla. Země Vysočiny.

Děda si oťel mozoletné ruce do šmlkové zástěry a odešel roubovat do sadu.

Zůstal jsem sám.

LUĐVÍK ŠTĚPÁN

SEMINÁŘ O MODELECH

Sté výročí instalace České chalupy na Jubilejní výstavě v roce 1891 v Praze a 100. výročí založení Zemědělského muzea (ZM) vedly ÚEF ČSAV Praha a Zemědělské muzeum, pracoviště zámek Kačina, k uspořádání semináře na téma Vývoj modelů zemědělských staveb a techniky. Jeho cílem bylo získat nové poznatky k tomuto významnému druhu dokumentace.

Stěžejní část modelů tvoří ty, k jejichž zhotovení podal návrh již na podzim roku 1891 F. A Šubrt a byly součástí výstavní vesnice na Národopisné výstavě československé (NVČ) v roce 1895 v Praze. Jádro původní sbírky modelů (tj. asi 70 ze zhotovených 120 modelů) je uloženo a také částečně vystaveno v Zemědělském muzeu na zámku Kačina u Kutné Hory.

Semináře, konaného 22.-23. května 1991 na zámku Kačina, se zúčastnilo na 20 odborníků jak z centrálních institucí, tak i z muzejních pracovišť.

L. Procházka (ÚEF ČSAV Praha) ve svém vystoupení hovořil o vzniku modelů lidových staveb pro NVČ 1895 a místech jejich současného uložení. Zdůraznil význam a možnosti pro studium regionálních faret lidového stavitelství. P. Novák (ZM - pra-

hmotné lidové kultury, které vyplňují mezery ve fotografické dokumentaci minulých desítiletí a umožňují čtenářům vytvořit si ještě úplnější celkový obraz.

Autoři seznamují čtenáře v devíti kapitolách především s obrovským množstvím lokalizovaných a časově určených údajů z celého východočeského regionu. Zjistí-li však, že například některý stavební prvek jeho hranice přesahuje, neváhají sledovat jeho stopy i do sousedních oblastí. Faktografické a místopisné údaje umocňují přiměřenou dávkou zobecnění. Postupují logicky od typů a historického vývoje vesnických sídel, které jsou základním kompozičním rámcem vývoje lidové architektury i staveb, sloužících každodennímu životu vesnických společenství. Věnují se rovněž domům a přilehlým hospodářským stavbám; jak jejich konstrukci, prostorovému uspořádání a vybavení zařízením a nábytkem, tak výzdobě a obyčejům spojeným se stavbou. Ke každodennímu životu vesnice však patří i další stavby, které mu dávají smysl funkčního celku. Patří k nim centra správní, duchovní a společenská (např. rychta, škola, kostel, kaple, hospoda), zařízení na zpracování zemědělských produktů (např. mlýny, stoupy, olejny, sušárny ovoce, varny povidel, sušárny lnu, valchy) i zařízení nezbytně potřebná pro zemědělce (např. vodní pily, kolomazní pece, draslovny, kovárny, truhlárny, kolářské dílny). Všem těmto stavbám, ale i cestám a jejich značením, stejně tak jako mostům a mýtnicím věnují autoři přiměřený prostor.

Poslední kapitola shrnuje snahy znalců a obdivovatelů lidových staveb o jejich záchranu jako součástí národního kulturního dědictví. Jejich vyvrcholením je ve východních Čechách nepochybně už zmíněný Soubor lidových staveb a řemesel Vysočina, dnes zahrnující několik celků, z nichž nejnovější expozici bude po dokončení soubor městské architektury ve staré hlínecké čtvrti zvané Betlém. Využití publikace rovněž jako slovníkové příručky umožňuje místní rejstřík, který usnadňuje nejen orientaci v textu a v obrazových přílohách, ale přiřazením značek okresů k názvům lokalit dovoluje třdit údaje i podle menších územních celků.

Záměrem knihy je (jak se dočteme v úvodu) přispět k poučení veřejnosti a především k informovanosti současných majitelů a uživatelů (soukromých i veřejných) lidových staveb. Přiznejme si, že převážná většina majitelů se k nim chová macešsky nedbale. Splní-li publikace L. Štěpána a J. Vařeky vedle odborného poslání i výchovný úkol, přesáhne významem svůj obor.

VÁCLAV HRNÍČKO

Byl jsem na vysoké škole o ročník níž a když řeknu, že jsme se od něj mnohému naučil, není to žádná falešná poklona, ale upřímné doznání a poděkování

DUŠAN HOLÝ

SETKÁNÍ FOLKLORISTŮ V DOLNÍ KRUPÉ

Na programu letošního semináře byla tři témata - navzájem blízká a propojená - Folklorní žánry - archivy - katalogy. Zdálo by se, že se k těmto problémům už řeklo mnoho. Ale neobyčejně živý průběh jednání ukázal, že jsou věci vyjasněné částečně i nevyjasněné. Celkové pohledy na problémy katalogizace zahrnul úvodní referát S. Burlasové (katalogizace lidových písní v teorii a praxi), vystoupení J. Adamowského z Polska (seznámení s projektem katalogizace polských lidových písní vypracovaným J. Bartmińskim a autorem referátu) a příspěvek D. Klímové o katalogizaci lidových pověstí. Těm byly věnovány i další referáty (H. Hložková, J. Melichar a I. Hrabětová), zabývající se i méně sledovanými pověstmi erbovními.

Dalším folklórním útvarům věnovali referenti pozornost z hlediska vymezení žánru a jeho místa ve folklóru (např. u nás méně sledovanému jevu - domněnce, kterou přiblížil ve svém vystoupení B. Beneš). Formování písňového útvaru jako folklórního žánru objasnila na příkladu lidových pastýřských písní E. Křekovičová. Problematika vymezení předmětu studia byla naplní vystoupení G. Kilánové (memoráty) a Z. Profantové (příslaví). Trochu odlišný pohled na slovesný folklór - Vyprávění a tištěné formy lidové prózy - podal ve svém referátě O. Sirovátka. Na problémy žánrové charakteristiky se autoři dívali z různých úhlů, nebo v rámci menší tematické skupiny (písňé hornické L. Droppová, vypravečský hornický repertoár - J. Darulová), nebo v okruzích širších (lidové písně ze Špiše - K. Bičanová). Dále odezněly informativní příspěvky seznamující se stavem archivních fondů a s postupem prací na archivování a ka-

covníště zámek Kačina) ve svém obsáhlém vystoupení pojednal o historii používání a rozšíření různých druhů substitutů v muzeích a analyzoval jednotlivé druhy v muzeu na zámku Kačina. Jde především o modely zemědělských usedlostí (zhotovené k NVČ), zemědělských strojů a zařízení (zvláště ze sbírky hospodářské akademie v Táboře), o sádrové modely hospodářských zvířat a o diaramaty.

J. Vařeka (ÚFČSAV Praha) přiblížil okolnosti realizace projektu České chalupy a prezentování jednotlivých jevů lidové hmotné kultury v jejím areálu. Chalupa sama byla kompilátem architektonických částí a konstrukčních prvků ze severovýchodních Čech, v interiéru byly figuríny oblečené do blatského kroje, světnice z Jindřichohradecka). Přesto Česká chalupa znamená významný mezník v počátečním období studia našeho lidového stavitelství. J. Hrabětová (Polabské muzeum v Poděbradech) dokladovala ohlas na českou chalupu na území nymburského okresu myslivnou v Patříně a chaloupkou u zámku v Mcelích.

O vzniku modelu hanáckého gruntu pro NVČ hovořil M. Melzer (OVM Šumperk). Šlo o model zhotovený roku 1892 Vítězslavem Houdkem v měřítku 1:50, který měl předlohu v usedlosti čp. 45 v Náměšti na Hané. Z. Tempír (Praha) seznámil přítomné s výsledky dokumentace objektů lidové architektury (provedené ZM v letech 1982-1984), podle nichž byly před 100 lety modely zhotoveny. Např. dodnes existuje v terénu statek v Radějově u Manětína (okres Plzeň sever) a statek čp. 85 ve Víchové nad Jizerou (okras Semily). Tuláckův statek čp. 1 v Kruhu u Jilemnice (okres Semily) byl restaurován pro školici a rekreační účely Fakulty architektury ČVUT v Praze. Pouze částečně se dochoval statek (dříve půl lánový) v Jílkvi (okres Nymburk), statek v Dobré Vodě u Mnichova Hradiště (okres Mladá Boleslav) a statek v Libunci (okres Jičín).

V. Jiřikovská (VM Slaný) podala informaci o modelech uložených ve VM ve Slaném. Ve slánském pavilónu na NVČ 1895 v Praze byl mimo jiné vystaven i model statku z Řisut (ve sbírce VM Slaný); objekt již v terénu neexistuje. Ve fondech VM Slaný je dále uloženo pět modelů dřevěných zvoníc na Slánsku, které vznikly ve 30. letech. H. Horká (Východočeské muzeum Pardubice) seznámila přítomné s modely zemědělských staveb z fondů pardubického muzea v Pře-

talogizaci (V. Sedláková, G. Lunterová, G. Kiliánová, I. Bančíková, M. Šrámková, M. Toncrová). Konference ukázala, že řešení těchto problémů je nutné a naléhavé, protože bez jednoznačně vymezených jevů nelze s úspěchem využívat současné techniky. Této potřebě odpovídá nutnost společných jednání, nikoli s cílem pracovat stejným způsobem, tj. aplikovat jeden způsob třídění na jakýkoli materiál, ale spíše za účelem konfrontování názorů i dosažených výsledků konkrétních pracovních postupů.

Je dobré, že po delší době opět věnujeme pozornost budování archivních fondů a katalogizaci. Úsilí vyrovnat se v krátké době s tímto úkolem bezesbýtku a vyřešit problém třídění a katalogizace souvisí zejména s potřebou přípravy údajů pro strojové zpracování. V protikladu stojí sklon ke kompromisům těch, kteří už mají léta hledání za sebou a z praxe znají úskalí generalizování a snahy po úplném zařazení folklórních živých, neustále se vyvíjejících útvarů. Shodou okolností celé jednání uzavřel referát M. Leščáka, v němž mimo jiné upozornil na lidovou terminologii vymezující místo jednotlivým útvarům v celém komplexu lidové kultury z toho hlediska, jak je chápou jejich nositelé. Řešením by nebylo toto členění přebírat, ale spíše je pro nás poučné směřování k jednoduchému a účelnému třídění jevů těmi, kteří k nim mají nejbližší. Kolegům z Národopisného ústavu SAV v Bratislavě patří dík za dobře připravené a zorganizované jednání v pěkném prostředí a za přislíbení vydání sborníku příspěvků. Je to nepochybně potřebné už vzhledem k množství obsažených v referátech a k přece jen značné komornímu obsazení této akce.

(mtv)

STRAŠIDELNÉ PŘÍBĚHY

Pod názvem Strašidelné příběhy města pražského vyšla knížka, kterou uspořádala Drahomíra Vlašínová a Ioní vydal Melantrich. Najdeme v ní osmadvacet povídek od dvaceti autorů, které fascinovaly magické, tajemné i groteskní příběhy pražských uliček, paláců a zákoutí. Pořadatelka pojala do svého strašidelného místopisu nejen starší a známé autory (A. Jirásek, J. J. Kolár, P. Biliánová, I. Hermann) a spisovatele pozdější (F. Langer, L. Klíma, E. Bass, V. Vančura, J. Seifert), ale také autory nové i nejnovější (V. Čtvrtek, V. Cibula, P. Rut, R. Nenadál, E. Martin). Nevynula se ani pražským autorům německým - jako F. Kafka, G. Meyrik nebo J. Urzidil. Ke všem z nich Praha a její historie promlouvala jazykem tajemství.

Čtenář si v knížce s chutí počte, pobaví se ilustracemi Z. Mělza, ale zalituje, že tato sličná knížka vyšla v nákladu, který asi sotva postačí poptávce. A odborník se zamyslí nad tím, že tolik vynikajících prozaiků a básníků našlo v dávné lidové tradici, v pověstech a legendách inspiraci a potěšení.

(os)

HUDEBNÍ TÝDEN V GROSSRUSSBACHU

Jedním z úkolů instituce österreichisches Volksliedwerk se sídlem ve Vídni je péče o lidovou hudbu a její další pěstování a udržování. Způsoby, jakými je zajišťována existence lidové hudby v Rakousku, jsou různé; mimo jiné se tak děje také v rámci tzv. Musikantenwoche. Tato akce se letos uskutečnila už po třinácté. Podle tištěného programu jsme soudili, že jde o regionální festival toho druhu, jaké se konají u nás. Z omylu nás vyvedla návštěva letošního ročníku, při níž jsme zjistili, že jde o týdenní kurs, v němž se vyučuje hře na hudební nástroje, používané v rakouské lidové hudbě. Kurs probíhá pod vedením hudebních pedagogů a lidových muzikantů, popř. někdejších frekventantů kursu. Někdy je součástí akce i stavba nástroje, v běžném prodeji nedostupného. V letošním roce se mohli účastníci poučit např. o výrobě malé basy.

Do kursu se může přihlásit každý, kdo má zájem o hru na hudební nástroj, rozhodující není stadium pokročilosti - zúčastnit se mohou i úplní začátečníci. Tomu je přizpůsoben systém výuky usilující o to, aby i ti, kteří začínají mohli brzy zapojit do hry v kapele. Neboť cílem akce je podle slov organizátorky mag. Walcherové zprostředkovat každému účastníkovi takovou hudbu, kterou může sám provozovat.

louči. Jde o modely zhotovené Pardubickým muzejním spolkem a vystavené na národopisné výstavě v roce 1894 v Pardubicích a NVČ 1895 v Praze (např. model štítového průčelí domu z Rokytne čp. 3, zaniklého již na přelomu století, nebo model sroubku z usedlosti čp. 10 z Hostovic a polygonální

(osmiboké) roubené stodoly z času. Zajímavý je též model zemědělské usedlosti čp. 11 z Bezděkova u Přelouče s celoroubeným domem, polygonální stodolou, srubem a vjezdovou branou, který vznikl v roce 1893 a byl vystaven na přeloučské národopisné výstavě. J. Štoviček (NTM Praha) upozornil na dokumentaci lidové architektury Karla Rozuma (1856-1933) prováděnou koncem 19. a počátkem 20. století. Uvedl, že podle Rozumových dokumentace na Klatovsku byly zhotoveny modely pro národopisnou expozici klatovského muzea kolem roku 1907. Rozum dokumentoval také lidovou architekturu Podřipska a okolí Roudnice nad Labem v období NVČ, avšak model nebyl zhotoven. I za účasti omezeného počtu odborníků přinesl seminář některé nové poznatky ke studiu modelů vzniklých v souvislosti s konáním NVČ, ale i v pozdějším období.

Z diskuse je možné vyvodit další úkoly v této oblasti: prohloubit studium modelů lidových staveb, restaurovat je a využít k expozičním účelům - k blížícímu se výročí NVČ v roce 1995.

LUBOMÍR PROCHÁZKA

Není rovněž stanovena věková hranice, takže během týdne se setkávají při společné hře na různé nástroje děti, mládež i nejstarší generace. Právě střetávání různých věkových skupin aktivních hudebníků považují pořadatelé za jednu z velkých předností celé akce.

Musikantenwoche se odehrává v Grossussbachu, v malé vesnici v Dolním Rakousku. V pěkném prostředí tamějšího zámku se letos sešlo sto účastníků převážně z Rakouska, nechyběli ani hosté ze SRN. Sympatické je nejen místo, kde se akce koná, ale především skutečnost, že hudba ozývající se v různých prostorách zámku nenechává nikoho na pochybách o tom, o jakou akci jde. A tak je tomu nejen v čase určeném k výuce, ale i ve chvílích volna. Hráči mohou hrát a vyzkoušet si své schopnosti v různých nástrojových seskupeních a s různými spoluhráči. Mohou si zvolit učitele, poznat různé "frýfy" lidových muzikantů, různý styl hry apod.

K vlastnímu kursu se pojí i další akce: výstava, seznamující s činností pořádající instituce, vydávání sborníků lidových písní a instrumentální hudby pro účastníky Musikantenwoche. Večerní hodiny byly určeny vystoupení lidových hudebníků a zpěváků. Mj. se představili účastníci přehlídky folkové hudby v nedalekém Mistelbachu.

Díky obnoveným stykům mezi brněnským pracovištěm Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV a pořádající institucí se počítalo také s vystoupením krojované skupiny z Podluží. Úkolu se ujala Prajkova kapela a chasa z Lanžhota. V krátkosti předvedli nejzajímavější ukázky z podlužáckých hodů. Přihlížejícím Rakušanům, z nichž mnozí byli předem poučeni, že jde o spontánní vesnickou slavnost a nikoli o vystoupení souborů, doslova vyrazili dech. V populárně zaměřeném výkladu, který připravili pracovníci ÚEF, se diváci seznámili s průběhem hodů, které pak ve zkratce mohli sledovat při vystoupení Lanžhotčanů. Jevišťem pro podlužácké hody se stalo malé prostranství před obecním úřadem v Grossussbachu. Předvádění hodů postupně přerostlo ve venkovskou veselici, venkovský taneční svátek, v němž se aktivně uplatnili vystupující i ti, kteří zpočátku jen přihlíželi.

Byla to důstojná reprezentace moravské lidové kultury u našich sousedů, pro naše vzájemné vztahy nepochybně prospěšná. Tím spíše, že vystoupení přihlížel kromě jiných hostů také magistrátní rada města Vídně dr. Bandion. Akce může pozitivně ovlivnit řešení úkolu, na němž pracuje brněnské pracoviště ÚEF ve spolupráci s ústavu v Bratislavě a ve Vídni - výzkum moravsko-slovensko-rakouských Vztahů v lidové kultuře.

MARTA TONCROVÁ

KRÉDO J. GELNARA

* 19. 1. 1931 Slezská Ostrava
† 25. 10. 1990 Havířov

Mou celoživotní profesí měla být původně hudba - výkonná muzika. Zaměřovalo se k tomu mé nástrojové školení, nejdříve v Ostravě (klavír, varhany, teorie), později (1948-50) v Brně u prof. Fr. Schäfra a prof. Jar. Fvápila. Neurologické vyšetření, jemuž jsem se podrobil začátkem roku 1950 ztvárnilo však tento můj záměr: výkonné umění mi bylo kontraindikováno. Byl to pro mne dost velký životní zlom - a nebylo snadné najít rovnocenné uplatnění v oboru, v němž bych se mohl realizovat.

Už před tím vzbudil můj zájem hudební folklór těšínského Slezska: od roku 1947 jsem si začal za prázdninových pobytů v Lomné spontánně zaznamenávat nápěvy písní a tanců při svatebních zábavách atd. Citový zlom jsem zažil o prázdninách v r. 1949 (po septimě), kdy jsem strávil jednu prozpívanou noc se zpěvačkami ve Vysoké nad Kysucou u Makova. Další zájem usměrnil dr. V. Scheufler, tehdy pracovník ostravského muzea, který mě zařadil do kolektivu SVEN, etnograficko-folkloristické výzkumné expedice složené ze studentů ostravských středních škol, dokumentující o prázdninách roku 1950 jevy lidové kultury v obci Lomné na jižním Těšínsku. Další studijní vývoj šel už stejným směrem: kombinace národopis-hudební věda dala základ k mému odbornému zaměření hudebního folkloristy.

Polemika

ad ROL'NÍK A JEHO PRÁCA

Pozitívne hodnotenie knihy autora vždy poteší. Napriek tomu ma recenzia Václava Hrníčka (Národopisná revue 1/91, s. 59) priviedla k rozhodnutiu napísať tieto riadky. Prinútila ma, totiž, zamyslieť sa nad niekoľkými, "dnes už vyčihlými slovními obraty", ktoré "se vloudili" do môjho, inak pozitívne hodnoteného textu. Toto stanovisko však adresujem skôr tým, ktorí publikáciu "Rolník a jeho práca" nepoznajú. Tí ostatní si svoj názor urobia iste sami.

Prvou stylizáciou, ktorú mi V. Hrníčko vyčítaje "zápas človeka s prírodou". Verím, že nášmu súčasníkovi s priemerným environmentálnym čítaním môže dnešná realita pripadať naozaj presne opačne - boj prírody s človekom. Aj tu som si uvedomil, aké nebezpečné je vytrhávať jednotlivé stylizácie z kontextu. Pretože recenzovanou knihou som mal ambície priblížiť čitateľovi celý vývoj agrárnej kultúry na území Slovenska (od príchodu Slovanov v 6. storočí n.

l). pripadá mi tento slovný obrat, pri technickej úrovni súvekeho poľnohospodárstva, celkom adekvátny. Za pravdu by mi iste dali nielen naši predkovia - roľníci z obdobia tzv. žiarového poľnohospodárstva, ale i náš súčasník, ktorý sa aspoň raz pokúsil motykou vyklčovať 4-árový pozemok v záhradkárskej osade.

Podobne každému, kto pozná realitu slovenského vidieka v 1. polovici 20. storočia nemôže výraz "dedinský boháč" pripadať ako "politický termín". Tento pojem je nielen súčasťou diel

slovenskej realistickej (nie socialisticko-realistickej) literatúry z obdobia I. ČSR (M. Urban, J. C. Hronský, J. G. Tajovský ap.), ale i bēžnou súčasťou vyjadrovania našich informátorov, ktorí tento časový horizont vývinu slovenskej dediny prežili.

To sú však len drobnosti. Najviac ma prekvapilo lakonické hodnotenie kapitoly venovanej obdobiu socialistickej kolektívizácie slovenského poľnohospodárstva. Nemôžem súhlasiť s názorom, že zaoberať sa touto problematikou je už dnes anachronizmom. Etnografia je historickou disciplínou a tak nemôže, z akýchkoľvek dôvodov, ignorovať viac ako 40 rokov vývin nášho poľnohospodárstva, ktoré kvalitatívne zmenili nielen charakter a obsah práce roľníka, ale i celý spôsob života i hodnotový svet vidieckeho obyvateľstva. Nevidieť tieto zmeny, by bolo nielen politickou chybou, ale i zahmlievaním vedeckej pravdy.

Ešte pár slov k "dobové poplatnému kladné hodnocenému budování socialistického zemědělství". Nazdávam sa, že kniha, podobne ako ktorýkoľvek artefakt kultúry, by mala byť posuzovaná podľa konkrétnych sociálno-ekonomických, historických i politických podmienok, v ktorých vznikla. Rukopis tejto som odovzdal roku 1987. V kapitole venovanej kolektívizácii som sa snažil objektívne postihnúť etapy tohoto procesu na Slovensku. Kriticky som poukázal na nedostatečné rešpektovanie zásad dobrovoľnosti pri zakladaní družstiev a na dôsledky, ktoré to prinieslo v sociálnej i psychologickej rovine života roľníckeho obyvateľstva. Toto, namiesto snahy vyhľadávať výhody kooperácie, začalo, celkom zákonite, z dedín utekať. Konštatoval som, že táto skutočnosť bola pre vývin agrárnej kultúry Slovenska najhoršia, lebo sa porušila nielen jej prirodzená kontinuita, ale stratila aj jednu celú prirodzenú generáciu poľnohospodárov (s. 55-56).

Myslím, že objektívna je i analýza technických predpokladov úspešnosti I. etapy kolektívizácie, aj naznačený rozdiel medzi vývojom v Čechách a na Slovensku. Kriticky som sa vyjadril i k spôsobu "výkupu" poľnohospodárskych strojov od súkromných roľníkov a jeho neefektívnosti pre riešenie existujúcej situácie (s. 56). Nespomínam si však na veľa našich kolegov v Čechách, na Morave i na Slovensku, ktorí by v tom čase aspoň takýmto "mírne kritickým akcentom" hodnotili súveky stav nášho poľnohospodárstva.

Za objektívny historický fakt považujem i skutočnosť, že po dobudovaní špecializovaných priemyselných odvetví a služieb koncom 60. a začiatkom 70. rokov sa na Slovensku začali vytvárať podmienky pre úspešnú poľnohospodársku veľkovýrobu. Mnohé agrokombináty mi svojimi hospodárskymi výsledkami z tohto obdobia dávajú za pravdu. Iste, boli i neprosperujúce JRD a ŠM, tak ako vždy boli a budú dobrí a zlí hospodári. A tak ostávam i naďalej pri mojom presvedčení o výhodách kooperácie v poľnohospodárskej výrobe na Slovensku.

Prirodzene, jej modernosť a efektívnosť bude zabezpečená len prechodom od predpísaného konania k slobodne zvolenému, pri neďirektívnom riešení vzniknutých problémov a pri uzatváraní zmlúv na dobrovoľnom základe. To sú tie psychologické stránky poľnohospodárskej výroby, ktoré začiatky kolektívizácie nezvládli. Samotné JRD, i tam pracujúci roľníci, už však prešli takým vývinom, ktorý by nemal nikoho oprávňovať vracieť poľnohospodárstvo na Slovensku do pôvodných pomerov. To je dnes názor drivej väčšiny poľnohospodárov i doporučená úprinné rozmyšľajúcich odborníkov zo zahraničia.

A tak, možno na počudovanie kolegu V. Hrníčka, ani dnes, v zmenených ekonomických i politických pomeroch, by som asi túto časť knihy nekoncepcoval inak. Nedajme na žiadne romantické návraty do minulosti, lebo kto ju na slovenskom vidieku pozná, dobre vie, že nebola romantická. Apeloval na vrodenu individualitu roľníka a prideľovanie mu pôdy, pomohlo síce v I. ČSR agrárnikom k volebnému víťazstvu na Slovensku, ale ja by som sa predsa len priklonil k názoru filozofa, že dvakrát sa do tej istej rieky vstúpiť nedá.

Budúcnosť vidím v dobre organizovanej poľnohospodárskej veľkovýrobe (podnikateľské družstva do 2 500-3 000 ha), v ktorej budú roľníci schopní nielen dorobiť základné potraviny, ale ich i finalizovať a keď bude treba i predávať. Len tak sa utvoria kapitálové predpoklady pre využívanie výkonnej techniky, vedeckých poznatkov a väčšieho objemu investícií. To sú reality, ktoré malý nemecký, či rakúsky farmár nemá a kompenzuje ich 76 hodinovým pracovným týždňom. Pravdupovediac, neviem si v súčasných ekonomických podmienkach (1 900 Kčs poľnohospodárskej dane za 1 ha pôdy, 45 % daň z obratu a vysoká miera úrokovej sadzby pri úveroch) predstaviť sociálnoekonomickú existenciu malého slovenského farmára.

Pritom je každému jasné, že súčasne poľnohospodárstvo patrí k najväčším znečisťovateľom životného prostredia. Preto dnes jeho ochrancovia prichádzajú s celkom opodstatneným

Během studia na brněnské univerzitě jsem věnoval hodně sil zájmové činnosti v oboru lidové umělecké tvořivosti (členství v souborech, instruktáže, poroty apod.), čehož jsem už dříve litoval, ztratil jsem hodně času, jehož by bylo možno lépe studijně využít. Tímto zaměřením bylo poznamenáno i moje první zaměstnání: ve funkci redaktora lidové tvořivosti v ostravské rozhlasové stanici. Na tomto místě jsem prosadil aspoň zaměření tehdy (od roku 1955) se vytvářejícího tzv. Dokumentačního fondu Čs. rozhlasu ve velké míře na zanikající jevy hudebního folklóru. Jež by jinak nenahraditelně odešli se svými nositeli.

Po příchodu do ÚEF Brno jsem se svým prvním obšírnějším tématem kandidátské disertace (o polonézovém typu v našich

Hankou 17/12 90

Družstevní družstevní

My jsme měli pool

govalským nebem

tam...

Martin přel, v. Poln

potřeboval v nebi

folklorisku - proto

nám ho vzal.

Janek
+ Martin
Felmaron

zemích) zaměřil i na širší okruh otázek polsko-českých filií v lidové hudbě, především na studium typologie a tradování hudebního folklóru v karpatské oblasti. Kromě prací z oboru typologie materiálu a Jeho interpretace zaujímaly velkou část mých zájmů otázky a transkripční techniky a režie záznamů lidové hudby, na což jsem se pak snažil plně zaměřit po mém druhém nástupu do ostravského rozhlasu.

JAROMÍR GELNAR

zámerom, ktorý zložito nazvali "internalizácia externalít do nákladov pôvodcu", čo ľudovo povedané znamená, že pôvodcovi budú účtované všetky náklady súvisiace so znečisťovaním životného prostredia. Tento zákon, ak bude prijatý, bude znamenať nielen legislatívne prvenstvo ČSFR v komplexnosti ochrany životného prostredia v Európe, ale i dvojaký ekonomický tlak na poľnohospodárskeho producenta. Na jednej strane bude musieť platiť za škody, ktoré svojou hospodárskou aktivitou spôsobí, na druhej strane investovať do moderných technológií, ktoré tie škody budú minimalizovať. Oboje potrebuje peniaze.

Pri čítaní niektorých príspevkov v dennej tlači, ale i recenzie V. Hrníčka, som nadobudol dojem, že myšlienka družstevníctva sa chápe u nás príliš politicky; ako niečo, čo súviselo so socialistickou etapou vývinu našich národov. Atak sa "sociálne" často zamieňa za "socialistické". Rád by som preto upozornil, že myšlienka družstevníctva vznikla už v polovici 19. storočia v Anglicku. U nás sme mali prvé družstvo už roku 1845 v Sobotišti. Odvtedy družstevníctvo zapustilo na Slovensku silné korene. Bola to vlastne jediná šanca drobných majiteľov presadiť sa proti veľkokapitálu. Táto logika ostáva v platnosti i v súčasne budovanej trhovej ekonomike. Etnograf by sa síce v takej situácii mohol utešovať, že dôsledky takejto sociálnej skutočnosti ponese politici, ale nič ho neospravedlňuje ako občana-odborníka, aby neupozornil na prognózu možných sociálnych, kultúrnych a demografických dôsledkov na vývin slovenského vidieka. Každý, kto pozná jeho súčasne realie mi iste dá za pravdu, že transformácia našich

Fotografie Miloše Budíka

poľnohospodárskych družstiev do trhových podmienok nebude ľahká, čím skôr sa však zbavíme zjednodušenej predstavy individuálnej malovýroby, tým lepšie pre slovenský vidiek i celú spoločnosť. Etnografiu v tomto procese čaká živé sociálne laboratórium premien individuálneho myslenia, hodnôt, fungovania sociálnych skupín na úrovni rodiny i lokálneho spoločenstva.

A na záver ešte dovetok k recenzii V. Hrníčka. Iste ma potešilo uznanie českých kolegov, ktorí moju knihu zaradili medzi doporučenú literatúru študentom FF UK v Prahe. Ešte viac by mi však "lichotilo", keby som sa dozvedel, že ju kolegovia i študenti čítajú dobrovoľne, z osobného zájmu.

PETER SLAVKOVSKÝ

Dopisy

ABY FOLKLÓR NEVYMIZEL

Chtěla bych se s vámi podělit o zkušenosti, které máme v práci s dětmi a mládeží. Např. na dětské valašské bály zveme nejen členy souborů v okolí, ale i děti, které v souborech nepracují. Tím, že se setkají, mají pak k sobě blíží, chovají se přátelsky, nikdo se nepovyšuje nad druhého. A o tom nám v dnešní době zejména jde.

V průběhu bálu každý soubor předvede něco ze svého repertoáru a představí ukázkou z výsledků své práce. Na bále děti učíme některým z našich tanců, které pak společně tancujeme, případně probereme i různé varianty tanců z jiných obcí. Tytéž možnosti mají hostující soubory. Na bále kromě polek, valčíků a figurálních tanců se učíme taneční hry: šátečkový, metlový, kyjový, Adam, kradený atd. Děti se dobře baví a odnášejí si zkušenosti do soukromého života.

Pro základní a střední školy pořádáme tak výchovné koncerty, na kterých účastníky seznamujeme s obyčejí a zvyky u nás pod horami. Mladí tak poznávají lidové písně, tańce, kroje a předměty domácí potřeby. Dětskými diváky jsou koncerty přijímány velmi dobře. Horší je získat přízeň sedmáků a osmáků. Ale mezi učiteli všech typů škol a studenty jsme získali příznivce.

Usilujeme o zařazení folklórní problematiky i do výuky škol. Podařilo se to zatím na gymnáziu ve Frenštátě pod Radhoštěm, kde ve dvouhodinovém nepovinném předmětu estetická výchova se studenti seznamují zejména s valašským folklórem. Gymnázium by se chtělo stát nositelem tradic a kultury našeho regionu. Téměř všechny školy ve Frenštátě a okolí zařadily do svých knihoven sbírku Vlasty Genserové Valašské tance z Trojanovic a v některých školách už tuto sbírku při práci s dětmi využívají.

Bude nutné, aby folklórní tematika byla zařazována nejen do zájmové činnosti dětí, ale i do výuky ve školách. Můžeme tak u dětí a mládeže pěstovat národnostní cítění, utvářet úctu k tradicím, obdiv k lidové tvořivosti.

JANA ŠAMÁNKOVÁ
vedoucí VSPT Sedmikvřtek

ERRATA

2

Jak to vlastně bylo s brněnským Moravským rokem 1914

Největší příležitostí, na níž byl předváděn slovácký folklór v tomto období, byl "Moravský rok" na sokolském sletě v Brně roku 1914, národopisné slavnosti ještě grandióznější, než byly Národopisné dny Moravy na NVČ 1895. Z řady vystoupení vesnických skupin ze Slovácka (i slováckého krúžku z Kyjova) zaslouží naši pozornosti masopustní zvyky v podání skupiny z Kostic a Tvrdonic.

V poznámce 43, v níž je citována vydaná brožura, čteme pak dovětek, že: "skutečně byl Moravský rok proveden až 12. 7. 1914." - J. M. Krist: Historie slováckých krúžků a vznik souborů lidových písní a tanců na Slovácku (K vývoji některých forem druhé existence folklóru). Praha 1970, s. 42, 44, In: Taneční sborník 5.

V této souvislosti je třeba vzpomenout vystoupení národopisných skupin z uherskohradištska a z celého Slovácka na sokolském sletě v Brně v roce 1914, v tak zvaném Moravském roku, který byl do té doby největším folklórním festivalem na Moravě.

J. Jančář - M. Pavlicová: Lidová hudba a tanec na jevišti (Čtyřicet let Hradišťanu). Strážnice 1990, s. 12.

V červnu 1914 byl v Brně všesokolský slet, na němž vystoupili také Kyjovští Součastí, programu sletu měla být národopisná slavnost Moravský rok, plánovaná na 12. července 1914. Vzhledem k vzniklému válečnému konfliktu však nebyla uskutečněna.

F. Synek: Slovácký rok (kapitoly historie), in: Návraty Kyjovska (Red. J. Pavlík), Kyjov 1991, s. 104.

Tolik jest slov písem (nesvatých). Jde o tři vytržené úryvky, ale věrně citované se všemi možnými přestupky, i pravopisnými. Souvislosti si zvidavý čtenář může v těchto pracích nalistovat sám, lze však směle říci, že ze zřetele námi sledovaného nemá okolní text žádný význam.

Nestřílet kozly a nelháť si do vlastní kapsy! - to platí pro všechny uvedené texty . . . Vracet se k předchozím informacím, znát je, nic z nich však nekriticky nepřijímat, nýbrž všechny poctivě verifikovat a jít až k původním pramenům, nebo k výchozí situaci...

1. Ke konání brněnského Moravského roku 1914 vyšla obsáhlá 52 stránková brožura formátu A5. Dovídám se z ní, kdo byl autorem některých programových obrazů, někdy jsou uvedeny obce, které se na jejich ztvárnění měly podílet. O účasti Uherskohradištská, stejně jako Slováckého knížku z Kyjova či "Kyjovských" není však v podrobné charakteristice žádná zmínka a lze se proto oprávněně ptát, odkud byly údaje čerpány.

2. Moravský rok, Brno 1914, nebyl největší příležitostí, na níž byl předváděn slovácký folklór v tomto období. Nebyl do té doby největším folklórním festivalem na Moravě. Moravský rok se prostě neuskutečnil. (Že mohl

poznání a získání lásky ku všemu svému a starobylému i vysoce kulturnímu uspořádati v den sletový "Moravský rok"..., čteme na první straně brožury. Píše-li se pak na straně 8 o fašanku Kostičanů a Tvrdončanů, jak bude proveden na moravském sletu všesokolském, je to jen neuhlídaná chyba padající na vrub redakce.

4. Moravský rok 1914 nebyl plánován na 12. července (aspoň ne původně), nýbrž na pondělí 29. června, srov. titulní list brožury. - Proč na pondělí? Protože byl svátek Sv. Petra a Pavla.

5. Moravský rok 1914 (plánovaný na 29. června) se nekonal proto, že v první sletový den (28.6.) byl v Sarajevu zastřelen následník trůnu arcivévoda František Ferdinand d'Este.

6. Nelze říci, že Moravský rok 1914, přeložený na neděli 12. července, nebyl uskutečněn vzhledem k vzniklému válečnému konfliktu. První světová válka vypukla teprve 28. července.

Ale jak to tedy vlastně všechno s tím brněnským

Šohajové v kresbě Borka Bayera

jeho příprava zanechat, nebo že skutečně zanechala pro další vývoj stopy? To jistě, ale to je něco docela jiného.)

3. Moravský rok 1914 se neměl konat při příležitosti všesokolského sletu (Každý, kdo prošel Sokolem, ví, že všechny všesokolské slety se konaly jedině v Praze.) Šlo tehdy o první slet Sokolstva v Brně. V památné dny prvního sletu Sokolstva v Brně odhodlal se (Sokol český) na

Moravským rokem bylo? Dalo by se to jistě pracně vyhledat ze soudobého denního tisku. Máme však i jinou a snad mnohem lepší možnost - sáhnout k barvitému vyprávění služby zaměstnané v rodině hudebního skladatele Leoše Janáčka. Beru do ruky druhé vydání knížky Marie Trkanové U Janáčků podle vyprávění Marie Stejskalové (Praha 1964), a tam na s. 75-76 čteme:

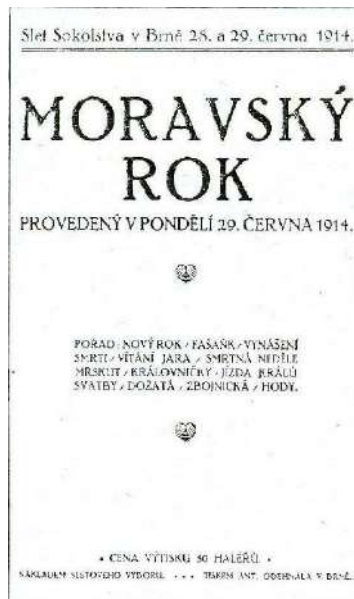
Začal rok 1914; Brno se připravovalo na sokolský slet, jaký tu ještě nebyl. Mezi Čechy se pořád jednalo o tom, co Sokol nacvičuje, jaké slavnosti se připravili, jak velké bude sletišťe za Královým Polem, kdo z cizinců přijede na slet. Taky u nás jsme co chvíle mluvili o sletu a každý den jsme o něm všechno četli v novinách. Pán byl členem Sokola od té doby, co byl v Brně založen. Necvičil, ani tam nijak zvlášť nepracoval, ale o všechno se zajímal a ve všem Jednotu podporoval. Dresslerovy dcery byly sokolky tělem duší a nosily nám čerstvé zprávy o tom, co se dělo před sletem v tělocvičnách, ale pán mival vždycky ještě čerstvější a zajímavější novinky. Slet byl pro něho důležitou událostí. Byl zvědavý zvlášť na Moravský rok, kde se měly předvádět zvyky a obyčeje moravského lidu. Hned na jaře nám do toho přišla nemilá věc: špatnou stránkou našeho domečku bylo, že se při stavbě nepočítalo s vlhkostí a že se nám objevila houba. Rozlézala se víc a víc, že nakonec nezbylo, než dát rozkopat podlahy, vytrhat veřeje dveří i okenní rámy - tři měsíce to trvalo, než bylo zase všechno v pořádku. To už se blížil konec června a nastaly první sletové dny. Nemohli jsme na ně jít všichni najednou, někdo musel doma hlídat. První den šel pán a já, druhý den měli jít oba naši. Nedovedu vypsát, co to bylo za krásu, kolik lidí se sešlo a jak bylo nám, kteří jsme měli v paměti to utiskované malé české Brno, když jsme viděli, kolik máme přátel a co dokážeme. Začala prostná mužů. Všichni cvičili jako jeden, něco takového se tak hned neuvidí, jak to bylo krásné. Docvičili, velké nadšení, cvičiště se uprázdnilo. Čekali jsme, co bude dál, ale nic, jen takové divné ticho se udělalo. Divali jsme se jeden na druhého - tohle už nebylo po dobrém. Nikdo si nedovedl vysvětlit, proč už nezačínají cvičit ženy. A putom nám oznámili, že v Sarajevě byl zastřelen rakouský následník trůnu se svou manželkou a že se cvičení přerušuje. Bylo to jako hrom zčista jasna. Rozcházelí jsme se zaražení, známí mezi sebou potichu hovořili. Pospíchala jsem domů, abych pověděla milostpaní, co se stalo. Ale ona to už věděla. Byla na verandě, když se venku na ulici strhl křik. Šla se podívat k bráně, ale ta byla zamčená, protože Simandlovi byli všichni taky na sletu. Tak se přes mříž ptala nějaké paní, která běžela kolem, co je, a ta jí řekla po Brněnsku:

- Jézus, v Sarajevu zabili trónfolgra a jeho frau. Za chvíli zvonil policajt, že se má na školu hned vyvěsit černý prapor. Milostpaní se ho chtěla

vyptávat, ale nebyla s ním řeč. Brzo po mně přišel i pán, taky nic bližšího nevěděl. Byl vážný a zamýšlený.

- Vraždít se snad nemuselo, každý rad žije - to bylo všechno, co řekl.

Slavnosti, zábavy a vůbec všechny takové podniky byly hned zakázány. Mysleli jsme, že nebude ani Moravský rok, který měl být druhý sletový den. Ale naši poslanci prý ve Vídni vymohli, že byl jen přeložen na příští neděli. Už to nebylo to, co mělo být, na všem ležela tíha, cizí hosté se rozjeli, domácí byli přestrašení. Jedni

říkali, že atentát znamená válku, druhí utěšovali, že se to srovná po dobrém. Nakonec se přece sjelo tolik lidí, že jsme to ani nečekali. My jsme měli taky hosty, přijel můj koválovický bratr se švagrovou. Byl krásný letní den, po poledni se hmulý na sletišťe davy lidstva, každý považoval za dobré znamení, že ve Vídni Sokolu Moravský rok povolili, že u dvora není nálada proti Slovanům. Už z rána bylo horko, každý oblékl to nejlehčí a nejkrásnější, co měl. Naši taky: pán své světlé hedvábné šaty, lehké bílé střevíce a hedvábnou čepici, milostpaní bílé šaty a klobouk "panama", koválovičti byli taky vystrojeni jak na svatbu. Já jsem doma hlídala.

To všechno, co se na sletišti sběhlo, jsem se dozvěděla, až když se zas všichni vrátili. Slunce pražilo, na dřevěných tribunách prý bylo horko k zalknutí, dámy rozpínaly nad sebou slunečníky. Začal program. Zatím se na nebi vyvalily hrozné mraky, a než se kdo nadál, strhla se taková bouřka a liják, jaké tak hned Brno ne-zažilo. Z nebe se lily hotové potoky. Lidi křičeli, utíkali, ale nebylo kam se schovat, pod tribuny se zhora hrmula špinavá voda, na zemi se z ní ve chvíle udělaly veliké kaluže bláta. Běžet až do Králova Pole v tom dopuštění nebylo možná, roztažené slunečníky taky nic nepomohly. Byly hned promočené a ty barevné - hodně se tenkrát nosily červené s tištěnými květovanými bordurami - pustily a dolů na šaty z nich kapaly strakaté barvy. Když liják přešel, vraceli se všichni domů promočení, v zabarvených šatech, bez klobouků, které byly tak zřízeny, že je raději zahazovali. Kdo měl lehké laciné střence, přišel i o ty a šel bos. Naši na tom nebyli tak zle, měli oba jednobarevné prací šaty a milostpaní hodila svůj klobouk známým do kryté lóže. Nejhůř dopadli koválovičti, ti měli na sobě všechno zničené. Švagrová musela odjet z Brna v mých šatech.

Ten nezdařený brněnský slet byl začátkem všeho zlého, co nás čekalo. Naši se chystali na srpen do Crikvenice, předtím jel pán kolem 15. července na Hukvaldy, já do Kovalovic, milostpaní byla sama doma. Najednou 26. července celé Kovalovice vzhůru - bubnovala se všeobecná mobilisace.

Tož tak nějak to bylo s tím brněnským Moravským rokem 1914. (Nepřesnost, že nebyl odložen o týden, nýbrž, o čtrnáct dnů - na 12. července - M. Stejskalové zajistí promíne.)

DUŠAN HOLÝ

Národopisná revue 3/91

(Ethnographische Revue)

Herausgeber: Institut für Volkskultur, 696 62 Strážnice,
Tschechoslowakei

Die Zeitschrift ist der tschechoslowakischen Volkskunde gewidmet, vor allem dem Folklorismus, der gewissermaßen das zweite Wesen der traditionellen Formen der Volkskultur darstellt; mit anderen Worten: die Zeitschrift konzentriert sich also auf die Popularisierung der Volkskultur. So konzipiert nimmt sie einen unvertretbaren Platz unter anderen tschechoslowakischen Zeitschriften mit ethnographischer Thematik ein und verkörpert auch das Fach- und Studienprofil der Institution, die sie herausgibt.

Auch in der Form einer Zeitschrift kann man die Verbindung der Wissenschaft mit ihrer Popularisierung sehen. Hier werden originelle Fachaufsätze, weiter Berichte über Folklorefeste und -festivals. Rezensionen der Fachliteratur veröffentlicht. Die popularisierende Absicht wird durch andere Genres und Formen vertreten - Feuilletons, Polemik, Kritik, die die Aufmerksamkeit den heutigen angewandten Formen der traditionellen Volkskultur widmen.

Jan Neruda: Einige Worte über das Volkslied

Das ursprüngliche Feuilleton zum 100. Todestag des bedeutenden tschechischen Dichters und Kritikers, der in seinem Werk auch am Rande über die Volkskultur schrieb. Das Feuilleton beschäftigt sich mit Auffassungen über das Volkslied, die im Laufe der Jahre eine überzeitliche Gültigkeit gewonnen haben.

Miloš Štědroň - Bartoloměj Daniel - Dušan Holý: Drei Roma-Lieder

(Aušvicate - Dade Zingaricum - Tikha vgorodneczka)

Im ersten Teil analysiert man die Singweise des Liedes, verbunden mit dem Text Aušvicate hi kter baro (In Auschwitz steht ein großes Gefängnis), die Analyse wurde von drittem Mitglied des Autorenkollektivs - einem Musikologen und Komponisten - durchgeführt. Er sieht darin eine ähnliche Kompositionstechnik wie im Lied Dade zingaricum, das zusammen mit dem Lied Tikha vgorodneczka bereits im Jahre 1639 eingetragen wurde. Es handelt sich um die Eintragungen im Kájoni-Kodex, die zum erstenmal im Jahre 1909 überdruckt worden sind. Mit der Lösung des Liedertextes Tikha vgorodneczka beschäftigte sich im Jahre 1955 András Hajdú. Die Schlußfolgerungen, zu denen er gelangte, hielt er nicht für endgültig und unwiderlegbar. Der zweite aus dem Autorenkollektiv - gebürtiger und gebildeter Roma - kam nach einer Reihe von gemeinsamen Diskussionen mit Dušan Holý auf eine andere mögliche Lösung, deren Ergebnis in der Übertragung in die Roma-Sprache im zweiten Teil des Artikels angeführt ist und übersetzt und mit dem Titel lautet: "Junge Bettlerin. Ich gehe nach Láb das Brot für die Armen, die Armen erbetteln. Schau mal, wo ich das Brot für dich nehme, du Armen." Die

Übersetzung des Liedes Dade Zingaricum lautet: "Zigeuner Dade (über den Vater). Und du Junger sag mal, warum du in Senica bleibst? Gib alles dem Vater, dem Vater. Das Pferd, das Geld gebe ich dem Vater." Der letzte Teil der Studie ist der Analyse der Singweisen aus dem 17. Jahrhundert gewidmet.

STRÁŽNICE 91 - eine Zusammenstellung von Beiträgen, die den diesjährigen 46. Jahrgang des Internationalen Folklore-Festivals in Strážnice beurteilen, das die größte Schau der Folklore und des Folklorismus in der Tschechoslowakei darstellt. Es werden hier die Erfolge des Festivals eingeschätzt, es wird aber auch auf die Mängel hingewiesen, die vor allem in der veralteten Konzeption und Vorstellung über die Formen der Folklore bestehen, die der heutigen Kultur nicht mehr entsprechen. Demgegenüber kommt deutlich der Bedarf an adäquaten und würdigen Formen der ursprünglichen, authentischen Folklore zum Ausdruck.

Der weitere Teil der Zeitschrift widmet sich anderen tschechoslowakischen Festspielen und Festivals. Ihre Veranstaltung heute ist in vielen Fällen mit großen finanziellen Problemen verbunden und ihr Inhalt unterliegt teilweise kommerziellen Konzeptionen. Trotzdem kann man sagen, daß in ihrem Inhalt ständig die Präsentation der Folklore-Thematik überwiegt. Die Beurteilung der Festspiele und Festivals findet nach den Terminen der einzelnen Veranstaltungen in einzelnen Regionen statt.

Helena Bočková: Festspiele - wann, wo und warum

Der Artikel befaßt sich mit der Bedeutung traditioneller Festspiele im Leben der Gesellschaft, die verschiedenartige Formen hatten. Im Grunde kann man sie in weltliche und kirchliche Feste einteilen; über die kirchlichen wurde früher überhaupt nichts veröffentlicht. Mit gewaltigem Verschwinden dieser Angelegenheiten nach 1948 kam es zur Verarmung des gesellschaftlichen Lebens und auch zur Veränderung des Charakters der Feste, die einen betont politisch-ideologischen Anstrich bekamen. Heute erneuert man die ursprünglichen Feste und damit kommen auch die Elemente der traditionellen Kultur (z. B. Trachten) zur Geltung, deren Studium allerdings in den Bereich des Folklorismus gehört.

Es folgt der Teil, der den Rezensionen der Fach- und populärwissenschaftlichen Literatur gewidmet ist:

Von den rezensierten Büchern:

Autorenkollektiv: Westböhmisches Landeskunde. Abteilung Volkskunde (*Luboš Kafka*)

Jan Władisław Raczyński: Architektura drewniana (iś)

Sammelband der Beiträge aus dem II. Treffpunkt der Historiker der Textil- und Bekleidungsindustrie (*Jaroslav Štola*)

Alois Haraske: Bilder aus dem Sudetenland (*Miroslava Ludvíková*)

Luděk Štěpán, Josef Vařeka: Schlüsselschlüssel von der Heimat. Volksbauten in Ostböhmen (*Václav Hrnčík*)

Dieses Heft der Zeitschrift "Ethnographische Revue" wird von einer Reihe kleinerer Beiträge, Berichte, Zitate usw. ergänzt. Insgesamt bemüht man sich mit dem neuen Inhalt und der neuen Form und graphischen Gestaltung das Interesse zu erwecken.

Übersetzung: Jiřina Saavedrová

Národopisná revue 3/91

(The Ethnographical Review)

published by the Institute of FolkCulture, 69662 Strážnice,
Czechoslovakia

The journal is devoted to Czechoslovak ethnography, especially to "folklorism" which represents a sort of the "second being" of the traditional forms of folk culture; in other words, the journal specializes in the popularization of folk culture. This very concept has had an irreplaceable position among other Czechoslovak journals dealing with the problems of ethnography; it represents the scholarly orientation of the publishing institute.

The link between science and its popularization can also be seen in the structure of the journal which contains original scholarly studies, reports of folk celebrations and festivals, reviews of scholarly literature. The intention to popularize the results of the scholarly research is expressed in different genres: feuilletons, polemics and critiques dealing with the contemporary applied forms of traditional folk culture.

Jan Neruda: A Few Words about the Folk Song

The original feuilleton is devoted to the centenary of the death of the outstanding Czech poet and critic who also marginally dealt with ethnography. The feuilleton contains his reflections on the folk song Which - as it seems after so many years - have a general validity.

Dušan Holý - Bartoloměj Daniel - Miloš Štědroň: Three Romany (gipsy) songs (Aušvicate - Dade zingaricum - Tikha vgorodonaczka)

The first part of the study contains the analysis of the tune of the song linked with the text Aušvicate hi kher báro (In Auschwitz there stands a large prison) which has been carried out by the third member of the research team - the musicologist and composer. He identifies in it the similar technique of composition as in the song Dade zingaricum which - together with the song Tikha vgorodonaczka - was recorded as early as 1639. They are the records from Kájoni's codex which were first reprinted in 1909. The attempt to decipher the text of the song Tikha vgorodonaczka was made by András Hajdú in 1955. He arrived at the conclusion which he did not regard as definitely valid and undisprovable. The second member of the research team - the native and educated Romany (gipsy) - came after a couple of collective discussions with D. H. to another possible solution the result of which in the translation into Romany (gipsy language) can be found in the second part of the article; the English translation including the title is the following: "The little woman-beggar. I am going to Láb begging bread for you, poor fellow." As for the translation of the song Dade zingaricum, it is the following: "The gipsy dad. And you, younger, tell me, why do you stay, do you stay in Senica? Give everything to Father,

Father. I will give horses, money to Father." The last part of the study is devoted to the analysis of the 17th-century melodies.

STRÁŽNICE 91 - the collection of the articles evaluating this year's 46th international folklore festival in Strážnice which represents the greatest show of folklore and folklorism in Czechoslovakia. The studies highly appraise the quality of the festival but also reveal some shortcomings consisting mostly in the old-fashioned conception and presentation or the folklore forms distant from the contemporary culture. On the other hand the need of presentation of the adequate and dignified forms of the original, authentic folklore is demonstrated. The following part of the journal is devoted to other Czechoslovak folklore ceremonies and festivals. Their contemporary organization is often connected with big financial problems and their content sometimes reflects commercial concepts. In spite of all that it can be stated that the presentation of folklore subjects still prevails in them. The critical assessment of ceremonies and festivals has been arranged according to the time of their realisation in separate regions.

Helena Bočková: Festivals - When, Where and Why

The article deals with the importance of traditional festivals in the life of the society which have had a different form. They can substantially be divided into secular and ecclesiastic - the latter had not been dealt with at all in previous years. The violent extinction of these festivals after 1948 led to the impoverishment of social life and to the change of the nature of festivals which obtained political and ideological character. Nowadays the original festivals are being reestablished and the elements of traditional culture (e. g. national costumes) the study of which is, however, part of folklorism, began to play an important role again in this process.

The following section contains reviews of both scholarly and popularizing literature.

The Selection of Reviewed Books:

Kolektiv: Západočeská vlastivěda, oddíl Národopis (*Luboš Kafka*). Collective of authors: The West Bohemian Local History, section Ethnography (*Luboš Kafka*).

Jan Władysław Rączka: Architektura drewniana (iś). The Wooden Architecture.

Sborník příspěvků z II. setkání historiků textilního a oděvního průmyslu (*Jaroslav Šůla*). The Miscellany of the Papers from the 2nd Meeting of the Historians of Textile and Clothing Industries.

Alois Haráško: Bilder aus dem Sudetenland (*Miroslava Ludvíková*). Pictures from the Sudeten.

Luděk Štěpán, Josef Vařeka: Klíč od domova. Lidové stavby východních Čech (*Václav Hrníčko*). The Key to Home. Folk Houses in Eastern Bohemia.

This volume of the journal The Ethnographical Review is enriched by a few shorter articles, reports, quotations etc. As a whole it attracts readers attention by its new content and creative graphic design.

Translated by Ivo Pospíšil

